

Ústavní výchova a její determinanty z pohledu orgánu sociálně právní ochrany děti

Bc. Tereza Kudláčková, DiS.

Diplomová práce
2013



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií



INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tereza KUDLÁČKOVÁ, DiS.**
Osobní číslo: **H118473**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Ústavní výchova a její determinanty z pohledu orgánu sociálně právní ochrany dětí**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na seznámení se současným systémem umístování nezletilých dětí do ústavní výchovy a typologii zařízení
- na úlohu OSPOD před nařízením ústavní výchovy soudem, při výkonu soudního rozhodnutí a realizaci ústavní výchovy
- na důvody pro nařízení ústavní výchovy z pohledu OSPOD, za tímto účelem budou zpracovány případové studie nezletilých dětí v ústavní výchově



Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů, sborník z celostátního semináře. Brno: Triada, 2010.

Chmelář, T., Matoušek, O., Pazlarová, H. Děti potřebují rodinu, inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008.

Langmajer, J. Matějček, Z., Psychická deprivace v dětství. Praha: Avicenum, 1974.

Novotná, V., Burdová E., Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Praha: Linde, 2007.

Zeman, P. Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Renata Oralová

Institut mezioborových studií

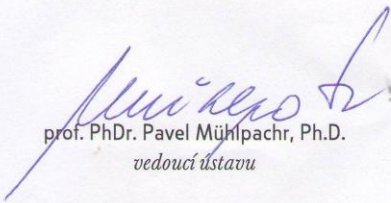
Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

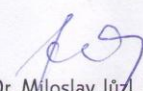
Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011


prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu




PhDr. Miloslav Jůz, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Zc. Tomáš Kudrle, 21.5.
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně *30.11.2011*

Kudrle
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

Děkuji paní Mgr. Renatě Oralové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce a komunikačním partnerům za poskytnutí rozhovoru.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ústavní výchova a její determinanty z pohledu orgánu sociálně – právní ochrany dětí vypracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá faktory, které pracovníci orgánu sociálně–právní ochrany dětí, obcí s rozšířenou působností, zvažují při svém procesu rozhodování o přistoupení k uložení výchovného opatření dle Zákona o rodině a Zákona o sociálně právní ochraně dětí v případech ohrožení nezletilého dítěte.

V jednotlivých kapitolách se blíže věnuje ústavní výchově, nejzávažnějšímu výchovnému opatření ukládaného soudem. Popisuje determinanty, které mohou negativně ovlivňovat výchovnou způsobilost rodičů a jak pracovníci orgánu sociálně–právní ochrany dětí postupují při vyhodnocování situace ohroženého dítěte. Specifikuje i další výchovná opatření, zabývá se úlohou orgánu sociálně–právní ochrany dětí při umístění nezletilého dítěte do ústavního zařízení a během jeho pobytu. Shrnuje poznatky o vlivu ústavní péče na osobnost dítěte a rozebírá legislativní změny, jejichž cílem je snížit počet dětí v ústavních zařízeních. Prostřednictvím rozhovorů s pracovníky orgánu sociálně–právní ochrany je zodpovězena výzkumná otázka dle zakotvené teorie, která se týká determinantů, které považují pracovníci OSPOD za subjektivně významné při svém procesu rozhodování o podání návrhu k soudu na nařízení ústavní výchovy případně předběžného opatření.

Klíčová slova

orgán sociálně–právní ochrany dětí, ohrožené děti, uložení výchovného opatření, ústavní výchova, rodičovská zodpovědnost, nízké rodičovské kompetence, kvalitativní výzkum, zakotvená teorie.

ABSTRAKT

This Diploma Thesis focuses on factors which social workers of responsible town authorities consider during their decision-making process about imposing an upbringing measure according to family law and law about social and legal protection of children in cases of a minor child at risk.

The particular chapters deal in detail with institutional upbringing, which is regarded as the most serious upbringing measure imposed by court. The Diploma Thesis describes factors which can negatively affect parental responsibility and how social workers proceed with assessment of a situation of a minor child at risk. The Diploma Thesis specifies other upbringing measures concerning the role of authorities responsible for social and legal protection of children by their placement into an institutional organization and during their stay there. The text gathers facts about influence of institutional care on personality of a child and analyses legislative changes, the target of which is to reduce the number of children in institutional care.

Thanks to interviews with social workers is answered a research question according to common theory. This research question focuses on determinants which social workers consider subjectively relevant to their decision-making process about suggesting institutional upbringing or a draft proposal for court.

Keywords: authorities responsible for social and legal protection of children, minor children at risk, impose an upbringing measure, institutional care, parental responsibility, low parental competence, qualitative research, common theory.

OBSAH

Úvod	8
1. Ústavní výchova v podmínkách ČR z pohledu OSPOD	10
1.1 Vymezení základních pojmů	10
1.2 Determinanty ústavní výchovy	12
1.3 Vyhodnocování situace dětí v obtížné životní situaci	18
2. Úloha orgánu sociálně právní ochrany dětí v systému péče o ohrožené děti	23
2.1 Výchovná opatření	24
2.2 Odnětí dítěte z péče rodičů	27
2.3 Realizace ústavní výchovy	30
3. Dopad institucionální péče na osobnost dítěte	34
3.1 Rizika ústavní péče	34
3.2 Vliv náhradní péče na vývoj dítěte	36
3.3 Legislativní změny	39
4. Rozhovory s pracovníky OSPOD	45
4.1 Vymezení cíle výzkumu, metody a techniky sběru dat	45
4.2 Analýza a zpracování dat	50
Závěr	74
Resumé	76
Seznam použité literatury a prameny	78
Příloha	81

Úvod

Diplomová práce je zaměřená na činnost pracovníků orgánu sociálně–právní ochrany ve vztahu k dětem, u kterých tento orgán podává návrh k soudu na zahájení řízení o výchovném opatření a návrh na nařízení předběžného opatření, kterým je nezletilé dítě umístěno do ústavního zařízení. Popisuje náplň práce referentek OSPOD při práci s rodinou takového typu, která je obtížná a často psychicky náročná. Téma diplomové práce je zvoleno s ohledem na fakt, že sama autorka pracuje sedm let na pozici referentky orgánu sociálně – právní ochrany dětí a postrádá patřičnou prezentaci jejich záslužné činnosti.

Evropská unie vytýká ČR vysoké číslo umístěných nezletilých dětí v ústavních zařízeních. Je tomu skutečně tak a existuje jiné řešení, jak pomoci ohroženým dětem a jejich rodinám? Novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí má být údajně počátkem celkové reformy a jejím cílem je zkvalitnění systému péče o ohrožené děti, která zahrnuje vytvoření zákonných podmínek pro systematickou práci s rodinami a zajistí setrvání dítěte v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí. Je všeobecně známo, že sociálně právní ochranu zajišťují **orgány sociálně–právní ochrany dětí, dále jen OSPODy**, které sídlí na úřadech obcí s rozšířenou působností. Povědomí občanů o práci referentek OSPOD není příliš lichotivé obzvláště poté, kdy byla v Brně mediálně zveřejněna kauza týraného dítěte.

Hlavním cílem diplomové práce je popsat faktory, které pracovníci OSPOD považují za relevantní pro svůj proces rozhodování o přistoupení k výchovnému opatření v případech ohrožení nezletilého dítěte.

Dílčím cílem diplomové práce je popsat důvody, které vedou OSPODy k podání návrhu na odejmutí dítěte z rodiny, podrobněji rozebrat právní legislativu, která tuto problematiku zakotvuje a její možná úskalí.

První kapitola diplomové práce vysvětluje poslání a smysl orgánu sociálně–právní ochrany dětí a blíže se věnuje nejzávažnějšímu výchovnému opatření, kterým je nařízení ústavní výchovy. Současně potvrzuje tezi našich zákonodárců, že v posledních letech došlo k nárůstu počtu dětí v ústavních zařízeních umístěných

z jiných důvodů než výchovných. Druhá podkapitola shrnuje potřeby nezletilých dětí a determinanty, které mohou negativně ovlivnit výchovnou způsobilost rodičů do takové míry, že základní potřeby dětí uspokojovány nejsou. Třetí podkapitola první kapitoly popisuje systém vyhodnocování situace ohroženého dítěte z pozice OSPODu, preventivní práci s rodinou takového typu, kde rodiče z nějakého důvodu nezvládají péči o děti. Zabývá se zákonnými nástroji, za jejichž pomoci OSPOD provádí sanaci rodiny.

Druhá kapitola diplomové práce je zaměřena na úlohu orgánu sociálně právní ochrany dětí v systému péče o ohrožené děti, podrobněji v podkapitolách rozebírá i jiná výchovná opatření, která mohou být uložena ještě před umístěním dítěte do ústavního zařízení, úlohu OSPODu při výkonu soudního rozhodnutí a realizaci ústavní výchovy.

Třetí kapitola shrnuje možný dopad institucionální péče na osobnost dítěte, rizika ústavní péče a legislativní změny, které mají tento dopad minimalizovat. **V době dokončování diplomové práce jsou již všechny plánované legislativní změny v účinnosti, ale tento text je mohl zachytit až v závěru práce.**

Poslední čtvrtá kapitola obsahuje výzkum, který je realizován dle zakotvené teorie autorů Strausse a Corbinové. K zodpovězení výzkumné otázky „*Jaké determinanty považují pracovníci OSPOD úřadu obce s rozšířenou za relevantní pro svůj proces rozhodování o přistoupení k výchovnému opatření v případech ohrožení nezletilého dítěte?*“ je využita technika polostandardizovaného rozhovoru s 5 pracovníky OSPOD úřadů obcí s rozšířenou působností.

Diplomová práce je psána formou obsahové analýzy dokumentů. V teoretické i praktické části je využita odborná literatura, zákonné normy upravující sledovanou problematiku i vlastní zkušenosti a **poznatky autorky diplomové práce z praxe vyznačené kurzívou. Domníváme se, že téma diplomové práce má svůj přínos i pro sociální pedagogiku, blíže je specifikován v závěru diplomové práce.**

1. Ústavní výchova v podmínkách ČR z pohledu OSPOD

*Každé dítě má právo na péči a výchovu svých vlastních rodičů, na domov plný lásky, porozumění, jistoty a bezpečí. Existují ale i rodiče, kteří své děti vychovávat nemohou, nechťejí, případně se v jejich péči objevují závažné nedostatky, které ohrožují jejich zdárný vývoj. Práva nezletilého dítěte jsou mimo jiné garantovány Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte. „Obsah těchto významných dokumentů je dále promítnut v Zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině a též v Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. **Zákon o sociálně – právní ochraně dětí ukládá orgánům sociálně – právní ochrany dětí řadu povinností a oprávnění, kterými se dětem a jejich rodičům, či jiným osobám odpovědným za výchovu dětí, napomáhá k zajištění práv dítěte na a mezinárodně deklarovanou ochranu.**“¹*

1.1 Vymezení základních pojmů

„Moderní sociálně–právní ochranu dětí můžeme charakterizovat jako centrálně garantovanou, ale lokálně provozovanou. Tato charakteristika znamená, že ochrana dětí je ve všech moderních systémech již od počátku 20. století garantovaná státem prostřednictvím státní správy, ale přímo realizovaná konkrétními sociálními pracovníky na místní úrovni (přenesená působnost státní správy na samosprávu). Centralizace řízení ochrany dětí zajišťuje rovný přístup všem dětem v nouzi, je zárukou, že hodnocení situace dítěte (rodiny) i následná intervence bude realizována standardně, objektivně a transparentně a umožňuje externí analýzu a kontrolu zvolených postupů i přenos příkladů do dobré praxe, případně modifikaci legislativy na základě praxe.“²

„Jako nejzávažnější opatření uvádí zákon ústavní výchovu. Přednost má vždy individuální péče před péčí ústavní, ať už u jiné fyzické osoby, poručníka nebo pěstouna. V současné době je však nutno přihlídnout i k tomu, že vzniká celá řada

¹) Ministerstvo práce a sociálních věcí, Metodické doporučení MPSV č. 11/2009, str. 1, www.mpsv.cz, 13.4.2012

²) Pemová, T., Ptáček, R. Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi. Praha: Grada, 2012, str. 27.

malých dětských domovů rodinného typu, vytvářející model velké rodiny, v nichž je dětem poskytována péče obdobná péči individuální. **Podat návrh na nařízení ústavní výchovy a na její zrušení je oprávněn též obecní úřad obce s rozšířenou působností [§ 14 odst. 1 písm. c) zák. č 359/1999 o sociálně – právní ochraně dětí] a státní zástupce. Ústavní výchovu může nařídit jen soud.** Rozhodnutí, jímž se dítě odnímá z péče rodičů a umísťuje v ústavní péči, zasahuje hluboce jak do práv rodičů, tak i do práv dítěte. Musí proto soud, než přikročí k takovému opatření, velmi pečlivě a úplně vyšetřit všechny okolnosti rozhodné pro posouzení věci. Nařízením ústavní výchovy se podrobuje dítě ústavnímu režimu, do kterého nemohou rodiče zasahovat. Proto také nepřichází po dobu ústavní výchovy v úvahu otázka úpravy styku rodičů s dítětem, neboť to vyplývá z ústavních řádů.“³

Ochranná výchova je tzv. ochranné opatření ukládané v rámci trestněprávního soudního řízení. Ukládá se nezletilému dítěti ve věku 12 – 15 let, kdy se dopustí činu jinak trestného.⁴ *Následující text se ochrannou výchovou nezabývá.*

„Ústavní výchova je institutem rodinného práva. Jde o výchovné opatření ukládané podle § 46 zákona č. 94/1963 Sb. , o rodině. Podle tohoto ustanovení může soud nařídit ústavní výchovu, jestliže je výchova dítěte ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. **Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.** Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti.“⁵

Česká republika je dlouhodobě kritizována pro četné umístování dětí do ústavních zařízení. Nepřijatelné je zejména to, že děti jsou z 50% umístovány z důvodu nevyhovujících bytových a sociálních podmínek.⁶

³) Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde, 2007, s. 156.

⁴) Matoušek, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003, str. 134-135.

⁵) Motejl, O. a kol. Veřejný ochránce práv ombudsman. Stanoviska 2. Rodina a dítě. Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, s. 66.

⁶) Dohnalová, R. Odebírání dětí z chudých rodin. Právo a rodina, č. 11/2011 – 13. ročník. Praha: Linde, 2011.

Na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti je možné zjistit počet nezletilých dětí, kterým byla na území ČR nařízena ústavní výchova.

	2008	2009	2010	2011
ÚV – děti 13-15 let pro závadné chování	384	359	329	307
ÚV – děti nad 15 let pro závadné chování	730	657	632	579
ÚV v ostatních případech	1102	1143	1003	1302 ⁷⁾

Z výše uvedených údajů je zřejmé, že počet dětí, kterým byla nařízena ústavní výchova z jiných důvodů než výchovných v roce 2011 výrazně vzrostl.

1.2 Determinanty ústavní výchovy

Determinantami ústavní výchovy míníme klíčové faktory, určující činitele, kteří negativně ovlivňují výchovnou způsobilost rodičů a mohou vést k ohrožení nezletilého dítěte ve smyslu jeho umístění v ústavním zařízení.

V žádném zákoně nenajdeme přesnou definici, která by tyto faktory jasně vymezila. Pouze v § 6 Zákona o sociálně – právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. lze zjistit, na které děti se zákon vztahuje. Jedná se o děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, dále na děti, které vedou zahálčivý či nemravný život, dopouští se útěku od rodičů, byl na nich spáchán trestní čin atd.

To je však poměrně málo. Je nutné uvědomit si, že **základní charakteristikou dětského věku je vývoj v oblasti tělesné, duševní a sociální.** Ve všech těchto složkách může být vývoj dítěte pozitivně či negativně ovlivněn. Aby vývoj dítěte probíhal

⁷⁾ MS.Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v opatrovnických věcech.
www.justice.cz/infodata/přehledy, 29.8.2012.

optimálně, **musí být uspokojeny potřeby dítěte: biologické, psychické, sociální, specifické vývojové potřeby atd.**

Z **biologických potřeb** se jedná zejména o náležitou výživu v dostatečné kvalitě i kvantitě, dostatek čistoty, tepla a ochrany před vnějšími vlivy, patří sem i potřeba rozvoje obranyschopnosti (např. očkování).⁸

Matoušek uvádí, že posoudit naplnění případně ohrožení biologických potřeb by měl sociální pracovník na základě provedení šetření v rodině, rozhovoru a pečlivého pozorování. Vydatnou pomoc by mu měl poskytnout zkušený praktický lékař.⁹

Mezi **základní psychické potřeby** dítěte patří dostatečná stimulace v dostatečném množství i kvalitě. Další potřebou je potřeba smysluplného světa, aby se z podnětů staly poznatky a zkušenosti. Tyto podněty je zapotřebí předkládat v určitém sledu a řádu. Významnou sociální potřebou je potřeba jistoty a bezpečí. Dítě má potřebu vědomí vlastní identity, vlastního já.¹⁰

Matoušek zdůrazňuje, že úkolem psychologa je vyšetřit nezletilé dítě formou pozorování jeho chování a zjistit do jaké míry jsou základní psychické potřeby dítěte uspokojovány. **Sociální pracovník zkoumá sociální prostředí dítěte a zjišťuje, zda – li jsou zde podmínky pro uspokojování potřeb dítěte** a tyto podmínky blíže specifikuje. Matoušek přidává k základním psychickým potřebám potřebu otevřené budoucnosti, jedná se o potřebu životní perspektivy, smyslu života.¹¹

„Ohrožené děti jsou ty, jejichž životní podmínky jsou natolik odchýleny od všeobecně uznávané normy, že mohou ohrožovat jejich zdraví a vývoj, včetně začleňování do společnosti tím, že předpokládaný vývoj omezují, odchylují či dokonce znemožňují.“¹²

⁸) Schneiberg, F. Děti jsou ohroženější než se může zdát. Právo a rodina, č. 4/2011 – 13. ročník, Praha: Linde, 2011, s. 12.

⁹) Matoušek, O. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003, s. 208.

¹⁰) Schneiberg, F. Děti jsou ohroženější než se může zdát. Právo a rodina, č. 11/2011 – 13. ročník, s. 13.

¹¹) Matoušek, O. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003, s. 209 – 210.

¹²) Schneiberg, F. Děti jsou ohroženější než se může zdát. Právo a rodina č. 4/2011- 13. ročník, s. 13.

Některé ohrožené děti mají zvláštní potřeby, které vznikly na základě jejich odlišnosti – barva kůže, vzhled, nemoc, úraz, postižení aj. anebo jsou důsledkem jejich životní situace – týrání, zneužívání, zanedbávání, příslušnost k etnické minoritě atd. K naplnění těchto potřeb jsou nutná speciální opatření, terapeutické postupy atd.¹³

Dunovský odlišuje 3 základní metodologické přístupy, kterými lze přistupovat k řešení problému v rodině:

1) etiopatogenetický, který zkoumá příčinu selhání,

2) symptomatický, který hodnotí závažnost problému v rodině a její vliv na dítě,

3) terapeutický, hledá aktivity, které jsou potřebné k překonání problému.

Z hlediska etiopatogenetického přístupu lze rozlišit příčiny poruch v socializačně výchovné funkci rodiny na objektivní (na rodičovské vůli nezávislé), subjektivní (na rodičovské vůli závislé) a smíšené. Mezi důvody, pro které se rodiče nemohou o dítě starat, patří objektivní vlivy jako **přírodní katastrofy, nepříznivé přírodní podmínky** atd. Patří sem i poruchy fungování celé společnosti, jejichž důsledkem je bída, válka, hladomor. Objektivní příčinu lze spatřovat i v **narušení celého rodinného systému** způsobený nemocí, úmrtím, invaliditou a nepříznivým zdravotním stavem dítěte. Mezi objektivní i subjektivní důvody, pro které se rodiče nedovedou postarat o dítě, patří **vlastnosti jejich osobnosti**, které se vyznačují nevyzrálostí, neschopností vyrovnat se s mimomanželským dítětem, handicapovaným dítětem apod., neschopností přijmou základní společenské normy, aneb **když děti mají děti**. Do této kategorie lze zařadit i nezodpovědné chování rodičů v rozvodovém řízení, kterým své děti traumatizují. Mezi subjektivní důvody patří i **poruchy osobnosti rodiče** – psychopatie, disharmonické osobnosti. Výsledkem této diagnózy je hostilita, neschopnost dát dítěti náležitou péči, případně jsou tito rodiče schopní své dítě opustit. Zvláštní kategorii tvoří **rodiče, kteří své děti týrají, zneužívají a zanedbávají a tímto závažným způsobem ohrožují děti na jejich vývoji, mohou jim způsobit i smrt**. Dunovský uvádí, že mezi poruchy rodičovství či rodiny patří i nadměrná péče o dítě, mezi jejíž důsledky patří rozmazlenost dětí a jejich nepřipravenost na běžný život. **Porucha biologicko – reprodukční funkce** zahrnuje neschopnost rodičů mít děti, případně narození handicapovaného dítěte i **nezodpovědné rození dětí do velmi**

¹³⁾ Matoušek, O. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003, s. 208.

nepříznivých podmínek. Porucha ekonomicko – zabezpečovací funkce zahrnuje **neschopnost rodičů finančně zabezpečit své děti**. Příčinu vidí Dunovský v takových okolnostech jako je nemoc, stáří, nezaměstnanost, vysoký počet dětí v rodině případně v patologiích jako je závislost rodiče na alkoholu, delikvence atd. **Porucha emoční funkce** rodiny je dle Dunovského počátečním jevem všech ostatních poruch rodiny, proto je považována za velmi významnou.¹⁴

Hodnocení situace ohroženého dítěte je zcela zásadní činnost OSPOD. V České republice ovšem neexistuje jednotný systém, prostřednictvím kterého by pracovní OSPOD ohrožené dítě vyhodnocovali.¹⁵ Od 1.1.2013 existuje individuální plán ochrany dítěte.

I přes výše uvedené může OSPOD podat návrh na vydání předběžného opatření dle § 76a odst. 1 občanského soudního řádu a § 16 zákona o sociálně – právní ochrany dětí a navrhnout, aby dítě bylo z rodiny odebráno. Soud je povinen rozhodnout do 24 hodin od podání návrhu.

Nález Ústavního soudu sp.zn. IV.ÚS 2244/09 ze dne 20.července 2009 se zabývá ústavními a zákonnými podmínkami na jejichž základě může soud rozhodnout o odebrání dítěte z péče rodičů. Pokud OSPOD podal návrh na vydání předběžného opatření dle 76a o.s.ř proto, že se mu nepodařilo prošetřit bytové podmínky, ve kterých chce matka o novorozence pečovat a obvodní soud návrhu vyhověl, Ústavní soud poté shledal stížnost matky jako důvodnou. Své rozhodnutí odůvodnil tak, že obvodní soud, který předběžné opatření vydal, neměl dostatečné důkazy o tom, že osobnost matky neskýtá záruku řádného vývoje dítěte. Z faktu, že matka nekomunikovala s OSPODem ani se zdravotnickým personálem nelze usuzovat, že se nebude schopná o dítě řádně postarat. **Institut rychlého předběžného opatření lze využít, pokud je OSPOD přesvědčen, že dítěti hrozí bezprostřední ohrožení a nikoliv tehdy, když se nedaří rozhodné skutečnosti zjistit a existují o nich pochybnosti.** V této souvislosti je nutné zmínit i judikaturu Evropského soudu pro lidská práva ve věci Wallová a Walla proti

¹⁴) Dunovský, J. Dítě a poruchy rodiny. Praha: Avicium, str. 13 -16, 1986, s. 13 – 19.

¹⁵) Pemová, T., Ptáček, R. Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi.1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 49.

ČR ze dne 26. října 2006 a ve věci Havelka a ostatní proti ČR ze dne 21. července 2007, kde je uzavřeno, že nedostatečné bytové a sociální podmínky rodiny nemůžou být samy o sobě důvodem pro odejmutí dětí z péče rodičů, pokud není ohrožen život, zdraví a příznivý vývoj dětí a rodiče jsou výchovně způsobilí. Hovorka k tomuto dodává, že aktuální nález ÚS není správně interpretován. Neboť **prokáže – li se, že nezletilé dítě nemá zabezpečeno adekvátní bydlení a že špatné materiální podmínky bezprostředně ohrožují zdárný vývoj dítěte, je možné s ohledem na ochranu zájmů dětí přistoupit k jeho odebrání.** Stejně tak nelze odebrat rodičům děti proto, že nespolupracují s OSPODem, neboť porušení této povinnosti lze sankcionovat dle Zákona o sociálně – právní ochraně dětí.¹⁶

Ústavní soud tedy klade důraz na to, aby OSPODy podávaly návrhy na předběžná opatření ve smyslu § 16 Zákona o sociálně – právní ochraně dětí – „, očitlo – li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou –li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny“.

Veřejný ochránce často vytýká pracovníkům OSPOD, že přistoupí k podání návrhu na předběžné opatření místo toho, aby byl podán návrh na nařízení ústavní výchovy. Když vyjdeme z již citovaného § 16 Zákona o sociálně – právní ochrany dětí, který stanovuje povinnost podat neprodleně návrh na předběžné opatření. **Podání předběžného opatření se tedy váže na aktuálně zjištěné ohrožení dítěte nejzávažnější intenzity. Jedná se o případy surového zacházení s dětmi, pohlavního zneužívání a jiné závažné případy vážného ohrožení tělesného nebo duševního vývoje a uložení jiného výchovného opatření by nevedlo k nápravě.** Ombudsman také zdůrazňuje povinnost OSPOD hledat náhradní pečující osobu v rodině nebo u jiných blízkých osob. O proti tomu návrh na nařízení ústavní výchovy by měl být podán poté, kdy OSPOD zaznamená dlouhodobě nevhodné výchovné prostředí pro dítě, tj. tam, kde výchova dítěte vážně narušena či ohrožena.¹⁷

¹⁶⁾ Hovorka, D. Nález ústavního soudu k podmínkám odebrání dítěte z péče rodičů. Právo a rodina č. 12/2010 – 12. ročník, Praha: Linde, 2010, s. 1 – 6.

¹⁷⁾ Motejl, O. a kol. Veřejný ochránce práv ombudsman. Rodina a dítě. Praha: Aspi, 2007, s. 53-54.

Tento případ může nastat, pokud rodiče neplní své povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti dle § 31 odst. Zákona o rodině č. 94/1963 Sb.

„(1) Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností:

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- b) při zastupování nezletilého dítěte,
- c) při správě jeho jmění

(2) Při výkonu práv a povinností uvedených v odstavci 1 jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo použít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.¹⁸

Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům. Pokud jeden z nich zemřel, není uveden v rodném listě dítěte anebo nemá způsobilost k právním úkonům, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči.¹⁹

Ustanovení § 31 odst. 1 Zákona o rodině není blíže specifikováno. Lze ho vysvětlit jako povinnost ale i právo rodičů zabezpečit své dítě po stránce materiální a z hlediska jeho duševního a mravního rozvoje. Materiální podmínky upravuje zákon v oblasti výživného, ale patří do nich i zabezpečení bytových podmínek. Určení místa pobytu dítěte je jedním ze základních práv rodičů. Zajištění zdravotní péče dítěti ze strany rodičů není v zákoně příliš specifikováno.²⁰

„Pojem „výchova dítěte“ rovněž není zákonem ani definován, ani upřesněn. Lze vyjít z toho, že se jedná o velmi široký komplex vztahů, jejichž základem je usměrňování a řízení jednání dítěte, jeho chování, postojů, poslušnosti, odpovědnosti, schopnosti rozhodování, schopnosti citu a empatie, a samozřejmě též jeho vzdělání a získávání potřebných informací, a to jak všeobecně, tak i za účelem zajištění budoucího vzdělání.“²¹

¹⁸⁾ Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha:Linde, 2007, s. 92.

¹⁹⁾ Špeciánová, Š. Právní manuál pro sociálně – právní ochranu dětí, Praha:Linde, 2005, s. 12.

²⁰⁾ Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha:Linde, 2007, s. 95.

²¹⁾ Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha:Linde, 2007, s. 95.

Vzhledem k výše uvedenému se nabízí otázka, zda – li by zákonodárci neměli povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti lépe specifikovat, neboť řada rodičů si neumí pod všeobecnými pojmy nic přestavit. Za těchto okolností nastává složitá situace i pro pracovníky OSPOD, kteří jsou povinni jim zákony subjektivně interpretovat.

Motejl uvádí, že k vydání předběžného opatření případně k nařízení ústavní výchovy může dojít i v případech, kdy rodiče ani při náležitě vynaloženém úsilí nejsou schopni výchovu dítěte zvládnout a to pro nedostatky v jeho tělesném, duševním nebo mravním vývoji.²²

Mluvíme o dětech výchovně nezvladatelných ve smyslu § 6 zákona o sociálně – právní ochraně dětí, „které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, anebo se živí prostitucí“.²³

Výše uvedené výchovné problémy řeší na OSPOD kurátor pro děti a mládež a nejsou předmětem diplomové práce, v textu se zaměřujeme na děti ohrožené ústavní výchovou díky nedostatkům ve výchovné způsobilosti rodičů.

1.3 Vyhodnocování situace dětí v obtížné životní situaci

Ministerstvo práce a sociálních věcí klade v metodickém doporučení důraz na to, aby situace nezletilého dítěte byla OSPODy posuzována objektivně a na základě co možná nejúplnějších informací. Vyhodnocení mapuje situaci, objasňuje potřeby dítěte a to do jaké míry jsou anebo nejsou naplňovány.²⁴

Na základě § 53 odst.1) písm a) – e) Zákona o sociálně právní ochraně dětí spolupracují OSPODy se státními orgány, zaměstnavateli, dalšími právníckými

²²⁾ Motejl, O. a kol. Veřejný ochránce práv ombudsman. Rodina a dítě. Praha: Aspi, 2007, s. 54.

²³⁾ Špeciánová, Š. Právní manuál pro sociálně – právní ochranu dětí, Praha:Linde, 2005, s. 5.

²⁴⁾ Metodické doporučení MPSV č. 2/2009. Vyhodnocování situace dětí v obtížné životní situaci. s. 1.

osobami zejména školskými, zdravotnickými zařízení atd. a ty jsou povinni sdělit údaje potřebné pro poskytování sociálně – právní ochrany dětí.²⁵

Zaměstnanec OSPOD je také oprávněn dle § 52 odst. 1) zákona o sociálně – právní ochraně dětí provádět sociální šetření v místě bydliště dítěte, i zjišťovat potřebné informace osobně ve škole, školce, zdravotním středisku atd. Rodiče jsou naopak povinni dle § 53 odst. 2) Zákona o sociálně právní ochraně dětí spolupracovat s OSPODy při ochraně zájmů dítěte, dostavovat se na pozvání k osobnímu jednání a umožnit šetření v místě bydliště. Pokud rodiče nespolupracují, může jim být uložena pokuta dle § 53 odst. 5) Zákona o SPO do výše 20.000,- Kč.²⁶

Pracovníci SPO jsou oprávněni ukládat nejen pokuty, ale také výchovná opatření a povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení dle zákona č. 500/2004 Sb. Správní řád. Dle zkušeností autorky diplomové práce ale pracovníci OSPOD tyto oprávnění příliš nevyužívají. Výchovná opatření, která budou předmětem další kapitoly, jsou účinnější, pokud jsou uloženy soudem a návštěva poradenského zařízení je přínosná, pokud ji rodiče případně dítě realizují dobrovolně.

„Umístění dítěte, do některého náhradního typu rodinné péče, je z hlediska kvality života a vývoje dítěte zcela zásadní zásah, ke kterému by mělo být přikročeno po vyčerpání všech pokusů o podporu a sanaci původní biologické rodiny.“²⁷

Dle § 10 odst. 1) Zákona č. 359/1999 Sb. o SPO jsou obecní úřady povinny:

- a) vyhledávat děti, na které se sociálně – právní ochrana dětí zaměřuje,
- b) působit na rodiče, aby plnili povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
- c) projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte,
- d) projednat s dítětem nedostatky v jeho chování,
- e) poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství.²⁸

²⁵) ÚZ Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí.

²⁶) ÚZ Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí.

²⁷) Metodické doporučení MPSV č. 2/2009. Vyhodnocování situace dětí v obtížné životní situaci, s.1.

²⁸) ÚZ Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí, str. 33.

Cílem sociálního poradenství je poskytnout rodině podporu a informace při řešení jejich potíží. Sociální pracovník by neměl řešit problémy za rodinu či rodiče, ale posílit jejich kompetence, aby byli sami schopní vyřešit obtížnou životní situaci. Sociální pracovník by měl nabídnout rodině různé možnosti a pomoci jí tyto možnosti realizovat.²⁹

„Vyhodnocení případu, spolu s vyhodnocením potřeb dítěte, je základem pro hledání řešení celé situace. **Odpovědnost za vyhodnocení případu dítěte mají pracovníci OSPOD.** V zájmu nezletilého dítěte je, aby vyhodnocení jeho situace bylo dokončeno co možná nejrychleji. Na druhou stranu se nejedná o jednorázovou akci, ale o průběžný proces.

Spolupráce odborníků je pro vyhodnocení situace dítěte zásadním momentem.

Vyhodnocování situace dítěte:

- a) je zaměřeno na nejlepší prospěch dítěte (nikoliv jednoho z rodičů apod.),
- b) odvíjí se od stádia vývoje daného dítěte,
- c) je orientováno na prostředí, ve kterém dítě vyrůstalo,
- d) bere v úvahu kulturní, náboženské a rasové zázemí dítěte,
- e) zahrnuje dítě, rodiče i širší rodinu,
- f) zaměřuje se na silné stránky dané rodiny a objasňuje stávající obtíže,
- g) pracuje na mezioborové úrovni, spolupracuje s úřady, zdravotníky, školou apod.,
- h) jedná se o průběžnou aktivitu, nikoliv jednorázovou akci,
- i) probíhá paralelně s dalšími službami a podporou pro rodinu a dítě,
- j) je založeno na důkazech získaných v terénu a nikoliv pouze na získaných informacích.³⁰

Pemová a Ptáček uvádí, že **individuální plán ochrany dítěte** by měl stanovit postupy, které pomohou rodičům řešit dopady nedostatečné případně nevhodné péče. **Měl**

²⁹) Motejl, O. a kol. Veřejný ochránce práv ombudsman. Rodina a dítě. Praha: Aspi, 2007, str. 24.

³⁰) Metodické doporučení MPSV č. 2/2009 v vyhodnocování situace dětí v obtížné životní situaci, str.2 -3.

by obsahovat jasný návod jak změnu dosáhnout a poskytnout **měřítka pro hodnocení progresu v rodině.**³¹

I Matoušek zdůrazňuje, že sociální pracovník OSPOD by měl vypracovat individuální plán, který jasně definuje jeho postup při práci s klientem a také služby, které by měl klient využívat. Sociální pracovník by měl postupovat tak, že určí klientovi potřeby, naplánuje služby nebo léčbu, napojí klienta na potřebné zdroje a dále sleduje počínání klienta – jak jsou mu služby poskytovány a zda – li služeb využívá.³²

„MPSV uvádí, že při vyhodnocování situace dítěte je zapotřebí porozumět tomu, v jakém vývojovém stádiu se nezletilé dítě nachází. Proto je důležité před zahájením vyhodnocování situace dítěte:

- a) vymezit vývojové oblasti, které budou vyhodnocovány,
- b) naplánuvat, jakým způsobem budou měřeny pokroky dítěte,
- c) zajistit respektování věku a stádia vývoje dítěte,
- d) vymezit a vyhodnotit informace, které by mohly sloužit jako základ v plánování dalších postupů.

V praxi to znamená zaměřit se na následující oblasti u dítěte, rodičů i na dimenze rodinných faktorů a prostředí

Vývojové potřeby dítěte: sociální, emocionální, fyzický stav dítěte	Kapacita rodičů pečovat o dítě.	Širší rodina a prostředí.
Zdraví, Vzdělání, Emocionální vývoj a chování, Identita, Vztahy v rodině a další sociální kontakty, Chování navenek, Schopnost postarat se o sebe.	Základní péče, Zajištění bezpečnosti, Citová vřelost, Schopnost dávat dítěti vhodné podněty a stimulovat rozvoj, Stanovení a uplatnění hranic, Stabilita.	Rodinná historie a celkové fungování rodiny, Širší rodina, Bydlení, Zaměstnanost, Příjmy rodiny, Sociální integrace rodiny, Využití zdrojů společnosti.

³¹⁾ Pémová, T., Ptáček, R. Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi. Praha: Grada, 2012, s. 103.

³²⁾ Matoušek, O. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003, s. 70.

Informace jsou dále uchovávány prostřednictvím shrnující „Zprávy“. Důležitou vlastností zprávy je, že veškeré informace jsou podloženy dalšími listinnými důkazy.³³

I když jsou výše uvedená doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí přehledné, formulář, který by následující oblasti shrnoval OSPODy nevyužívají. Pracovníci OSPOD zakládají opatrovnické spisy nezletilých dětí, kde vedou podrobnou spisovou dokumentaci o veškerých krocích, které v daném případě udělají.

Jak již bylo uvedeno MPSV spolupráce s odborníky je nezbytná, ale obzvláště lékaři s OSPODy příliš nespolupracují. Na vyžádání zprávu o zdravotním stavu dítěte napíší, ale na konkrétní dotazy neodpoví. Většinou se omezí pouze na výčet návštěv dítěte v ordinaci. Spolupráce se školskými zařízeními je o poznání lepší, i když jsme v posledních letech zaznamenali neochotu škol umožnit pracovníkovi OSPOD rozhovor s nezletilým dítětem na půdě školy bez přítomnosti jejich pracovníků.

³³) Metodické doporučení MPSV č. 2/2009. Vyhodnocování situace dětí v obtížné životní situaci, s.3-4,8.

2. Úloha orgánu sociálně právní ochrany dětí v systému péče o ohrožené děti

Pracovníky orgánu sociálně – právní ochrany dětí lze najít na úřadech obcí s rozšířenou působností. Mohlo by se tedy zdát, že jsou to úředníci jako na ostatních odborech úřadu, ale opak je pravdou.

Specifičnost této činnosti vyplývá již z § 5 zákona o sociálně – právní ochraně dětí, který říká, že předním hlediskem činnosti pracovníků OSPOD je zájem a blaho dítěte.³⁴

V zájmu nezletilého dítěte řeší pracovník OSPOD různorodou problematiku rodiny, týkající se jejího fungování, bydlení, financí, výchovy dětí, partnerských vztahů, vztahů k členům širší rodiny, vztahy k institucím, konflikty se zákonem, nemoci, závislosti, týrání, zneužívání, zanedbávání a různé projevy sociálního selhání.³⁵

Díky vysoké míře rozvodovosti řeší pracovníci OSPOD z pozice kolizního opatrovníka problematiku výkonu rodičovské zodpovědnosti – to kterému z rodičů by mělo být dítě svěřeno do výchovy, nezastupitelné postavení má pracovník OSPOD při péči o ohrožené děti ústavní výchovou. Pracovník OSPOD má řadu oprávnění a kompetencí, které mu mohou z určitého úhlu pohledu práci ulehčit, z jiného úhlu pohledu však lze říci, že zasahuje do práv nezletilých dětí a jejich rodičů a tím se stává jeho práce psychicky náročnější a zodpovědnější. Bezesporu tyto pracovníci vykonávají pomáhající profesi.

„Jedná se o souhrnný název pro veškeré profese, jejichž teorie, výzkum a praxe se zaměřují na pomoc druhým, identifikaci a řešení jejich problémů a na získávání nových poznatků o člověku a jeho podmínkách k životu, tak aby mohla být pomoc účinnější. Patří sem lékaři, zvláště psychiatři, psychologové, **sociální pracovníci**, speciální pedagogové, šířeji i fyzioterapeuti, balneologičtí pracovníci apod.“³⁶

³⁴) ÚZ Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí, s. 32

³⁵) Matoušek, O., Palzarová, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Praha: Portál, 2010 s. 18.

³⁶) <http://zrcadlo.blogspot.cz/2008/06/jake-pozadavky-by-mel-splnovat-clovk.html>, dne 15.11.2012.

2.1 Výchovná opatření

„Primárním nástrojem, který má orgán sociálně – právní ochrany dítěte k dispozici při detekování jakéhokoliv problému v rodině, je projednání příčin, jakož i možností řešení situace s rodinnými příslušníky. Přesahuje – li řešení problému svou intenzitou či rozsahem odborné schopnosti sociálního pracovníka, poskytuje mu zákon o sociálně – právní ochraně dětí možnost doporučit rodiči využití odborného poradenského zařízení. Jestliže rodič odmítá a sám není schopen (nebo ochoten) situaci úspěšně korigovat, může orgán sociálně – právní ochrany dítěte rodiči uložit povinnost pomoci takového zařízení využít. Dále jsou v rámci výkonu sociálně – právní ochrany dítěte sociální pracovníci oprávněni, nevedly - li výše uvedené prostředky k nápravě, přistoupit k uložení některého z výchovných opatření ve smyslu zvláštního právního předpisu, k čemuž je opravňuje zákon o sociálně – právní ochraně dětí. Výchovnými opatření, která mohou bez dalšího (tj. bez následného schválení soudu) přijmout orgán sociálně – právní ochrany dětí, jsou napomenutí nezletilého, jeho rodiče, nebo jiné osoby odpovědné za výchovu, dále ustanovení dohledu nad nezletilým nebo uložení omezení nezletilému, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu.“³⁷

Jak již bylo uvedeno výše, ústavní výchova je nejzávažnějším opatřením, které může učinit pouze soud. Dle Špeciánové může soud uložit i jiná výchovná opatření neučiní – li tak orgán sociálně – právní ochrany dětí, jedná se o:

a) Napomenutí rodičů a osob narušujících řádnou výchovu dítěte.

Jedná se o nejmírnější výchovné opatření, které soud uloží, pokud rodiče zanedbávají své povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti a může být uloženo i nezletilému dítěti. Tento druh výchovného opatření se většinou ukládá rodiči, který maří styk dítěte s druhým rodičem, případně nerespektuje povinné očkování dítěte.

b) Dohled nad výchovou.

Je závažnějším výchovným opatřením a ukládá se v případě závažnějších poruch chování nezletilého dítěte a při závažných nedostacích ve výchově rodičů. Ukládá se v situacích, kdy se napomenutí minulo účinkem.

³⁷) Motejl, O. a kol. Veřejný ochránce práv ombudsman. Rodina a dítě. Praha: Aspi, 2007, s. 55.

c) **Omezení nezletilého.**

Opatření, které zabrání škodlivým vlivům na výchovu dítěte.³⁸

Podnět k zahájení řízení o výchovném opatření může podat obecní úřad – dle § 14 odst. 3 zák. č. 359/1999 Sb. Komentář zákona o rodině na rozdíl od Špaciánové uvádí, že **dohled nad výchovou soud ukládá nejen v případech výchovných problémů dítěte, zanedbání výchovy ze strany rodičů ale i v případech, kdy poměry nezletilého dítěte jsou nestabilní.** Například je vážně ohrožena bytová a sociální situace rodiny, jsou – li vážně narušeny vzájemné vztahy atd. Po stanovení dohledu nad výchovou soud prvního stupně žádá nejméně jednou za šest měsíců výchovnou zprávu, kterou vypracovává příslušný orgán péče o dítě. Průběh dohledu soud soustavně sleduje a vyhodnocuje jeho účinek. Soud může i znovu nařídit jednání o výchovném opatření a dosavadní výchovné opatření přehodnotit. Orgán péče o dítě může navrhnout i zrušení výchovného opatření.³⁹

Na základě zkušeností z praxe lze uvést, že úloha orgánu sociálně – právní ochrany dětí je při ukládání výchovných opatření nezastupitelná. Je to právě pracovník OSPOD, který ve většině případů odhaluje ohrožené dítě v rodině a snaží se s rodinou pracovat. Podnět soudu k zahájení řízení o výchovném opatření je již pouze výsledek práce s rodinou. Pracovník OSPOD často neví, jak se situace v rodině bude dál vyvíjet a jaké výchovné opatření bude v závěru jednání navrhopvat. Ve většině případů pracovníci OSPOD navrhuji stanovení dohledu nad výchovou a to v situacích, kdy rodičům nezletilého dítěte musí být dána šance, aby prokázali své rodičovské schopnosti poté co selhali a samozřejmě nedošlo k vážnému ohrožení života dítěte. Pokud je perspektiva jejich péče na velmi špatné úrovni, pracovník OSPOD navrhuje nařízení ústavní výchovy. Stanoví – li soud dohled nad výchovou, další práce s rodinou je opět v kompetenci OSPODu. I když si soud vyžádá tzv. dohledovou zprávu nejméně jednou za šest měsíců dle § 71 odst. 1 vyhl. Č. 37/1992 Sb. o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, je na zvážení pracovníka OSPOD,

³⁸) Špaciánová, Š. Právní manuál pro sociálně – právní ochranu dětí, Praha:Linde, 2005, s. 28 – 29.

³⁹) Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha:Linde, 2007, s. 128 - 129.

*kolikrát provede šetření v rodině, pozve li si rodiče s nezletilým dítětem na úřad, případně si vyžádá zprávy o dítěti z dalších institucí. **Opět nutno konstatovat, že neexistují žádné standardy, které by přesně vymezily kdy a za jakých okolností má být kontakt s rodinou čtenější a kdy méně.***

V úvodu této kapitoly je uvedeno, že k ukládání výchovných opatření jsou primárně povolány orgány sociálně právní ochrany dětí. Ombudsman ve své publikaci vytýká pracovníkům OSPOD, že delegují tuto povinnost na soudy, aby z titulu své vyšší autority, zejména z důvodu potřeby další spolupráce pracovníka OSPOD s rodičem či dítětem, učinil rozhodnutí sám. Ombudsman takového chování označuje za jednoznačné pochybení správního orgánu a neopodstatněné přenesení zodpovědnosti na soud. Tím, že pověřený správní orgán nevyužije možnosti uložit výchovné opatření, dochází k prodloužení doby, kdy trvá negativní vliv na dítě, což je jednoznačně v rozporu se zájmem dítěte.⁴⁰

Pemová a Ptáček uvádí, že sociální pracovník OSPOD je v kontaktu s klientem vystaven základnímu profesnímu dilematu a to, zda-li je jeho základním úkolem podpora a ochrana rodiny anebo sociální kontrola. Jedná se o jednu z eticky nejproblematictějších oblastí sociální práce a to zejména v případech klientů, kteří se nachází v obtížné životní situaci a jsou na pomoci sociálního pracovníka závislí ať už po faktické stránce (imobilní osoba) nebo formální (úředník rozhodující o výchovném opatření u dítěte nebo rodiče). Tento vztah je charakteristický rizikem zneužití kontroly moci sociálního pracovníka OSPOD nad klientem.⁴¹

Přebírání kontroly i nabízení pomoci rodině patří do „technické“ výbavy sociálního pracovníka. Obojí je potřebné a má své místo při práci s klientem. Vykonává – li například sociální pracovník dohled nad dodržováním práv dítěte, nebrání mu to v tom, aby současně poskytoval i pomoc rodině.⁴²

⁴⁰⁾ Motejl, O. a kol. Veřejný ochránce práv ombudsman. Rodina a dítě. Praha: Aspi, 2007, s. 31.

⁴¹⁾ Pemová, T. Ptáček, R. Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi. Praha: Grada, 2012, s. 103.

⁴²⁾ Úlehla, I. Umění pomáhat. Praha: Slon, 2005, s. 20.

Na základě zkušeností z praxe lze uvést, že práce s rodinou, kde se nachází ohrožené dítě ústavní výchovou je pro sociálního pracovníka OSPOD velmi psychicky náročná. Sociální pracovník se stává součástí života rodiny, neboť ji často navštěvuje, projednává s rodiči případně s dítětem pokroky i nedostatky v jejich snažení a často je skutečně na místě, aby o případném výchovném opatření rozhodl soud jako nezávislá instituce. Praxe v dnešní době je taková, že OSPODy podávají podnět k zahájení řízení o výchovném opatření ve skutečně závažných případech. Stanovisko ombudmana, že se správní orgány dopouštějí pochybení, pokud sami výchovné opatření neuloží je krátkozraké. Neboť v takovém případě dochází k narušení vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem a pozdější spolupráce je již neefektivní a není v souladu se zásadou nejlepšího zájmu dítěte, která je pro sociálního pracovníka OSPOD prioritní.

2.2 Odnětí dítěte z péče rodičů

„Je možné, že i přes veškerou snahu sociálního pracovníka i rodičů není v průběhu spolupráce dítěti zajištěna bezpečnost nebo jeho základní potřeby a je nezbytné rozhodnout o jeho umístění mimo rodinu. Přestože toto rozhodnutí činí soud, návrh podává příslušný sociální pracovník.“⁴³

Matoušek uvádí, že ústavní výchova je opatření navržené orgánem sociálně – právní ochrany dětí a schválené soudem. Ukládá se, pokud rodiče nejsou schopni anebo ochotni zajistit řádnou péči o dítě a výchovu nelze zajistit jiným přiměřeným způsobem. Nařízení ústavní výchovy může, ale nemusí předcházet jiné výchovné opatření. V případě vážného ohrožení dítěte může soud vydat předběžné opatření do 24 hodin od podání návrhu.⁴⁴

„Přednost má vždy individuální péče před péčí ústavní, at' už u jiné fyzické osoby, poručníka anebo pěstouna.“⁴⁵

⁴³) Pemová, T.Ptáček R., R. Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi. Praha: Grada, 2012, s. 143,144.

⁴⁴) Matoušek, O. Slovník sociální práce.Praha: Portál, 2003, s. 253.

⁴⁵) Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha:Linde, 2007, s. 128-129.

V praxi to znamená to, že sociální pracovník OSPOD by měl mít zjištěno dříve než podá návrh na vydání předběžného opatření dle 76a o.s.ř. anebo návrh ve věci samé na nařízení ústavní výchovy, zda – li se péče o nezletilé dítě nemůže ujmout někdo z rodinných příslušníků dítěte a to na základě § 45 odst. 1 Zákona o rodině. „Vyžaduje – li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte.⁴⁶

V podmínkách Statutárního města Brna nelze ohrožené dítě předat do předpěstounské péče, neboť pěstouni nejsou k dispozici. Náhradní rodinná péče ve smyslu adopce a pěstounské péče je ve městě Brně v kompetenci Magistrátu města Brna nikoliv úřadů městských částí. Možnost svěřením dítěte do péče jiné fyzické osobě než rodiči většinou do péče prarodičů, tety a strýce dítěte je sociálními pracovníky OSPOD využívána hojně. Pokud není možné zajistit dítěti náhradní rodinné prostředí, podává sociální pracovník OSPOD návrh k soudu. Jedná-li se o předběžné opatření pracovník OSPOD podává návrh dle § 76a o.s.ř, který uvádí: „Ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením.“⁴⁷

„Smyslem zvláštního předběžného opatření podle 76a“ je rychle zasáhnout ve prospěch ohroženého dítěte.⁴⁸

Z návrhu na předběžné opatření **musí být patrné, kterému soudu je určeno, kdo je navrhovatelem, jaké věci se podání týká a musí zde být datum a podpis navrhovatele.** Mezi specifické náležitosti návrhu patří jméno nezletilého dítěte, jména

⁴⁶) ÚZ Zákona o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁷) Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

⁴⁸) Wintrová, A. a kol. Občanský soudní řád. Vydání 3. Praha:Linde, 2007. s. 139.

dalších účastníků řízení – rodiče, jejich povolání a bydliště. Nezbytné je i vylíčení rozhodujících skutečností, označení osoby případně zařízení, které má převzít péči o dítě a závěrem zde musí být uvedeno, že se navrhovatel domáhá nařízení předběžného opatření dle § 76a o.s.ř. Podání je třeba doložit potřebným počtem stejnopisů s přílohami. Jedno podání zůstává soudu, další jsou doručeny ostatním účastníkům řízení.⁴⁹

Při podání návrhu na předběžné opatření je nezbytné, aby pracovník OSPOD doložil soudu listinné důkazy, které jeho tvrzení dokládají. V této chvíli je potřebná spolupráce dalších institucí, které musí doložit OSPODu potřebné listinné důkazy v krátké lhůtě. Pracovník OSPOD také navrhuje zařízení, kam by mělo být nezletilé dítě umístěno, to často vyžaduje, aby zjistil, které zařízení může nezletilé dítě přijmout. Pokud se jedná o dítě do 6 let, pracovník OSPOD většinou navrhuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pokud se jedná o dítě starší, případně o více sourozenců bez výchovných problémů do 15 let, je zapotřebí kontaktovat Dětský diagnostický ústav, který navrhne vhodný Dětský domov. V případě, že se jedná o dítě se závadovým chováním do 15 let, je na základě předběžného opatření umístěno do Dětského diagnostického ústavu anebo do Diagnostického ústavu pro mládež pro děti od 15 do 18 let.

Novotná a Burdová uvádí, že ústavní zařízení se liší podle věku nezletilých dětí, jejich fyzických a psychických schopností a podle příčin rozhodných pro nařízení ústavní výchovy, kterými může být nepříznivý zdravotní stav, poruchy chování, nedostatečná výchovná způsobilost rodičů. Děti do 1 roku jsou umístovány do kojeneckých ústavů, od 1 – 3 let do Dětských domovů. Tyto ústavní zařízení jsou v působnosti Ministerstva zdravotnictví. Děti od 3 let jsou umístovány do ústavních zařízení v resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.⁵⁰

Pemová a Ptáček upozorňují na fakt, že oddělením nezletilého dítěte od rodičů může dojít k jeho traumatizaci, proto musí pracovník OSPOD minimalizovat nežádoucí

⁴⁹) Špeciánová, Š. Právní manuál pro sociálně – právní ochranu dětí. Praha:Linde, 2005, s. 28-29.

⁵⁰) Novotná, V., Burdová, E. Zákon o sociálně – právní ochraně dětí. Praha:Linde, 2007, s. 131.

dopady. Dítě musí být přiměřeně svému věku informováno o oddělení od rodičů. Musí mu být sděleno, co se bude dít a jak se bude vídat se svými blízkými. S dítětem musí být ihned diskutovány pocity ztráty, strachu a stesku a to, s kým může o těchto pocitech mluvit. Dítěti musí být dána možnost vzít si sebou do zařízení některé z osobních věcí. Měly by být shromážděny informace o stravovacích návycích, zdravotních potřebách, vzdělávacích a volnočasových aktivitách.⁵¹

Ze zkušeností z praxe autorka diplomové práce uvádí, že pokud je podáván návrh na předběžné opatření dle 76 a o.s.ř, umístování nezletilého dítěte probíhá velmi hekticky, protože rodiče většinou o umístění dítěte nevědí a pokud je již dítě schopno posoudit nastalou situaci, k vysvětlování dochází přímo u výkonu soudního rozhodnutí. Pro nezletilé dítěte zajisté lepší, pokud k jeho umístění dochází po řádném dokazování soudu a může být na tento výsledek soudního řízení připraven. V případě, že pracovník OSPOD podává návrh na vydání předběžného opatření anebo na nařízení ústavní výchovy, neměl by již v soudním řízení zastupovat nezletilé dítě z pozice kolizního opatrovníka.

Najman kritizuje praxi soudu, který i za výše uvedených okolností ustanoví OSPOD kolizním opatrovníkem. Dle jeho názoru může dojít ke zkrácení procesních práv dítěte dle čl. 36 Úmluvy o právech dítěte a bylo by vhodnější, aby nezletilé dítě zastupoval u soudu advokát anebo jiná vhodně zvolená osoba. Soudce by měl možnost za těchto okolností zhodnotit případ z jiného úhlu a nemuselo by dojít k nařízení ústavní výchovy.⁵²

2.3 Realizace ústavní výchovy

„Po právní moci rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy obecní úřad obce s rozšířenou působností sjedná dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy; přitom vyzve rodiče nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte, aby dítě ve stanoveném termínu předali určenému zařízení,

⁵¹) Pemová, T. Ptáček R., R. Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi. Praha: Grada, 2012, s. 144.

⁵²) <http://casopis.vsehrd.cz/2012/05/postaveni-nezletilych-v-rizeni-o-narizeni-ustavni-vychovy/>, dne 26.10.2012.

popřípadě s jejich souhlasem může zabezpečit umístění sám. Nepodrobí – li se rodiče nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte rozhodnutí soudu, podá okresní úřad soudu návrh na výkon rozhodnutí.⁵³

Pokud jsou rodiče schopni při umísťování dítěte do ústavního zařízení spolupracovat, je to pozitivní jak pro samotné nezletilé dítě, tak pro pracovníka OSPOD i soud. Rodiče mohou dítě na umístění psychicky připravit a také nachystat potřebné dokumenty pro jeho umístění – očkovací průkaz, kartičku pojišťovny, vysvědčení. Pracovník OSPOD vypracuje pro ústavní zařízení výchovnou zprávu, která popisuje rozhodné události v životě dítěte, zprávu lékařky o bezinfekčnosti, evidenční list, který zaznamenává údaje o příbuzných dítěte a další potřebné údaje o nezletilém a rodný list. U dítěte útlého věku je před jeho umístěním zapotřebí zjistit jeho denní režim – kdy naposledy spalo, jedlo atd. Pokud rodiče nejsou ochotni podrobit se soudnímu rozhodnutí, vždy probíhá výkon soudního rozhodnutí (a to bez podání návrhu) společně s vyšším soudním úředníkem. Může se také stát, že převoz dítěte do ústavu není ve finančních možnostech rodiče a přenechá tento úkon soudu. Pracovník OSPOD před umístěním sjedná čas umístění se zařízením a kontrolu u praktického lékaře, který písemně potvrdí bezinfekčnost dítěte.

Zákon ukládá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností oprávnění sledovat, jak ústavní zařízení jakéhokoliv typu dodržuje práva dítěte. Pracovník OSPOD má povinnost dle § 29 odst. 2 zákona o SPO navštívit nezletilé dítě v zařízení a to nejméně jedenkrát za 3 měsíce. Současně má povinnost navštívit rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova jednou za 3 měsíce. Pracovník SPOD má právo hovořit s dítětem v zařízení bez přítomnosti další osoby a má možnost nahlédnout do spisové dokumentace, která je o nezletilém dítěti v ústavu vedena. Toto oprávnění vychází z § 29 odst. 3 zákona o SPOD.⁵⁴

⁵³) Novotná, V., Burdová, E. Zákon o sociálně – právní ochraně dětí, Praha:Linde, 2007, s. 129.

⁵⁴) Novotná, V., Burdová, E. Zákon o sociálně – právní ochraně dětí, Praha:Linde,2007, s. 135.

Praxe je taková, že děti jsou umístěny v různých ústavních zařízeních, která jsou vzdálená od úřadu obce s rozšířenou působností. Návštěva nezletilých dětí v zařízení je časově i finančně náročná.

Novotná a Burdová k tomuto uvádí, že účelem návštěv pracovníků v zařízení je zajistit zvýšenou ochranu dětem, které jsou v zařízení umístěny. Pracovník SPO by měl mít přehled o aktuálních potřebách dítěte a to se stane pouze za předpokladu, že bude dítě pravidelně navštěvovat. Dítě k pracovníkovi SPO naváže vztah díky opakovaným návštěvám.⁵⁵

Špeciánová uvádí, že výkon ústavní výchovy sledují pracovníci obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Zaměřují se zejména na rozvoj duševních a tělesných schopností, zda-li i nadále trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a sledují jak se vyvíjí vztah mezi dítětem a jeho rodiči. Pokud pracovník SPO zaznamená porušení práv dítěte, zákon o SPO upravuje postup zaměřený na jejich nápravu.⁵⁶

Dle § 30 zákona SPO může ředitel ústavního zařízení povolit pobyt nezletilému dítěti mimo ústav pouze po předchozím písemném souhlasu orgánu sociálně – právní ochrany dětí, kterým je obecní úřad obce s rozšířenou působností. Pokud OSPOD vyjádří svůj nesouhlas s pobytem dítěte mimo ústav, neměl by ředitel ústavního zařízení pobyt povolit. Pracovník OSPOD musí své stanovisko náležitě zdůvodnit. Praxe by měla probíhat tak, že rodič případně jiný příbuzný požádá ústavní zařízení o dovolenku a OSPOD se k této žádosti vyjadřuje. Nezletilému dítěti s nařízenou ústavní výchovou lze dovolit pobyt mimo ústav pouze na 14 dní. Poté musí rodič podat novou žádost o udělení dovolenky a pracovník OSPOD opětovně přezkoumává vhodnost pobytu pro dítě.⁵⁷

Ze zkušeností z praxe vyplývá, že ředitelé ústavních zařízení především Dětských domovů a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc respektují stanovisko OSPODu k udělení dovolenky. Rodiče ale o pobyt dětí v domácnosti příliš zájem nemají. Neboť

⁵⁵) Novotná, V., Burdová, E. Zákon o sociálně – právní ochraně dětí, Praha:Linde,2007, s. 136.

⁵⁶) Špeciánová, Š. Právní manuál pro sociálně – právní ochranu dětí, Praha:Linde, 2005, s. 35.

⁵⁷) Novotná, V., Burdová, E. Zákon o sociálně – právní ochraně dětí, Praha:Linde,2007, s. 144 – 145.

pokud se rodiče nachází ve špatné finanční situaci, je pro ně výhodnější navštívit děti v zařízení. Často se tedy stává, že pracovník OSPOD kontaktuje jiné rodinné příslušníky a požádá je o umožnění pobytu dětí v jejich domácnosti. Pokud jsou tito příbuzní v dobrém vztahu s rodiči dětí, umožní jim v tuto dobu kontakt s dětmi.

Ombucman vytyká pracovníkům OSPOD, že nenavštěvují děti v ústavech tak, jak je jim uloženo zákonem anebo jsou jejich návštěvy pouze formální. Povinností OSPODu je sledovat dodržování práv dítěte v ústavním zařízení, tak aby nedocházelo k deprivaci dítěte. Nečinnost OSPODu spatřuje ombudsman také v tom, že pracovník OSPODu nepracuje po umístění dítěte s biologickou rodinou a upřednostňuje náhradní rodinnou péči. **Smyslem prováděných šetření v místě bydliště rodičů je, aby OSPOD znovu posoudil, zda-li nedošlo ke změně poměrů a situaci nelze řešit návratem dítěte do rodiny.**⁵⁸

Bohužel musíme konstatovat, že je to sociální politika státu, která vytváří lepší finanční podmínky pro náhradní pečovatele. I když Ústavní soud vytyká OSPODu, že podává návrhy na umístění dětí do ústavů z materiálních důvodů, případně kvůli nevhodným bytovým podmínkám, je to pro to, že rodiče si často neví rady, jak zajistit potřeby dětí a sami o umístění požádají neboť na alternativní řešení – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, případně domovy pro matky s dětmi, nemají potřebné finance. Stát ovšem odmění a poskytne patřičné dávky spíše pěstounovi než biologickému rodiči.

Ani pobyt dětí v ústavním zařízení není zadarmo, pokud rodiče nedoloží potvrzení, že pobírají dávky hmotné nouze, poplatky jim odpuštěny nejsou a propast chudoby se stále prohlubuje. Samozřejmě, že v těchto případech je výchovná způsobilost rodičů snižena nejen finanční nedostatečností, ale i dalšími patologiemi - například závislostmi různého charakteru, domácím násilím v rodině, zanedbáváním péče o dítě atd. Za těchto okolností je snaha o sanaci rodiny problematická.

⁵⁸) Motejl, O. a kol. Veřejný ochránce práv ombudsman. Rodina a dítě. Praha: Aspi, 2007, s. 31.

3. Dopad institucionální péče na osobnost dítěte

MPSV ve své tiskové zprávě ze dne 6.9.2012 uvádí, že poslanecká sněmovna schválila novelu zákona o sociálně – právní ochraně dětí a tím přehlasovala senátní veto. Česká republika se tak přiblížila v péči o novorozence k světově uznávaným standardům.⁵⁹

„Prezident Václav Klaus vrátil novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která si klade za cíl snížit počet dětí v ústavních zařízeních a naopak více podpořit jejich umístění k pěstounům. Zákon byl podle Klause přijat na nátlak mezinárodních institucí včetně Evropské komise a profesionalizace pěstounské péče prý povede k tomu, že pěstouni nebudou vnímat péči jako posláním, ale jako zaměstnání.“⁶⁰

Dne 1.1.2013 vstoupila novela zákona o sociálně – právní ochraně dětí v platnost.

Vzhledem k výše uvedenému se budeme v dalších podkapitolách zabývat riziky ústavní péče, jejím vlivem na osobnost dítěte a legislativními změnami, kterými zákonodárci reagují na vysoký počet dětí umístěných v ústavní výchově.

3.1 Rizika ústavní péče

„Mühlpachr uvádí, že koncem 19. a počátkem 20. století dochází ke změně. Ústavy se orientují na potřeby klientů. Tento trend vede ke koncipování ústavní péče jako ochrany klientů před nároky vnějšího světa. Vzniká tak svět ve světě, kde platí normy, hodnoty a pravidla odlišná od reálného venkovního světa. Dochází tak k tzv. skrytému vylučování. Patologičtí jedinci jsou internováni, jsou jim poskytnuty veškeré materiální potřeby jejich existence, jsou však vyloučeni ze společnosti, a nemůže jim být nikde lépe, než ve společnosti jedinců stejného postižení, ať už se jedná o psychický, fyzický, či sociálně patologický handicap.“⁶¹

⁵⁹) Tisková zpráva MPSV ze dne 6.12.2012, zaslána e – mailem obecním úřadům s rozšířenou působností

⁶⁰) <http://www.euractiv.cz/socialni-politika/clanek>, dne 4.11.2012

⁶¹) Mühlpachr, P. Vývoj ústavní péče. Brno: MU Pedagogická fakulta, 2001, s. 33.

Zákon č. 109/2002 upravuje účel a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. § 1 odst. 1 tohoto zákona garantuje dětem, které jsou umístěné do těchto zařízení právo na výchovu a vzdělávání v souladu se zákonnými normami, kterými je ČR vázána. Je kladen důraz na vytváření podmínek, které podporují „sebedůvěru dítěte, rozvíjejí citovou stránku jeho osobnosti a umožňují aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku.“⁶²

Matoušek uvádí, že ústavní péče má rozmanité podoby a cíle, od náhrady domova až po represivní úlohu. Jedná se o instituce poskytující nepřetržitou péči, která zahrnuje stravu i ubytování. Ústavní péče sebou nese řadu rizik, od sociálního vyloučení, zneužívání moci personálem i riziko vzájemného negativního působení klientů mezi sebou, proto je ústavní péče považována až za poslední řešení situace dítěte. **Dlouhodobý pobyt v ústavním prostředí způsobuje hospitalismus – neschopnost začlenit se po ukončení pobytu do běžné společnosti.**⁶³

Mühlpachr dokonce uvádí, že hospitalismus je nezávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu. Důsledkem péče dochází ke snížení nároků na klienta a omezení potřebných podnětů. Klient poté ztrácí zájem o okolní svět, zhoršuje se v oblasti komunikace. Následkem toho se objevuje regrese – návrat do nižších vývojových stádií, dítě hledá náhradní uspokojení v jídle, spánku atd. Dalším rizikem je navazování heterosexuálních i homosexuálních vztahů mezi klienty ústavů. V dospělém věku od homosexuálních vztahů ustupují, ale psychika může být poškozena trvale. V prostředí ústavů vzniká často „ponorková nemoc“, stereotyp, z kterého se nelze vymanit. Důsledkem je vztahovačnost, uzavřenost, agresivita a zvýšená sugestibilita. Mezi další patologické jevy patří šikana a násilné projevy. Zákonitě dochází při pobytu v ústavu i ke ztrátě soukromí. Výše uvedené rizika ústavní výchovy

⁶²) Zákon č. 109/2002 ze dne 5.2.2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁶³) Matoušek, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003, s. 78.

mohou jedince poznamenat do té míry, že později nedokáží navazovat vztahy s jinými jedinci, než kteří prožili stejnou zkušenost.⁶⁴

Šulová uvádí, že „v ústavní péči není dítě svěřeno jednomu konkrétnímu vychovateli a osoby, které dítě vychovávají, mají jen částečnou a nejasně vnímanou zodpovědnost za jeho vývoj a výchovu. Problém často spočívá především v častém střídání pečovatелů vůči dítěti. Dalším problémem je obtížnost **vytvoření trvalého citového vztahu dítěte k pečující osobě**, protože dochází k častému střídání nejen pečovatелů, ale i ústavů. Dalším problémem pro vývoj dětí v kolektivní ústavní péči je relativní chudost podnětů oproti běžnému životu v rodině. Jasně se prokazuje, že těmto dětem chybí příkladně pocit kontinuity životního běhu, trvalosti mezilidských vztahů, pevné osobní identity, chybí jim modelové chování běžné v rodinné struktuře. Dalším vážným problémem je ukončení trvání ústavní péče ve věku 18 let dítěte, což velmi často neznamená jeho skutečnou dospělost ve smyslu osobnostní zralosti. Právě období po odchodu z ústavní péče je dobou velkých rizik ve smyslu sociálně patologického chování ústavních dětí. Existuje několik aktivit v ČR, které se snaží toto problémové období nějak systémově řešit, ale dosud je to stále jen v rovině projektů a experimentů.“⁶⁵

3.2 Vliv náhradní péče na vývoj dítěte

*V následujícím textu se budeme převážně zabývat **vlivem náhradní péče ústavní** na vývoj dítěte. Alternativou je náhradní péče rodinná, která není předmětem diplomové práce. Cílem podkapitoly je uvést základní fakta, neboť téma samo o sobě je velmi rozsáhlé.*

Již Langmajer a Matějček ve své známé publikaci z roku 1974 upozorňovali na možné následky ústavní výchovy. Problém duševního poškození dětí v ústavní výchově byl ovšem pojmenován až na začátku 20. století. Do této doby se odborníci zabývali vysokou úmrtností, oslabenou imunitou, prodlouženou délkou běžných nemocí a opožděním tělesného vývoje dětí v nalezincích a dalších ústavních zařízeních. **Později**

⁶⁴) Mühlpachr, P. Vývoj ústavní péče. Brno: MU Pedagogická fakulta, 2001, s. 37.

⁶⁵) Šulová, L. Náhradní rodinná péče a její úskalí, www.dobromysl.cz, dne 18.11.2012.

byla pozornost odborníků zaměřena na problém duševního poškození. Již v roce 1926 Schlosmannová konstatuje, že duševní vývoj dětí v ústavní péči je opožděný ve srovnání s dětmi z biologických a pěstounských rodin. Psychologové z vídeňské školy se jako první pokusili zjistit původce psychologického hospitalismu. Po provedeném výzkumu zjistili zásadní vliv sociálního prostředí, respektive mateřská péče oproti péči školeného personálu. Významná je i podnětnost prostředí.⁶⁶

Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo publikaci, ve které zveřejnilo výsledky výzkumu, který probíhal v letech 2010 – 2011. Do tohoto projektu bylo zahrnuto celkem 315 dětí z dětských domovů, pěstounských rodin, z biologických rodin i děti z neúplných rodin. Ptáček, Kuželová, Čeledová opět zdůrazňují základní psychické potřeby dítěte:

- potřeba stimulace,
- potřeba smysluplného světa,
- potřeba životní jistoty,
- potřeba pozitivní identity – pozitivní přijetí sebe sama,
- potřeba naděje a životní perspektivy.⁶⁷

„Důsledky institucionální péče v raném věku dle Ptáčka, Kuželové a Čeledové“	
Poruchy somatického vývoje	<ul style="list-style-type: none"> - opoždění tělesného vývoje – co týče výšky, váhy, obvodu hlavy a hrudníku, - oslabený imunitní systém, - zvýšená potřeba specializované lékařské péče, - další interní obtíže – kardiovaskulární, endokrinní.
Poruchy intelektu a motoriky	<ul style="list-style-type: none"> - opožděný rozumový vývoj, - nižší hodnota rozumových schopností, - opožděný motorický vývoj.
Poruchy vývoje řečových schopností	<ul style="list-style-type: none"> - opožděný rozvoj řeči, - omezené schopnosti vyjadřování, - omezená slovní zásoba.

⁶⁶) Langmajer, J. Matějček, Z. Psychická deprivace v dětství. Praha: Avicem, 1974, s. 34 – 36.

⁶⁷) Ptáček, R. a spol. Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha: MPSV, 2011, s. 18-19.

Poruchy socioemočního vývoje	<ul style="list-style-type: none"> - opožděný socioemoční vývoj, - obtíže s navázáním citových vazeb, - nedůvěřivost nebo naopak bezmezná důvěřivost, - nízká sebedůvěra a uvědomování si vlastní hodnoty, - špatné zvládnání stresových situací.
Rozvoj psychických poruch	<ul style="list-style-type: none"> - častý výskyt psychických obtíží, - časté užívání psychiatrické medikace, - častý výskyt diagnóz poruch emocí, poruch chování, ADHD, úzkostných poruch, posttraumatické stresové poruchy, závislosti - obtíže v seberegulaci nižší frustrační tolerance⁶⁸

„Důsledky psychické deprivace podmíněné ústavní výchovou v ranném dětství dle Langmajera a Matějčka“	
Defekt abstraktního pojmového myšlení	<ul style="list-style-type: none"> - obtížné zacházení s početními pojmy, - obtížná orientace časová i místní,
Nedostatek normálního útlumu	<ul style="list-style-type: none"> - těkavost, - hyperaktivita, - neukojitelná zvědavost,
Hlad po lásce	<ul style="list-style-type: none"> - vtíravé dožadování stále pozornosti,
Agresivnost a hostilita	<ul style="list-style-type: none"> - nezdary a provinění jsou prožívány bez pocitu viny, bez konfliktních prožitků.
Emoční nezralost a plochost	<ul style="list-style-type: none"> - chudoba a mělkost citových vztahů k lidem.
Opoždění v sociálním vyspívání⁶⁹	

Ptáček, Kuželová a Čeledová zdůrazňují, že světově uznávaným důvodem pro umístění dítěte do ústavního zařízení je týrání, zneužívání a závažné formy zanedbávání a takové jevy, které ohrožují zdraví a optimální vývoj dítěte. V těchto případech by měl stát zasáhnout s vědomím toho, že první 3 roky života dítěte jsou pro somatický, motorický, kognitivní a socioemoční vývoj dítěte zásadní. Dítě by mělo mít možnost navázat individuální vztah k jedné pečující osobě a být stimulováno potřebným množstvím podnětů - smyslových, emočních a sociálních. **Nedostatek podnětů způsobuje tzv. psychickou deprivaci.**⁷⁰

⁶⁸) Ptáček, R. a spol. Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha: MPSV, 2011, s. 16- 35.

⁶⁹) Langmajer, J. Matějček, Z. Psychická deprivace v dětství. Praha: Avicem, 1974, s. 34-36.

⁷⁰) Ptáček, R. a spol. Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha: MPSV, 2011, s. 12,45.

Langmajer a Matějček uvádí, že psychická deprivace je stav vzniklý následkem životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k uspokojení některé jeho základní psychologické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu⁷¹.

Vzhledem ke všem výše uvedeným faktům, Ptáček, Kuželová a Čeledová pozitivně hodnotí snahu dětských domovů přejít na péči rodinného typu. Přesto není možné, aby nahradili individuální péči jedné milující osoby dětem, jejichž vývoj je již od počátku závažným způsobem narušen, neboť v převážné většině se dostávají do dětských domovů děti se špatnou prenatální a postnatální péčí. Za těchto okolností by ústavní péče neměla být konečným a dlouhodobým rozhodnutím, ale mělo by se jednat pouze o dočasné řešení do doby, než bude dítě umístěno do původní rodiny anebo do náhradní rodinné péče.⁷²

System péče o ohrožené děti je v ČR hodnocen negativně. Ústavní péče nemůže za žádných okolností nahradit péči rodinnou ani náhradní rodinnou, především pěstounskou péčí. Orgány sociálně – právní ochrany dětí jsou kritizovány pro nedostatečnou snahu o sanaci rodiny před umístěním dítěte do ústavního zařízení a posléze i pro neúčinnou případně žádnou sanaci rodiny. Dochází tedy k podceňování biologických vazeb a naopak upřednostňování institucionální péče o dítě, která vzhledem ke všem uvedeným faktům nemůže nahradit péči rodinnou. Přijatelným východiskem tohoto dilematu se jeví pěstounská péče. Od 1.1.2013 je v účinnosti novela zákona o SPO, odložení novorozenci by již mohli být předáni pěstounům v rámci institutu předpěstounské péče na přechodnou dobu. Dle Magistrátu města Brna – oddělení náhradní rodinné péče máme pro Statutární město Brno pouze 2 pěstouny, kteří by mohli takové dítě převzít a pro celý jihomoravský kraj 3.

3.3 Legislativní změny

Macela uvádí, že novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí by se měla týkat zejména změn v postupech orgánu sociálně – právní ochrany dětí,

⁷¹) Langmajer, J. Matějček, Z. Psychická deprivace v dětství. Praha: Avicem, 1974, s. 17.

⁷²) Ptáček, R. Kuželová, H., Čeledová, L. Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha: MPSV, 2011, s. 46-47.

činnosti služeb působících v této sféře a ve výkonu náhradní rodinné péče (především péče pěstounské). Systému v ČR je vytkáno především to, že při péči o ohrožené děti je kladen důraz na řešení následků, nikoliv na prevenci. Systém trpí rezortní a komplexní roztržičností – problematika péče o ohrožené děti je v kompetenci Ministerstva práce a sociálních věcí a pobytová zařízení spadají do rezortu Ministerstva školství a zdravotnictví. Chybí standardy kvality práce a metodiky, které by postupy úřadů sjednocovaly. V případě ohrožených dětí ústavní výchovou tak dochází k individuálnímu rozhodování na základě intuice apod. Kritizována je i praxe opatrovnických soudů, kdy soudci nejsou dostatečně vzděláni v oblasti vývoje dítěte, potřeb a vztahů, soudci dostatečně nezohledňují názor samotného dítěte.⁷³

Vedoucí tiskového oddělení MPSV uvádí, že v ČR se do kojeneckých ústavů dostává až 2.000 novorozenců ročně a polovina z nich se opět navrátí do biologické rodiny. ČR je kritizována mezinárodními organizacemi pro nedostatečnou sociální a terénní práci s rodinou, aby novorozenec nemusel být z rodiny vůbec odebrán. Cílem novely je tedy zabránit neodůvodněným odebráním dítěte z rodiny, zaměřit se na preventivní práci s rodinou a zřídit institut pěstounské péče na přechodnou dobu.⁷⁴

Změny v činnosti orgánů sociálně – právní ochrany dětí by se měly týkat především nástrojů sociální práce, které jsou pracovníky SPOD využívány při práci s dítětem, které je ohroženo vyjmutím z jeho přirozeného prostředí anebo při rozhodování o dalších opatřeních, které mu umožní návrat do rodiny. **Prvním z těchto nástrojů je vyhodnocení situace dítěte a rodiny na nějž navazuje vypracování individuálního plánu ochrany dítěte.**⁷⁵

Dne 17.12.2012 vydalo MPSV vyhlášku k novele zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí ve znění zákona č. 401/2012 Sb., kde blíže specifikuje

⁷³⁾ Macela, M. Na cestě k funkčnímu systému ochrany práv dětí. Právo a rodina. Praha: Linde, 2012, s. 16-17.

⁷⁴⁾ Plíková, V. Poslanecká sněmovna přijala novelu zákona o sociálně – právní ochraně dětí. Praha: MPSV, 2012, s. 1-2.

⁷⁵⁾ Macela, M. Právo a rodina. Na cestě k funkčnímu systému ochrany práv dětí. Praha: Linde, 2012 s. 17-18.

obsah zákona. Součástí vyhlášky je i průvodce k vyhodnocování situace dítěte. Tento se zaměřuje na tyto základní oblasti ve vývoji dítěte:

1) Hodnocení dítěte, rodiny a prostředí:

- zdravotní stav,
- emoční vývoj a chování,
- rodinné a sociální vztahy, rodinná historie,
- vzdělávání,
- samostatnost a sebeobsluha,
- bydlení,
- finanční situace,
- sociální začlenění rodiny.

2) Hodnocení rodičovských kompetencí a kapacity:

- základní péče,
- zajištění bezpečí a ochrany,
- citová vřelost,
- stimulace a podněty,
- vedení a hranice,
- stabilita.

3) Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Zaznamenávají veškeré skutečnosti, které nebyly zohledněny v předcházejících oblastech. MPSV nabádá pracovníky SPOD, aby se zaměřili na skutečné podmínky, neuchylovali se k jednoslovnému vyjádření, ale vyjádřili se podrobně, na základě listinných důkazů dalších institucí. Pokud se budou názory jednotlivých institucí lišit, je nutné zaznamenat tyto rozdíly. Při vyhodnocování situace dítěte je OSPOD povinen využít tyto nástroje: sociální šetření v místě bydliště rodiny, pozorování, případovou konferenci, rozhovor (s rodiči, s dítětem, s blízkými osobami, spolupracovat s psychologem, lékařem a vyžádat si od těchto institucí zprávy.⁷⁶

⁷⁶⁾ Vyhláška MPSV ze dne 17.12.2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně – právní ochraně dětí, Informace k vyhodnocení situace dítěte, s. 7,9.

Pracovní verze formuláře s názvem „Informace k vyhodnocení situace dítěte“ je velmi podrobný formulář, který obsahuje výše uvedené oblasti vývoje dítěte a hodnocení rodičovských kompetencí + jednotlivé podkategorie. Současně vyjmenovává instituce, které zajistí tyto informace a metody, které slouží ke zjištění těchto informací. Pro úplnou představu rozvineme alespoň podkategorii rodičovských kompetencí tj. zajištění bezpečí a ochrany, kde se má pracovník OSPOD vyjádřit k následujícím bodům: **psychické trestání (slovní vyhrožování, ponižování apod.) fyzické trestání, sexuální zneužívání (rodičem, jiným příbuzným, třetí osobou), ochrana před zneužitím (zabránění zneužití, opakování situace), fyzické bezpečí v domácnosti.** Dle pokynů MPSV je nutné věnovat zvýšenou pozornost v následujících situacích:

- nízký věk dítěte (0-3),
- není známa identita dítěte (nalezenec, babybox),
- příznaky psychického, fyzického, sexuálního zneužívání,
- zdravotní stav dítěte vyžadující trvalou péči,
- trestná činnost,
- prvky násilí v rodině,
- výskyt závislostí v rodině,
- fyzické, nebo psychické onemocnění rodiče,
- vícečetné sourozenecké skupiny,
- cizí prvek (dítě cizinec bez rodičů, dítě s rodiči cizinci),
- opakované umístění dítěte mimo rodinu, dítě střídalo (výchovné) prostředí,
- šikana apod.⁷⁷

*Velmi podrobný formulář zaznamenávající informace k vyhodnocení situace dítěte bude pracovník SPOD podrobně vypracovávat **pouze u dětí, které jsou ohroženy ústavní výchovou případně náhradní rodinnou výchovou.** I za těchto okolností bude pracovník SPOD potřebovat pomoc řady institucí a to především psychologa, který bude ochoten na zakázku OSPOD vyhodnotit jednotlivá kritéria. Otázku rodičovských kompetencí však nejlépe zodpovídají znalci z oboru psychologie, kteří na zakázku soudu vypracovávají znalecké posudky a jsou za to řádně zaplacení. Jak již bylo uvedeno výše,*

⁷⁷) MPSV, Informace k vyhodnocení situace dítěte, 2012, s. 7,9.

odpovědi praktických lékařů jsou velmi stručné a stejný i když poněkud lepší přístup zaujmají pracovníci školských zařízení, kteří se alespoň snaží písemně zodpovědět dotazy OSPODu. Stále ale dochází k tomu, že suma informací získaných při ústním rozhovoru se neshoduje s informacemi podanými v písemné zprávě a to často proto, že získané informace se zakládají na subjektivních poznatcích, které nelze ničím doložit. Rodiče a klienti obecně si jsou vědomi svých práv a dožadují se jich stížnostmi apod, tohoto se v dnešní době obávají všechny instituce. Pokud tedy má být formulář o vyhodnocení situace dítěte prospěšný, je zapotřebí spolupráce a pozitivní přístup dalších institucí a jejich osobní odvaha v zájmu dítěte.

Druhým nástrojem sociální práce, který je definován v novele zákona je pořádání případových konferencí. Účelem je projednání situace ohroženého dítěte společně se všemi zainteresovanými stranami – rodiče, dítě, praktický lékař, třídní učitel atd. Případová konference je již nyní účinným nástrojem pracovníků OSPOD, ale nyní je zakotvena v § 10 odst. 3) písm. e). **Nově je zřízena i institut „sociální kurately“**, jehož úloha spočívá v pomoci dětem a mladistvým s výchovnými problémy, s nařízenou ústavní anebo ochrannou výchovou, případně propuštěným mladistvým z výkonu trestu odnětí svobody. Tuto činnost bude zabezpečovat kurátor pro mládež ve spolupráci s obcí, školskými, zdravotnickými organizacemi, s Probační a mediační službou atd.⁷⁸

Novela zákona o SPO také upravuje oblast výchovných opatření, které doposud byly upraveny v Zákoně o rodině a stanovuje, že výchovná opatření může uložit pouze úřad s rozšířenou působností. Jedná se o změnu, dříve mohly uložit výchovné opatření všechny obecní úřady. Novela blíže upravuje i podmínky, za kterých lze odejmout dítě z péče rodičů – pokud to vyžaduje zdravotní stav dítěte a je zde naléhavé ohrožení s ohledem na vývoj dítěte. Současně soud také vymezí dobu pobytu dítěte v zařízení a nařídí rodičům povinnost navštívit odbornou poradnu. Dle § 13 a) odst. 4 zákona č. 401/2012 se to týká především problematických vztahů mezi rodiči, kteří svým

⁷⁸⁾ Macela, M. Právo a rodina č. 7/2012 Na cestě k funkčnímu systému ochrany práv dětí. Praha: Linde, 2012, s. 18- 19.

chováním ohrožují zdraví vývoj dítěte V ostatních případech zákon stanovuje lhůtu max. 3. měsíců pro pobyt dítěte v různých typech zařízení.⁷⁹

V oblasti pěstounské péče novela rozlišuje osobu pečující, která je zodpovědná za výchovu dítěte a osobu v evidenci, která je oprávněna vychovávat dítě na přechodnou dobu.⁸⁰

Macela vysvětluje, že osoba pečující označuje tradiční pěstounskou péči a tedy osoby, kterým je nezletilé dítě svěřeno do pěstounské péče na základě rozsudku soudu. Osoba v evidenci je ten, jemuž dítě bylo svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu. § 11 odst. 2 písm. a) stanovuje minimální rozsah vzdělání pro osoby pečující v min. rozsahu 48 hodin a u osob v evidenci v rozsahu 72 hodin. Dochází ke sjednocení systému zprostředkování pěstounské péče, ruší se pravomoc Ministerstva práce a sociálních věcí, vše bude zajišťovat kraj z důvodu jeho přímého napojení na orgány sociálně – právní ochrany dětí.⁸¹

Dle našeho názoru nejvýznamnější změna spočívá v tom, že nezletilé dítě, které by dle dřívějšího zákona bylo svěřeno předběžným opatřením do péče určitého typu zařízení, by dle novely mohlo být svěřeno do předpěstounské péče. Na území Statutárního města Brna vykonává agendu náhradní rodinné péče Magistrát města Brna. Pokud se objeví nezletilé děti, u kterého pracovník OSPOD ÚMČ zvažuje zásah ve smyslu odebrání dítěte z biologické rodiny anebo se stane, že samotný rodič požádá o odejmutí dítěte z péče (obzvláště novorozence), kontaktuje se MMB za účelem zjištění, zda – li se nachází osoba v evidenci, která by mohla okamžitě dítě převzít. Předpokladem tohoto systému ovšem je, že stát bude mít k dispozici dostatek pěstounů a ty alespoň zatím Jihomoravský kraj nemá. Za těchto okolností je i nadále nezbytná existence dětských domovů, zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc atd.

⁷⁹⁾ Macela, M. Právo a rodina č. 1/2013. Podrobný výklad některých ustanovení novely zákona o sociálně právní ochraně dětí od 1.1.2013. Praha: Linde, 2013, s .3-4.

⁸⁰⁾ ÚZ zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

⁸¹⁾ Macela, M. Právo a rodina č. 7/2012. Na cestě k funkčnímu systému ochrany práv dětí. Praha: Linde, 2012, s. 19.

4. Rozhovory s pracovníky OSPOD

Účelem následující kapitoly je navázat na teorii vlastním výzkumem a doplnit tak teoretické poznatky o osobní zkušenosti pracovníků, kteří agendu sociálně – právní ochrany dětí vykonávají v praxi. Tohoto cíle bude dosaženo za pomoci kvalitativního výzkumu dle paradigmatu zakotvené teorie, jejíž autory jsou Strausse a Corbinová a kteří uvádí, že kvalitativní výzkum slouží k získání takových informací, které se týkají života lidí, jejich chování, vzájemných vztahů atd. Všeobecně známou metodou pro získávání kvalitativních dat je pozorování a rozhovor.⁸²

4.1 Vymezení cíle výzkumu, metody a techniky sběru dat

V rozhovoru s pracovníky OSPOD se zaměřujeme na situace, které byly popsány již v teoretické části, ale bez osobního prožitku. Úkolem výzkumu je zaměřit se na determinanty, které subjektivně prožívají pracovníci OSPOD jako významné a mají dle jejich názoru vliv na výchovné kompetence rodičů a díky jejich vlivu může dojít až k nařízení nejzávažnějšího výchovného opatření – ústavní výchovy.

Dle Strausse a Corbinové není záměrem metody zakotvené teorie zobecňovat, ale specifikovat podmínky a situace, na které se závěry výzkumu vztahují. Podstata zakotvené teorie dle Strausse a Corbinové spočívá v tom, že badatel nechá vyplynout napovrch to, co je významné. Cílem je poté vytvoření teorie, která se bezprostředně týká zkoumané oblasti a vysvětluje ji.⁸³

Dle Strausse a Corbinové je **základem výzkumu** dle zakotvené teorie stanovení **výzkumné otázky**, která by měla být z počátku dostatečně široká, ale ne příliš, aby nezahrnovala veškerou problematiku. Během výzkumu poté dochází k jejímu zúžování a zaměření se na určitý problém. **Základem analýzy získaných informací jsou 3 základní druhy kódování – otevření kódování, axiální kódování a selektivní**

⁸²) Strauss, J., Corbinová, J. Základy kvalitativního výzkumu. Boskovice: Albert, 1999, s. 10.

⁸³) Strauss, A., Corbinová, J. Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999, s. 14-15.

kódování. Tyto 3 druhy kódování na sebe vzájemně navazují. Podstatou otevřeného kódování je **konceptualizace údajů**, tj. přidělení jména určitému jevu, **kategorizace údajů** – seskupení jevů pod určitou kategorií a zkoumání vlastností a dimenzí kategorií. Na otevřené kódování navazuje axiální kódování, díky kterému hledáme spojení mezi kategoriemi a jejími subkategoriemi dle paradigmatického modelu, který bude níže sestaven. V posledním fázi dochází při selektivním kódování k převyprávění kostry příběhu a popsaní souvislostí mezi centrální kategorií a pomocnými kategoriemi dle paradigmatického modelu, vzájemné propojení kategorií na dimenzionální úrovni a ověření navržených vztahů.⁸⁴

Výzkumná otázka

Účelem rozhovoru je zodpovědět výzkumnou otázku dle zakotvené teorie: „*Jaké determinanty považují pracovníci OSPOD úřadu obce s rozšířenou působností za relevantní pro svůj proces rozhodování o přistoupení k výchovnému opatření v případech ohrožení nezletilého dítěte?*“

Ve výzkumu se zaměřujeme na determinanty, které pracovníci OSPOD považují za podstatné pro podání návrhu k soudu na zahájení řízení o výchovném opatření.

Paradigma výzkumu

Disman zdůrazňuje, že kvalitativní výzkum je nenumerické šetření, jehož cílem je pochopit význam získaných informací.⁸⁵

Strauss a Corbinová uvádí, že „kvalitativním výzkumem rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace“.⁸⁶

⁸⁴) Strauss, A., Corbinová, J. Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999, s. 24,43,71-72,87.

⁸⁵) Disman, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005, s. 285.

⁸⁶) Strauss, J., Corbinová, J. Základy kvalitativního výzkumu. Boskovice: Albert, 1999, s. 10.

Technika sběru dat

Pro interview je charakteristické, že otázky jsou předem promyšlené a připravené. Pelikán rozlišuje strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný rozhovor.⁸⁷

Vzhledem k tomu, že základním požadavek zakotvené teorie je, že informace se mají z rozhovoru vynořit, tak jako techniku sběru dat stanovujeme polostrukturovaný rozhovor, který nám umožní rozvinout prostřednictvím předem připravených otázek i nová témata. Průběh každého rozhovoru se lišil, neboť respondenti věnovali pozornost jiným, pro ně osobně zajímavým tématům. Přesto bylo nezbytné některé odpovědi korigovat, aby se respondent příliš nevybočoval z rozsahu výzkumné otázky a došlo k nasycení vynořujících se kategorií a subkategorií.

Konceptualizace (teoretická východiska výzkumu)

*Teoretickým východiskem výzkumu je výše uvedený text diplomové práce. Hendl uvádí, že „základními stavebními prvky každé teorie jsou koncepty, vědecké pojmy. Koncepty vymezují, **na co se zaměříme.**“⁸⁸*

*V interwiev jsme se zaměřili na chronologický **proces**, který zachycuje výkon sociálně právní ochrany při práci s ohroženým dítětem a končí umístěním dítěte do ústavního zařízení – sanace rodiny, vyhodnocování situace dítěte, umístění dítěte (dopad institucionální péče na osobnost dítěte) a opětovná sanace. Na základě této úvahy byly sestaveny okruhy otázek, na které reagovali svými odpověďmi respondenti se záměrem nechat vyplynout z rozhovorů jednotlivé kategorie a subkategorie, které jsou všem respondentům společné a které nás dovedou k zodpovězení výzkumné otázky. **Při sestavování otázek jsme uvažovali chronologicky dle níže uvedené časové přímk.***

sanace rodiny , vyhodnocování situace dítěte	výchovné opatření	umístění dítěte	sanace rodiny
rok 2010	rok 2011	rok 2012	rok 2013

⁸⁷⁾ Pelikán, J. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. Praha: Karolinum, 2011, s. 119.

⁸⁸⁾ Hendl, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, s. 31.

Pojem **sanace** rodiny vymezujeme dle Matouška, který uvádí, že se jedná o postupy, kterými sociální pracovník podporuje fungování rodiny metodami, které nezahrnují vyjmutí ohroženého člena rodiny z přirozeného prostředí. Při podpoře biologické rodiny je využita síť sociálních služeb poskytovaných rodinám.⁸⁹

Pojem **vyhodnocování situace dítěte** si dovolíme definovat s odkazem na Průvodce vyhodnocování situace dítěte, který uvádí, že tato činnost pracovníka OSPOD zahrnuje klasifikaci dítěte, rodiny a prostředí, rodičovských kompetencí a kapacity a specifík vyžadující zvýšenou pozornost.⁹⁰

Pojem **výchovné opatření** je dle Matouška napomenutí, omezení, dohled nad výchovou, které může uložit jak soud tak i orgán sociálně – právní ochrany dětí.⁹¹

Ze zkušenosti z praxe uvádíme, že za výchovné opatření ukládané soudem je považováno i nařízení ústavní výchovy případně odebrání dítěte z rodiny na základě nařízení předběžného opatření soudem, tímto výčtem si dovolujeme definovat pojem umístění dítěte.

Výzkumná otázka: „Jaké determinanty považují pracovníci OSPOD úřadu obce s rozšířenou působností za relevantní pro svůj proces rozhodování o přistoupení k výchovnému opatření v případech ohrožení nezletilého dítěte?“ obsahuje jisté pojmy, které je zapotřebí také definovat. Pojem **determinanta** si dovolíme vymezit dle slovníku cizích slov, jako „**souhrn činitelů** určujících a spoluvytvářejících psychický vývoj jedince“.⁹² Pojem **ohrožení dítěte** pak lze chápat dle Pemové a Ptáčka jako „**vulnerable child**“ - tento termín lze použít v souvislosti se „zranitelností dítěte a jeho schopností či neschopností sebeobrany před nevhodnou nebo nedostatečnou péčí ze strany rodičů či jiných osob zodpovědných za péči. Naopak pojem „**child at risk**“ v překladu dítě v ohrožení zahrnuje širší škálu situací, kdy se dítě ocitá v ohrožení – např. **dítěti se nedostává potřebné péče** o jeho zdraví a vývoj, bez intervence příslušné

⁸⁹⁾ Matoušek, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003, s. 196.

⁹⁰⁾ Vyhláška MPSV ze dne 17.12.2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně – právní ochraně dětí, Průvodce k vyhodnocení situace dítěte.

⁹¹⁾ Matoušek, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003, s. 262.

⁹²⁾ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/determinant>, dne 16.2.2013

autority anebo **zdraví a vývoj dítěte je negativně ovlivněn** a posledním případem je, že bez adekvátního zásahu autorit **může být zdraví dítěte negativně ovlivněno.**⁹³

Konstrukce výzkumného vzorku

Disman definuje účelový výběr tak, že záleží pouze na výzkumníkovi samotném, co by mělo být pozorováno. Zdůrazňuje nutnost definovat populaci, na kterou se vzorek vztahuje.⁹⁴

Výzkumný vzorek obsahuje 5 pracovníků, kteří byli vybráni na základě účelového výběru a splňují 2 kritéria:

- práce na OSPOD úřadu obce s rozšířenou působností déle jak 5 let,
- zkušenost s umístěním dítěte do ústavního zařízení.

Výběrovým vzorkem jsou 3 ženy a 2 muži, pracující na úřadu obce s rozšířenou působností na oddělení sociálně právní ochrany dětí, na území Statutárního města Brna. Považujeme důležité poznamenat, že oba muži vykonávají nejen agendu OSPOD, ale jsou současně na vedoucí pozici a mají vysokoškolské vzdělání.

Pořadí	Označení	Délka praxe	Vzdělání	Agenda
1	A	7 let	vysokoškolské	vedoucí OSOC + SPO
2	B	25 let	nástavba sociálně – právní	sociálně právní ochrana
3	C	18 let	nástavba sociálně – právní	sociálně právní ochrana
4	D	13 let	vyšší odborná škola	sociálně právní ochrana
5	E	5 let	vysokoškolské	vedoucí OSOC + SPO

⁹³) Pemová, T., Ptáček, R. Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi. České Budějovice: Protisk, 2012 s.22-23.

⁹⁴) Disman, M. Jak se vytváří sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005, s. 112.

Průběh výzkumu

Za účelem provedení interview bylo osobně osloveno 5 respondentů, kteří splňují stanovená kritéria. Všichni oslovení přislíbili poskytnutí rozhovoru a předem byli seznámeni s tím, že rozhovor bude nahráván na diktafon. Nikdo z dotázaných s tímto neměl závažný problém. Většina rozhovorů byla realizována v pracovním prostředí, dva rozhovory v domácím prostředí. Zaznamenali jsme různorodou délku rozhovorů, první 3 rozhovory trvaly v průměru 1 hodinu a 15 minut, další 2 rozhovory pouze 30 minut. Nechávali jsme respondenty, aby opravdu k dané otázce řekli vše, co se jim s daným tématem vybavilo. První rozhovor byl realizován dne 7.2.2013 a poslední dne 21.2.2013. Každý rozhovor byl po jeho provedení přepsán z diktafonu, teprve poté, byl realizován další rozhovor. Přepisování prvních tří rozhovorů bylo velice časově náročné, trvalo s přestávkami přibližně 5 hodin. Poslední dva rozhovory byly kratší, a proto jejich přepsání trvalo „jen“ tři hodiny. Všichni respondenti nám byli osobně známi z praxe, přesto díky jejich pracovnímu vytížení se nám podařilo rozhovor zrealizovat až na několikátý pokus.

4.2 Analýza a zpracování dat

OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ

Strauss a Corbinová uvádí, že základem otevřeného kódování jsou dva postupy – **porovnávání** a **kladení otázek**, za jejichž pomoci dospějeme ke **konceptualizaci** a **kategorizaci** údajů. Podstatou konceptualizace je označení, pojmenování vyzorovaného jevu, který bude danou kategorií prezentovat. Poté prostřednictvím kategorizace dochází ke seskupení pojmů podobných s podobnými a označování charakteristik - dimenzí.⁹⁵

1. kategorie: Multiproblémový případ

Tato kategorie se vztahuje ke zkušenostem sociálních pracovníků s rodinami, kde z nějakého důvodu došlo k odebrání dítěte z rodinného prostředí a nás zajímá proč. V jakých faktorech spatřuje pracovník OSPOD příčinu selhání rodičů.

⁹⁵) Strauss, J., Corbinová, J. Základy kvalitativního výzkumu. Boskovice: Albert, 1999, s. 43.

V této kategorii, se nám vynořuje zásadní subkategorie „**Životní styl aneb co nás rodiče (ne)naučili**“

Kategorie „ Multiproblémový případ“ je sycena pojmy jako nízká socioekonomická úroveň rodiny (dimenze problematická), neschopnost zajistit základní materiální úroveň (dimenze intenzivní), kumulace více problémů (dimenze častá).

A/1: „Pokud použijeme deterministický model, tak zjistíme, že to jinak dopadnout nemohlo. Neboť pokud má rodič nízkou inteligenci, neuplatní se na trhu práce, má nízký příjem a důsledkem toho nemůže hradit bydlení, potřeby dětí. **Vždy se jedná o multiproblémový případ.**“

B/2: „**Domnívám se, že se nikdy nejedná jenom a pouze o jeden faktor,** který by negativně ovlivňoval výchovnou způsobilost rodičů jako např. finanční nedostatečnost, ztráta bydlení.“

„V dalších případech, kdy se neřeší s rodiči výchovné problémy, ale jejich nízké výchovné kompetence, považují za základní faktor to, že tito rodiče nejsou schopni zajistit dětem **základní podmínky pro život.**“

„V některých případech je tomu skutečně tak, že sami rodiče se ocitnou v podmínkách, které jim neumožňují tyto podmínky zajistit a to z důvodu ztráty bydlení, ztráty zaměstnání apod. a za těchto okolností **nemohou základní životní podmínky udržet. To může být ale až důsledek toho, že si rodič není schopen práci udržet a to z důvodu nějaké patologie** a potom ztratí bydlení, protože ho nemůže platit, ale průvodní problém je samozřejmě někde jinde.“

C/3: „Když vezmeme vzdělání těchto rodičů, tak matka měla **základní vzdělání** a to si nejsem stoprocentně jistá, že dokončené. Potom se už **nikdy ničím nevyučila**, nijak se dál nerozvíjela. Otec se po základní škole vyučil na nějakém technickém oboru, ale **jestli ho dokončil, to si také nejsem jistá**. Matka dětí pochází ze 4 sourozenců a všichni jsou dle našich poznatků schopní si bytové a materiální podmínky zajistit, matka ne.“

„Tam došlo k tomu, **že neplatili nájem, energii, nakonec se tedy ocitly bez tepla, světla, stravy, základních materiálních podmínek pro život.** Děti chodily neupravené, zapáchaly a nakonec je rodiče ani neposílali do školy a tím se dopouštěli

trestního činu. **Spolupráce rodičů stran nápravy těchto problémů byla tristní.** Děcka jsou na tom ještě relativně dobře, na to v jakých podmínkách žily.“

D/4: Ano určitě, já si myslím, že ty **problémy jsou tam vřdivky nakumulované.** Nikdy se nejedná jen třeba o požívání alkoholických nápojů, to může být prvotní spouštěč, ale potom dochází k nezaměstnanosti rodiče, rodič nemůže najít zaměstnání, není schopen hradit potřeby spojené s bydlením.....“

E/5: „**Jistě to nebývá jen jeden faktor,** je to vždy souhra více faktorů, je to případ od případu, individuální.“

Subkategorie „Životní styl aneb co nás rodiče (ne) naučili“

Jedná se o subkategorii, která vyplynula z rozhovoru se všemi respondenty. Je sycena pojmy jako pokřivený rodičovský pud (dimenze velmi vážná), který je předáván výchovou z generace na generaci, nestabilita rodiny (dimenze častá), model výchovy (dimenze problematická).

A/1: „Aniž bych chtěl zasahovat do medicínské oblasti domnívám se, že se jedná o velmi **„pokřivený rodičovský pud“** což je ale dle mého mínění **dáno výchovou a fakt, že rodič nevyrostal v prostředí, které by zakládalo podmínky pro pozitivní rozvoj rodičovských kompetencí v širokém slova smyslu normy. To znamená, že pokud rodič sám nezažil jak má péče o dítě vypadat, je velmi malá pravděpodobnost, že to bude dělat jinak a lépe,** obzvláště pokud do popředí vystupuje některá z patologií jako závislost na alkoholu, partnerovi, hráčství.

B/2: „**Většinou problém začíná rozvodem případně rozchodem rodičů dítěte, protože téměř všechny děti, které jsem umísťovala byly z narušeného manželského svazku.** V době rozvodu samozřejmě až na ty složitější spory není výchovná způsobilost rodičů nějak zásadně zkoumána, ani znalecké posudky dle mé zkušenosti nejsou zcela schopny zachytit, jak jsou rodiče schopni dítě v daném prostředí vychovávat. Při znaleckém zkoumání rodiče často prezentují jistou představu o tom, jak by měla výchova vypadat, ale v reálných situacích selhávají, nechávají se unášet svými partnery, **stereotypními vzorci chování a modely výchovy, které převzali od**

svých vlastních rodičů a nejsou schopni z mého pohledu kurátora vytrhnout děti ze závadového prostředí.“

C/3: „Domnívám se, že **hlavním faktorem je zázemí a prostředí, ze kterého rodiče pocházejí**. To jakým způsobem byli vychováváni, jak to funguje u nich v rodině, co tam bylo důležité, prostě ten **styl výchovy, který je poté příčinou poruch v rodině – ekonomické, sociálně – výchovné atd.** Je to o tom přístupu k výchově, aby se děti nějakým způsobem rozvíjely, aby rodiče zajistili dětem to potřebné zázemí – materiální, citové, které je k té výchově potřeba.

D/4: „Tak já si myslím, že je to především **vliv kmenové rodiny**, kde už v minulosti tyto problémy byly řešeny – rodiče nedohlíželi na pravidelnou školní docházku dětí, objevovaly se zde výchovné problémy, nadměrné požívání alkoholu, takže děti **v podstatě přebraly tento model výchovy a později ho sami aplikují na svých dětech** včetně všech jejích negativních aspektů.“

E/5: „Tak přeji dobrý den, k otázce ... tak faktory, které ovlivňují negativně ... no tak to, v jakém prostředí rodiče vyrůstali, to je jedna záležitost, která negativně ovlivňuje a dle mých zkušeností hraje roli také to, **zda – li rodiče pochází z úplné nebo neúplné rodiny, kde došlo k rozvodu rodičů** a další zkušenost bývá taková, že se v rodině nachází nějaká patologie – návykové látky, tuším že většinou alkohol.“

2. **kategorie: Nízké rodičovské kompetence**

Tato kategorie se vztahuje ke konkrétním situacím, které musí pracovník OSPOD řešit a vztahují se k nedostatkům ve výchovné způsobilosti rodičů a jejich konkrétním projevům. Kategorie je sycena pojmy zanedbání péče (dimenze závažná), ničemný rodič (dimenze intenzivní), umístění dítěte z materiálních důvodů (dimenze sporná), řešení v širší rodině (dimenze naléhavá).

A/1: „Vybaví se mi multiproblémová rodina s více než 2 dětmi, vztahové problémy mezi rodiči anebo doplněnými páry, vybaví se mi naše **snaha sanovat** finanční nedostatečnost prostřednictvím dávek, problematika alkoholu, nejistého bydlení, přestupků ze strany rodičů a hlavně termín **„ničemný rodič“**, u kterého jsme

přesvědčení, že v jeho osobnosti není taková patologie, aby ta péče vypadala tak jak vypadá, finanční možnosti také nejsou tak tristní, aby rodič nezajistil potřeby dětí, kdy se stejnými finančními prostředky vyjdou jiní rodiče případně rodičovské páry úplně jinak – tj. o poznání lépe. Jednoznačně se to projevuje v těch preferencích rodičů – zda – li raději investují do cigaret, alkoholu anebo nakoupí jídlo pro děti.

„Domnívám se, že skutečně by tam neměl být jen tento problém. Mělo by se jednat o kumulaci více problémů, jako například duševní nemoc rodiče, týrání, zneužívání, zanedbávání, návykové látky, zanedbávání školní docházky, nezájem o dítě z důvodu střídání partnerů atd. Nemám zkušenost, že by na našem oddělení někdo podal návrh na nařízení předběžného opatření jenom a pouze z toho důvodu, že rodina ztratila střechu nad hlavou. Je to o tom, najít azylové bydlení např. domov pro matky s dětmi. Většinou se jedná o rodiny, které se protloukají na bytovém trhu, dlouhodobě odmítají azylové bydlení, i když tato varianta je z hlediska příjmu dávek hmotné nouze velmi dobře podpořitelná. Samozřejmě vždy hledáme řešení v širší rodině dítěte, pokud tady taková možnost je, řešíme to pomalým předběžným opatřením dle § 76 o.s.ř., poté se to řeší konečným rozhodnutím ve smyslu svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osobě než rodiči případně pěstounskou péčí rodinných příslušníků.“

B/2: Domnívám se, že není na místě. My jsme si samozřejmě vědomi, že matku s dítětem lze umístit do domova pro matky s dětmi, případně dítě dát na doporučení OSPOD či žádost rodiče do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ale jsou i případy, kdy přijde o střechu nad hlavou úplná rodina například s 5 dětmi, rodiče nemají peníze, aby zaplatili jejich pobyt v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc anebo zařízení má plnou kapacitu a odmítá 5 dětí do zařízení vzít. OSPODu nezbývá dělat nic jiného než podat návrh třeba i na pomalé PO k soudu a to se souhlasem rodičů. Měla jsem i problém s otcem, který měl dítě ve výchově a ztratil bydlení, aby našel azylové ubytování. Nakonec se mu podařilo získat ubytování v sociální ubytovně MMB, ale i zde se nějakou dobu čekalo, než bude otci náhradní bydlení přiděleno. Kdyby se v této době nepostarali prarodiče dítěte, chlapec by skončil v dětském domově na určitou dobu. Skutečně azylové služby nemyslí na to, že výchovu dítěte může zajišťovat i otec a druhý rodič třeba zemřel anebo je zbavený rodičovské zodpovědnosti.

C/3: Já dokážu pochopit, že byt není bůhví jak vybavený, ale to že **rodiče za vydatné pomoci OSPODu nejsou schopni hradit základní potřeby pro život**, to pochopit nedokážu. Navíc když tam ty peníze skutečně jsou – dávky hmotné nouze, státní sociální podpory – příjem přes 20.000,- Kč, a někteří lidé jsou schopní bez problému s nimi vyjít. My jsme pomohli rodičům vyřídit veškeré dávky, sepsat splátkové kalendáře na úhradu dluhů za bydlení, ale vše bezvýsledně. Rodiče už o jeden byt v minulosti přišli, neboť ho také nehradili, ale protože měli 3 děti, byl jim přidělen byt náhradní o velikosti 1+1 a tam žilo dohromady 7 lidí. Ale dle názoru mého i všech kolegyň se dá i v tak stísněných podmínkách relativně vyžít, **kdyby se rodiče snažili** – poklidit, vyvětrat, povléct postele, zajistit každému dítěti lůžko atd. Opravdu kdo z kolegyň shlédl bydlíště dětí, chtělo se mu plakat, přesto **nevhodné hygienické podmínky nevedly k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy**, došlo tam ke kumulaci více problémů a s rodinou se pracovalo přibližně 3 roky, neustále byly prováděny sociální šetření, **neustále rodiče byli zváni na OSPOD a bylo jim poskytováno poradenství, jednotlivé kroky k nápravě jim byly zevrubně popisovány**, pak již došlo k vytýkání naprostého nezájmu a k podání návrhu na ÚV – nejdříve byl podaný návrh na zahájení řízení o výchovném opatření, jehož výsledkem byl dohled, ale ani tehdy se rodiče nepozastavili nad tím, že by měli skutečně něco změnit a napravit.

D/4: Nejvíce mi v paměti utkvěla jedna rodina, kde byl opravdu velký nepořádek. I když nepořádek v bytě nebývá důvodem pro odebrání dětí z rodiny, tak tady musím konstatovat, že se jednalo o **nehorázné hygienické podmínky. Samozřejmě se tam potom začaly nabalovat další problémy**, pro které nakonec děti byly umístěny, ale ty bytové podmínky byly neúnosné.

E/5: Mně se například stalo, že **rodina byt úplně nefungovala z hlediska jednotného výchovného stylu rodičů**, kdy rodiče si nebyli jisti svými výchovnými postupy a **nebyli schopní v rámci svých rodičovských kompetencí zajistit péči dítěte v tom smyslu, že si s ním nevěděli rady**, jaké výchovné postupy mají použít atd. a pak bylo nezbytné přistoupit k té ústavní výchově. Výchovné kvality rodičů nebyly natolik kvalitní, abychom se vyhnuli ústavní výchově.

3. kategorie: Vynaložené úsilí pracovníka OSPOD

Tato kategorie se vztahuje k pocitům pracovníků OSPOD při sanaci rodiny a jejich vynaloženému úsilí. Vynořili se nám podkategorie jako „**Balancování na hraně**“, „**Snaha rodiče probudit**“.

Podkategorie: „Balancování na hraně“

Je sycena pojmy jako odpovědnost (dimenze velmi náročná) a bilancování (dimenze riziková).

A/1: Nedá se říct, že některá situace by pro mě byla nejnáročnější. **Samozřejmě z hlediska dlouhodobého vedení případu je náročné tzv. balancování na hraně, kdy pracovník OSPOD má odpovědnost za vedení případu** a za to, jak to v té rodině dopadne a případné následky jdou samozřejmě na vrub toho pracovníka. **Proto nejsložitější je z mého pohledu bilancování**, hledání pro a proti, rozhodování o tom, jaké nástroje použít, aby se výchovné kompetence rodičů zlepšili, posouzení, zda – li jsou tyto nástroje reálné, zda – li dochází k nějakému pozitivnímu nebo negativnímu efektu a **zda – li negativní působení rodičů nepřekročilo míru, která už je za zájmem dítěte**. **Náročné je také vědomí, že ač je ten rodič sebesthorší, z pohledu dítěte to tak není**.

B/2: V souvislosti s odpovědností je zřejmé, že udělat moc je špatně a málo taky. **Důležité je najít tu správnou cestu**, která nám pomůže objektivně rozkrýt problém v rodině. **Je to hodně o balancování na hraně, zvažování pro a proti** např. nepořádek v bytě, ale citové vazby rodiče na dítě a dítěte na rodiče jsou v pořádku atd. anebo bordel v bytě, šťastné dítě, ale to moc často nebývá, vždy dojde ke kumulaci více problémů.

C/3: Vnímám to tak, že za těchto okolností hraje ve vyhodnocování situace dítěte důležitou roli pocit, intuice sociálního pracovníka, kdy je zapotřebí zasáhnout. Nejsou důležité jenom metodické pokyny, zákony atd. protože pokud se něco stane, tak **odpovědnost jde na hlavu tomu pracovníkovi**. Jedná se o skutečně **závažné rozhodování o životě dětí**.

D/4: „No tak ta odpovědnost je především na soudu. My podáváme návrhy, podněty, doporučujeme, ta **odpovědnost na nás prakticky je**, ale záleží především na soudu, jak celou věc uzavře.“

„Pro mě osobně jsou nejnáročnější situace, kdy se umísťují děti do ústavu, obzvláště pokud se jedná o malé děti útlého věku, které se na umístění žádným způsobem nepříčinily a jedná se vyloženě o selhání toho rodičovského elementu, kdy my z pozice OSPODu se jim snažíme pomáhat a oni záměrně neudělají nic pro napravení situace, nadále děti vystavují ohrožení a potom se velmi diví, když to špatně dopadne.“

E/5: Z mého pohledu je nešťastné, že odpovědnost za vyhodnocení případu má pouze jeden pracovník, jeden člověk, který díky těm mnoha rolím, které zastává, může udělat chybu, nevyhodnotit případ správně. Je to také o zkušenostech pracovníka, jeho osobnosti, co pracovník, to jiná osobnost a může jinak vyhodnotit případ. Není to ideální, když jeden pracovník zodpovídá, za mnohdy závažná rozhodnutí. Otázkou samozřejmě je, jestli se ta odpovědnost dá podělit i mezi další instituce, ty činitele v těchto kauzách. Ale je to dáno zákonem, takto je to stanovený, nedá se s tím nic dělat, **každý pracovník se s tím musí takzvaně nějak poprat, ale rozhodně to není ideální, obzvláště když je případů na jednu hlavu pracovníka hodně.**

Podkategorie: „ Snaha rodiče probudit“

Kategorie je sycena pojmy nemotivovaný klient (dimenze zvýšená ostražitost), frustrace (dimenze zvýšeně patrná), uložení výchovného opatření soudem anebo ve správním řízení (dimenze sporná).

A/1: „Pracovník potřebuje především čas, aby se zorientoval, čas aby získal informace, podklady, měl dostatek informací pro vyhodnocení a zaujmutí nějakého stanoviska. Pokud situace již krystalizuje, **je zapotřebí zjistit v čem je zakopaný pes a vynaložit snahu, aby se rodič probudil.** Každý pracovník to řeší jinak, některý dobrým slovem – poradenstvím, poučováním, motivováním a někteří to řeší tvrdým slovem ve smyslu: „ Podívejte paní, jestli to takhle půjde dál a příště tady zase najdeme rozházené prázdné láhve s vodkou, nevysypané popelníky, zakouřené místnosti, žádné jídlo, i když tvrdíte, že peněz máte dost, my máme zjištěno, že na dávkách berete 12.000,- Kč a po zaplacení nájmu ve výši 4.500,- Kč Vám zbývá relativní slušná částka pro zjištění alespoň minimálního standardu. Vidíme, že na vodku a cigarety máte. Jestli to bude pokračovat takhle dál, děti budou chodit za školu, mít špatný prospěch ve škole, neboť se s nimi nikdo neučí, nepřipravuje, nedopadne to dobře!“

„Zde si musíme položit základní otázku, zdali pracovníci OSPOD ovládají správní řád a umí tyto řízení vést dokazování. Domnívám se, že v žádném případě ne a nadřízené orgány na to velmi kašlaly. Považuji za důležité ukládat výchovné opatření z pozice úřadů ve vztahu k rodinám s dětmi, které mají trvalé bydliště v městské části, něco jiného to je v případech, kdy rodiče nemají na území obvodu trvalé bydliště. Jsem zastáncem toho, že v opatřeních ukládaných rodičům dítěte by měla být určitá posloupnost. Nezahlcovat soudy takovými řízeními, jako je stanovení dohledu a **soudu předkládat pouze návrhy, které vedou k nařízení ústavní výchovy.** Pokud to OSPODy dříve nedělaly, tak nyní to ze zákona dělat musí.“

B/2: Za náročnou považuji situaci, kdy sociální pracovník je nastartovaný směrem k řešení situace, ale nesetkává se s odezvou, ale s nemotivovaným klientem. Sociální pracovník se snaží poskytovat poradenství a to velmi zevrubně, vyloženě říká klientovi, co by měl udělat pro zlepšení situace, ale nic se neděje. Takzvaně **pro sociálního pracovníka tady není materiál, se kterým by mohl pracovat.** Sociální pracovník se pak už uchyluje, k velmi silné podpoře, vyřizuje s ním potřebné věci, dává mu k dispozici služby dalších institucí, ale klient nespolupracuje, neudělá nic, zcela rezignuje a přitom zde není žádný zásadní důvod, proč by spolupracovat nemohl. **To vypovídá o tom, že citové vazby tohoto rodiče k dětem jsou velmi mělké a proto ani není schopen udělat nic proto, aby umístění dětí zabránil.**

„ Domnívám se, že soudní **rozhodnutí má pro klienty větší váhu v tom, že ji ukládá instituce, které se obávají.** Díky soudnímu řízení rodiče pochopí, pokud se tomu tak doposud nestalo, že skutečně může dojít k tomu nejzávažnějšímu výchovnému opatření a u rodiče se motivace k možné nápravě zvyšuje, klient se může začít více snažit. I když těžko říct, my na našem oddělení výchovné opatření ve správním řízení nestanovujeme.“

C/3: Nejnáročnější bylo to zklamání, že člověk vynaložil tolik snahy a úsilí, aby děti nebyly umístěny, ale bezvýsledně. Pomohli jsme jim získat dávky, domluvili jsme na SSP, aby příspěvek na bydlení byl zasílán na úhradu nájmu, rodiče měli jen jednu povinnost a to každý měsíc o tuto dávku požádat. Udělali to jen 1x po druhé se zpožděním a pak už jim na tom nezáleželo, jestli mají zaplacené bydlení. Takže oni ty možnosti měli, peníze měli, jen kdyby se k tomu chtěli alespoň trochu postavit. **Takže nejnáročnější je pro mě ta neangažovanost a laxnost rodičů i přes veškerou snahu, pomoc, no doslova komfort, který jim zajišťujeme.**

„Já mám tedy zkušenost spíše přes soud z 99%. Domnívám se, že **pokud o výchovném opatření rozhodne soud jako vyšší instance, tak logicky může toto rodiče vnímat jako závažnější problém**, než když o výchovném opatření rozhodně sociální pracovník. Je to i tím, že u soudu proběhne jednání jako takové, musí k tomuto být předkládány důležité důkazy, včetně našich poznatků, zprávy lékařů, učitelů, dochází k výslechu rodičů u jednání a výsledkem je rozsudek jménem republiky.“

D/4: V podstatě jsem to řekla už v minulé odpovědi, to **úsilí je z naší strany značné a někdy taky dost beznadějně, protože klienti nejsou ochotni spíše než nejsou schopni vynaložit potřebné úsilí k nápravě**.

„Zde si myslím, že na nápravu situace má jednoznačně lepší vliv **uložit výchovné opatření ve správním řízení**, neboť pokud to rodiče nebudou respektovat, může jim být uložena sankce.“

E/5: Nejnáročnější situace je pro mě taková, když předávám rodičům informace, jak by měli postupovat v těch výchovných situacích a Ti **rodiče prostě nectí a nerespektují základní pravidla, která se jim předkládají a podrobně vysvětlují**. Rodiče často vše odkývají, dávají najevo, že všemu rozumí, že jsou srozuměni s tím, jak mají v probíraných situacích postupovat, ale ta realita bývá úplně opačná. Veškeré úsilí, které vynaložíme, pak vyjde vniveč, jak se říká, **skutek utek**. Prostě jsou základní věci, které nejsou dodržovány, a pak nelze předpokládat úspěch.

„Tak určitě **je tady jistá míra frustrace, pocit neúspěchu s tím já ale vždycky počítám**, ale právě protože počítám s neúspěchem, tak jsem vždy potěšen, že alespoň některé informace a rady jsou využity ve prospěch dítěte, ale je pravda, že **někdy to tak nefunguje a ten zmar a jisté zklamání nastupuje. Potom je otázkou, jak se s tím člověk vyrovná, ale já osobně s tím problémem nemám**.“

„Domnívám se, že **výchovné opatření stanovené prostřednictvím soudu má jaksi větší vážnost**, mám za to, že ta vážnost, společenský statut soudu je vyšší, pevnější než rozhodnutí ve správním řízení, ale myslím si, že jakékoliv rozhodnutí tohoto charakteru je až poslední možnost. Zastávám názor, že celá věc by se nejdřív měla řešit domluvou mimo tyto instituty, ale **každopádně soudní rozhodnutí má v očích klientů, rodičů větší váhu**.“

4. kategorie: Ústavní výchova aneb nutné zlo

Tato kategorie se vztahuje k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy, případně předání dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Kategorie je sycena subkategoriemi „Emočně vypjaté situace“, „Klíčové období v životě dítěte“, „Sanace dětí výborná, rodičů bídna“.

Subkategorie: „Emočně vypjaté situace“

Subkategorie je sycena pojmy prožívání (dimenze silná), ať jakákoliv matka, je to přece jenom matka (dimenze zvýšeně patrná). Vztahuje se především k prožívání nezletilých dětí při umístování, ale i rodičů a pracovníků OSPOD.

A/1: „Jsou samozřejmě případy, kdy rodič je vystaven pro něho nereálné situaci, musí odevzdat dítě do péče nějakého zařízení. Což pro všechny zúčastněné situace emočně napjatá a nemusí ji zvládnout ani rodič ani dítě a klasickým obranným mechanismem je reakce, kdy dítě dobrovolně do ústavu předat nechtějí. To se nám ale stává minimálně, obvykle se nám daří rodiče namotivovat, aby dobrovolně dítě předali do péče zařízení. Emočně silné to prožívají především děti a mladiství s výchovnými problémy, kteří si již plně uvědomují dopad opatření a nemohou uvěřit, že tato situace nastala.“

B/2: „Nemůžu říct, že bych u dětí zaznamenala stejné reakce, nemluvím samozřejmě o dětech útlého věku, které ještě nejsou schopné posoudit dopad tohoto opatření. Prožívání je u každého dítěte individuální, ale bezesporu se jedná o velký zásah do psychiky dítěte, byť to dítě dává najevo, že se ho odebrání z rodiny nějak zvlášť nedotýká, že ho to netrápí, tak ten negativní prožitek tam bývá a i když může někdo říct, že je to neprofesionální, ani sociálnímu pracovníkovi není tato situace lhostejná, i když je zde rozdíl mezi pracovníky mužského a ženského pohlaví, ženy do toho vkládají více emocí.“

„K tomu prožívání dětí chci ještě uvést, že jsem zažila umístování dětí, které byly matkou týrány, děti měly na hlavě boule, neboť matka je přivazovala ve sklepe ke stolu a tam jim hlavou bouchala o stůl. Přesto všechny tyto děti ve věku do 6 let se při odebrání matky křečovitě držely, plakaly a nechtěly ji opustit. Pamatuji se, že i pro řidiče sanitky to byl traumatizující zážitek a já si na to dodnes vzpomínám

a hodnotím to jako rozhodně nejhorší průběh umístování. Utkvělo mi tak v paměti **umístování jednoho mladistvého** z výchovných problémů, **kteřý při odebírání u matky klečel a prosil ji, ať mu dá ještě šanci**. Přitom věděl, že bude umístěný, matka na to také byla připravena a souhlasila. Přesto ten okamžik byl velmi emotivní. Do dneška mi zůstal v hlavě. Když jsem se ale o tom s tímto chlapcem bavila v době jeho zletilosti, řekl, že si na to nějak výrazně nepamatuje, ale pro mě to vůbec příjemné nebylo.“

C/3: Domnívám se, že **děti to nesou velmi smutně, pokud ze strany dětí existuje citová vazba k rodiči tak to špatně prožívají, ať už je rodič jakýkoliv**. Děti to dle mých poznatků nesou daleko hůř než rodiče. Záleží to také na tom, jestli rodiče s umístěním dětí souhlasí anebo ne. Pokud souhlasí, tak to nějak zvlášť neprožívají. V některých případech jsem skutečně přesvědčena, že se rodiče zbaví starostí a začnou si žít volným životem. Všimla jsem si, že někteří rodiče děti z počátku hojně navštěvují a pak jejich zájem opadá. Za dětmi nejezdí, neberou si je na dovolenku. Domnívám se, že je to i tím, že rodiče byli z bytu, na kterém vázl dluh vystěhování a odstěhovali se a prozatím OSPODu neumožnili šetření za účelem dovolenek dětí do jejich bydliště.

C/4: „Tak **pokud jsou to děti útlého věku, tak tu separaci od rodičů prožívají velmi citlivě. Jak říkám, i když špatná matka, je to přece jenom matka. Ať jsou rodiče jakýkoliv, děti jsou na ně citově vázání a je to pro ně traumatizující**. U dětí s výchovnými problémy to probíhá klidněji, protože ty tuší, co je čeká, neboť se na příčinách umístění samy vydatně podílely. U dětí útlého věku se umístuje většinou z důvodů již zmíněných, probíhá to rychle a děti nejsou na to připravené.“

C/5: „No samozřejmě záleží na věku těch dětí. **Postupně se snižujícím se věkem pocítují toto děti podstatně negativněji. Podle mých zkušeností je nejvíce traumatizující umístování u dětí přelom 1. a 2. stupeň ZŠ, nebo co se týká těch projevů při umístování**. Pokud jsou to děti, které končí školní docházku nebo jsou již na střední škole, tak jsou s tím jistě lépe srozuměny, přijímají to podstatně lépe než děti mladšího věku.

Subkategorie: Klíčové období v životě dítěte

Subkategorie se vztahuje k povědomí pracovníků OSPOD o dopadu ústavní péče na vývoj dítěte v jeho klíčovém období do 3. let věku. Je sycena pojmy zásah do vývoje dítěte (dimenze značná), ujma (dimenze značná).

A/1: Podle našich zkušeností se děti adaptují dobře, nicméně jsou všem známy studie Langmajera a Matějčka, které říkají, že pokud je dítě umístěno v „klíčovém období“ ,to znamená, že je nevymazané jednou pečující osobou, má to vliv na patřičný vývoj orgánů a toto již nejde ničím nahradit. Má to vliv na velikost mozku, toto je dnes už fyziologicky zmapováno. **Je to bez debat, jedná se o změny, které traumatizují dítě. Z tohoto důvodu je jednoznačné, že je v zájmu dítěte do 3 let věku umístit ho do předpěstounské péče na dobu určitou, aby se mohlo být vymazáno jednou klíčovou osobou, přičemž dítě si na tuto osobu velmi rychle zvykne.** Skutečně má smysl bavit se o individuální péči jedné osoby u velmi malých dětí, ale jak víme v Jihomoravském kraji pěstouni nejsou. Toto se ale neděje, pěstouni na dobu určitou nejsou, pokud budou, budeme je samozřejmě využívat. Pěstounská péče na dobu určitou existuje přibližně od roku 2006, ale seznam těchto pěstounů došel na naše oddělení teprve minulý týden. Jestli se však toto řešení osvědčí u starších dětí, tam už jsem skeptičtější. Starší dítě traumatizuje již první převoz do zařízení a potom ho traumatizovat dalšími změnami?

B/2: „Víme, že období do 3. let života dítěte je zásadní a má vliv na jeho další vývoj. Domnívám se, že další problémy v životě dítěte jsou ovlivněny a poznamenány právě problémy v tomto důležitém období. Domnívám se, že u dítěte a matky je velmi zásadní propojení, **at' už se jedná o matku jakoukoliv.** Domnívám se, že **pokud je dítě odtrženo od pokrevní matky, tak to na něm spáchá velkou škodu.** V uspokojování potřeb dítěte se naruší něco, co ani netušíme, že se může narušit. Díky tomuto narušení vztahu matka dítě, se naruší něco, co už nejde napravit.“

C/3: Domnívám se, že **v každém věku se jedná o zásah do života dítěte a v tomto ranném věku ani nemluvě.** Záleží na okolnostech případu, u dítěte, které je týrané, zneužívané, tak to je bez debat nutnost, u rodičů, kteří péči o dítě nezvládají, bych se snažila to řešit jinak – domov pro matky s dětmi atd. **Někdy je ale odejmutí dítěte z péče rodičů záchrana.**

D/4: Domnívám se, že **je to vždy zásah do života dítěte.** Naopak si myslím, že starší děti prožívají odloučení hůře, neboť si ho plně uvědomují. Dítě v ½ roku si plně neuvědomuje, že je odloučeno od pečující osoby. To je můj názor.

E/5: Jsem si vědom, že ten zásah je tam zásadní, hodně velký, protože to dítě přirozeně biologicky tíhne k matce, a když ta matka z role vypadává, tak to **citové strádání je tam stoprocentně a vzniká dítěti ujma, která se projevuje v opoždění jeho vývoje a velmi těžce se napravuje.**

Subkategorie: „Sanace dětí výborná, rodičů bídná“

Tato subkategorie se vztahuje ke zkušenostem sociálních pracovníků se sanací rodiny po umístění dítěte do ústavní péče. Konkrétně nás zajímá, jak se děti v zařízení adaptují a jak probíhá sanace biologických rodičů, adaptace dětí.

Subkategorie je sycena pojmy změna životního stylu rodičů (dimenze problematická), adaptace dětí (dimenze spíše ano).

A/1: „Dobré zkušenosti nemám. Faktory, které ovlivňují výchovnou způsobilost rodičů, už jsou v takové fázi, že **úspěšnost sanace je velmi nízká. Navíc rodiče se na život bez dítěte velmi rychle adaptují, důvodem tohoto je prokázání domněnky, že jejich skutečný zájem je někde jinde. Ale nechci paušalizovat, protože bych mohl zmínit i pozitivní případy** – rodiče si najdou zaměstnání, zapojí se elektřina, rodiče sníží konzumaci alkoholu, ale to stále ještě nevede k navrácení dítěte do rodiny, ale pouze k tomu, že dáme souhlas s udělením dovolenky dítěte. Považuji za velmi důležité, udržet kontakt rodičů s dětmi v ústavní výchově. **Mám ale zkušenost, že dítě si v DD uvědomí, v jaké bídě žilo a váží si prostředí domova, obzvláště ty starší, které mají nějaké ambice pochopí, že v prostředí své biologické rodiny by neměli takovou životní perspektivu.** Poprvé zažívají úspěch, vyhrávají soutěže, radikálně se jim zlepši známky ve škole. Zdůrazňuji, že dětské domovy mají velké úspěchy v sanaci dětí. **Takže závěrem, výsledky v sanaci dětí máme výborné, v sanaci rodičů bídné. Přesto se stává, že děti se chtějí vrátit do biologické rodiny, anebo se naučí žít v dětském domově a směřovat k vlastním cílům.**

B/2: „Je to zase případ od případu. Máme zkušenost, že se **rodičům uleví, vrátí se do svého volného života před narozením dětí a v postatě jim současný stav vyhovuje a nic na tom nechtějí měnit. U dětí s výchovným problémy mám odlišné poznatky, někteří rodiče se snaží o návrat dítěte do rodinného prostředí,** často ho navštěvují a jsou ochotni zapomenout na všechny prohřešky dítěte a jsou rodiny, které pouze usilují o návštěvu dítěte doma jednou za měsíc, o prázdninách atd. **Otázka zní jak sanovat rodiče, kteří ztratili bydlení, protloukají se životem a návrat dětí nestojí?** U některých rodičů jde skutečně ten zájem do ztracena a tady se už pozná, které děti by byly vhodné pro pěstounskou péči. Domnívám se, že **sanace rodiny v těchto případech je velmi složitá, neboť se jedná o změnu životního stylu rodiče**

a vzorce chování, které jsou předávány generačně a to je téměř bezvýchodná situace, nejsou schopni.

„**Moje zkušenosti jsou velice rozporuplné, především co se týká školní docházky.** Protože žijeme v krajském městě, kde jsou specializované školy, tak dětem se specifickými vzdělávacími potřebami – hyperaktivita, ADHD, můžeme zajistit patřičný přístup. Poté pokud dojde k umístění dítěte a DD nemá možnost dát dítě do takového typu školy, tak u dítěte opět dochází k problémům a zhoršení. Tady je ale na vině diagnostický ústav, který má specifika daného případu vyhodnotit. **U dětí s výchovnými problémy a umístěním do výchovného ústavu mám pozitivní zkušenost, všechny děti ukončily vzdělání a vyučily se až na dvě útěkářky.** Ale děti, které začaly v ústavu nějakým způsobem fungovat, tak vyučení dosáhly.“

C:3: „Děti si v ústavu velmi rychle zvykly, navázaly vztahy ke svému blízkému okolí. U těch starších dětí se zjistily poruchy učení, že by chlapec měl mít individuální vzdělávací plán, tyto skutečnosti vyšly najevo, až děti prošly speciálním vyšetřením.“

„**Ta skutečně není nic moc, rodiče většinou po umístění dětí nic pro návrat dětí nedělají.** Naopak se jim tento stav líbí. A u těchto typu rodičů máme skutečně zkušenosti, že si je na dovolenky bere spíše širší rodina. **Pokud to jde, tak to podpoříme.**“

D/4: „Dle mého názoru **ke zlepšení poměrů v rodině nedochází,** pokud je to nevyburcovalo do doby, než je dítě umístěno, tak teď už je nevyburcuje nic. Rodina většinou klesne na ještě nižší socioekonomickou úroveň, než byla předtím.“

„Je pravdou, že tam, kde navrhujeme odebrání dětí z důvodu špatné péče rodičů, tak **tam skutečně ke zlepšení výkonu dětí a celkově jejich prospívání dochází** – děti jsou čisté, pravidelně chodí do školy, tím se zlepší jejich prospěch, a co hlavně jsou najezené, což bývá jeden z důvodů, proč je dítě umístěno, protože nemá potřebnou stravu.“

E/5: „**Je to samozřejmě individuální, případ od případu, záleží na chtění těch rodičů,** ale to zlepšení není hned. To vyžaduje nějakou dobu a ta většinou po umístění dítěte není krátká.“

„**Mám takovou zkušenost, že děti se v drtivé většině v ústavu nezhoršují,** co se týká například prospěchu. Většinou zůstávají na stejné úrovni, případně dochází ke zlepšení, ne hned, ono to nějakou dobu trvá. **Horší je to samozřejmě s adaptací na prostředí toho domova, ale vždy se ta situace toho dítěte zklidní, na prostředí domova se dítě adaptuje.**“

5. Kategorie: „Legislativní změny aneb snižování počtu dětí v ústavních zařízeních“

Tato kategorie se vztahuje k názoru pracovníků OSPOD na legislativní změny zahrnující svěřování nezletilých dětí do předpěstounské péče, nikoliv do ústavního zařízení a vyhodnocování situace dítěte prostřednictvím individuálního plánu. Kategorie zahrnuje subkategorie jako „Spolupráce OSPOD s dalšími institucemi“, Individuální plán aneb práce pro práci? a „Předpěstounská péče aneb nejlepší možné řešení pro děti“?

Subkategorie: „Spolupráce OSPOD s dalšími institucemi“

Je sycena pojmy jako spolupráce (dimenze spíše snižená) a statečnost (dimenze problematická).

A/1: „No tak jsem samozřejmě rozčilený, neboť tyto instituce mají zákonnou povinnost oznamovat OSPODu, že se jedná o dítě dle § 6 zákona o SPO, ale lékaři, učitelé Vám řeknou, podle čeho to mají poznat? Je to samozřejmě o odborné způsobilosti, lékař to má poznat tak, že na dítěti jsou hematomy, že dítě je při preventivní prohlídce špinavé. Dneska už Vám lékař špinavé dítě hlásit nebude. Je to podobné, jako když se soudy dotazují obcí na pověst určitého rodiče, dnes je objektivním měřítkem pouze to, zdali byl rodič řešen na přestupkové komisi anebo ne. Nic jiného už Vám žádný úřad nenapíše, protože by záhy řešil žalobu. Proč by si například starosta dělal problémy, když s tímto člověkem musí žít v jedné obci. **Takže spolupráce s těmito institucemi z hlediska informací, které OSPOD potřebuje, je otázkou velké pedagogické, lékařské a občanské statečnosti. Niance, které potřebuje pracovník OSPOD pro svou práci slyšet Vám nikdo neřekne a pokud Vám je řekne, tak Vám je do zprávy nenapíše.** A ani se nedivím, dnes chodí rodiče na rodičovské schůzky s právníky. Takže proč by si učitel dělal pracovní a osobní peklo, když žák je v prostředí školy nějakým způsobem snesitelný.“

B/2: Školy samozřejmě vehementně řeší výchovné problémy dětí. Pokud se jedná o děti, které chodí do školy špinavé, nepřipravené, tak zde už je vehemence škol trochu nižší. Pokud se jedná o podezření z nějakého špatného zacházení s dítětem, tak toto hlásí i na PČR a tím i sami sebe kryjí, aby něco nezanedbali. **Rozhodně si myslím, že spolupráce by mohla být lepší s dětskými lékaři. Oni chtějí být s rodiči**

tak nějak v symbióze, ale měli by OSPODu hlásit případy, kdy se jim něco nezdá, aby OSPOD mohl zahájit prevenci a rozkrýt problém včas. Mám zkušenost, že praktičtí lékaři toho hodně řeknou po telefonu, ale do zprávy to nenapiší. Tady vzpomenu na poslední odpověď lékařky na náš dotaz stran péče matky o dítě, která uvedla, že vzhledem k tomu, že se dítě ze všech nemocí uzdraví, tak o dítě pečuje dobře. Máme zkušenost, že v rodině tj. v domácnosti byli evidentně hygienické závady, o čemž svědčily i zprávy ze ZŠ, ale praktická lékařka uvedla, že děti v její ordinaci nezapáchají. Nebyla ochotna ani ve spolupráci s OSPOD navštívit domácnost a posoudit hygienické podmínky dětí. Domnívám se, že to není o tom, zdali je lékař letitý praktik anebo mladý nezkušený lékař, ale **lékaři jsou si vědomi, že pokud napíše negativní hodnocení, tak toto bude OSPODem použito a oni budou do celého problému vtaženi a oni si budou nuceni obhájit své stanovisko.** Problém spatřuji především v nepropojenosti jednotlivých resortů.

C/3: Tak to je trošku horší, obzvláště u lékařů vnímám, jakoby se báli k našim dotazům vyjádřit a nějakým způsobem se do řešení situace vložit. Pokud se jich konkrétně dotazujeme na určité informace, tak dostaneme jen holé, nic neříkající informace a ani ne na všechny dotazy. Takže ta spolupráce s lékaři není na bůhvíjaké vysoké úrovni. **Informace, které jsme si schopni sdělit osobně nebo do telefonu lékaři rozhodně do zprávy nenapiší, asi obávají konfliktu s rodičem, prostě nejsou tak odvážní.** Cítím to tak když s nimi potřebuji řešit nějaký případ, že spíš obtěžujeme a pak se nám dostane odpovědi, která se spíše jeví jako výmluva „ My už jsme je dlouho neviděli“ a tak. **Školy jsou na tom poněkud lépe, ty jsou schopny popsat situaci se vším všudy.** I když jsou školy a školy, některé školy po nás chtějí naopak řešit věci, které by si v rámci svých pracovníků mohli vyřešit sami nebo které nemá OSPOD šanci ovlivnit v oblasti vzdělávání dítěte.

D/4: Tak obecně vzato je ta spolupráce dobrá. Se školskými zařízeními určitě, tam bych problém neviděla, spíš mám problém s krizovými centry atd., kdy oni informují rodiče pouze jednostranně, něco například matce naslibují, ale je to právně nesplnitelné. Často rodičům něco naslibují, ale splnit to nemohou, nemají k tomu dostatek pravomocí a rodiče se stejně nakonec objeví u nás na OSPOD a ta tíha je stejně nakonec na nás.

E/5: Tak obecně lze říct, že tato spolupráce je funkční, míra kvality je však rozdílná a to instituce od instituce. Například když se podíváme na základní školy, tak jsou takové, které si umí vyřešit výchovné problémy s žáky školy sami v rámci svých pravomocí a pedagogického sboru a ty, které ke všemu potřebují orgán sociálně –

právní ochrany dětí. **Takže rozdíly tady rozhodně jsou, ale obecně lze říct, že spolupráce funguje, funguje i s praktickými lékaři, tady bych řekl, že ta spolupráce je lepší než se školami.**

Subkategorie: Individuální plán aneb práce pro práci?

Subkategorie je sycena pojmy: případové konference (dimenze problematická), financování (dimenze nejednoznačná), propojenost rezortů (dimenze nejednoznačná).

A/1: „Ono si to sedne, ale jednoznačně je to o financování. Nedělejme si iluze, systém má takovou kvalitu jaké je vzdělání lidí, kteří v něm sedí. **Takže máme komise sociálně – právní ochrany dětí, který je orgánem pro výkon přenesené působnosti, má oprávnění dělat případové konference a zvat si soudce, státní zástupce a samozřejmě komise musí zaplatit jejich účast případně ušlou mzdu, náklady na dojezd.** A teď se ptám, na co stačí účelová dotace pro výkon sociálně – právní ochrany dětí, kterými se ztěžka pokryjí osobní náklady pracovníků a kde máme náklady na všechno ostatní? Jsme prostě v ČR, stanoví se zákonná povinnost, aniž by systém byl na faktické plnění těchto povinností připravený. Na OSPOD se kladou stále větší nároky, ale dotace zůstávají stále stejné.“

„Přiznejme si, že také nemáme dostatečné služby pro sanování rodiny, i když rozvoj sítě služeb ministerstvo přislíbilo. Zde mluvím především o dětech výchovně nezvladatelných a těch samozřejmě v ústavech ubývat nebude, touto problematikou se nikdo nezabývá. Pokud si někdo myslí, že sníží počet dětí v ústavu tak, že zruší zařízení případně sníží jejich kapacitu, tak tyto opatření rozhodně k cíli nepovedou. Dojde pouze k tomu, že se zvýší výskyt patologie v terénu. Za těchto okolností tedy k snižování počtu návrhu na PO dle 76a nedojde a řekněme si narovinu, je frustrující vědět, jakou kvalitu práce máme odvádět a podmínky tady nejsou.“

B/2: „Novela zákona o SPO je účinná od ledna 2013, prozatím jsem neslyšela, že by k nějakému výraznému zlepšení došlo. **Je jasné, že pokud ke zlepšení spolupráce nedojde, nemůže k žádné významnější změně v péči o ohrožené děti dojít.** I když z pozice kurátorky mohu říct, že se mi kulaté stoly za přítomnosti dalších zainteresovaných stran daří pořádat – OSPOD, SVP, ředitel školy, rodiče, dítě. **Domnívám se ale, že to skutečně lehké nebude dát všechny dohromady, často má**

někdo nějakou neodkladnou povinnost a z toho kola vypadne. Protože jsem letitý pracovník, tak mohu zavzpomínat na komisi péče o dítě, kam se nachystaly případy, které byly složité a konaly se přímo na pracovišti, účastnili se jich odborníci a tito byli také zaplacení.

C/3: Změnit by se to asi mělo, ale jestli se to stane, ukáže až čas. Zatím to ale začíná, ještě nic pořádně nezačalo, takže nemám zkušenosti. **Otázka je, jestli lékaři jsou z novelou obeznámeni a došlo i ke změně jejich povinností, případně zdali jsou proškoleni atd.**

„Myslím si, že ano, ale žádná metodika ani zákon nemůže upravit všechny situace, se kterými se pracovník OSPOD při své práci setká a odpovědnost je stejně na něm samotném. Takže metodiky nikdy nemůžou být komplexní. Takže je to někdy na individuálním posouzení případu. Názorů může být na oddělení více, co člověk, to jiné vnímání (odbornost, praxe, zkušenosti) a tohle metodiky ani zákon nejsou schopny ošetřit.“

C/4: Tak to nám ukáže budoucnost. **To nyní nejsem schopná posoudit, je fakt, že už nyní mají někdy problém zodpovědět nám naše dotazy, obzvláště lékaři.**

V tom případě, kde děti jednoznačně zapáchaly, stěžovala si na to škola i my jsme to jednoznačně zaznamenali, no není divu, když rodina měla doma nehorázné hygienické podmínky a lékařka napsala, že podle ní je vše v mezích normy.

Individuální plán je z mého pohledu takový nadstandard, shrnuje sice problémy ohroženého dítěte, ale stejně veškeré informace musí být uvedeny i ve spise a pracovník si ho musí stejně nastudovat celý, **nazvala bych to „práci pro práci“.** Je fakt, že zatím nemám zkušenost s vypracováním individuálního plánu.

E/5: No měla by fungovat, **samozřejmě v rámci pořádání těch novelou upravených případových konferencí je to otázka časových možností všech institucí, ale já předpokládám, že to bude fungovat, musí,** neboť jde o společnou věc, když to fungovat nebude, tak se nic nevyřeší. Takže já doufám, že to fungovat bude.

Subkategorie: „Předpěstounská péče aneb nejlepší možné řešení pro děti?“

Subkategorie je sycena pojmy jako „pěstounská péče“ (kategorie mírně sporná), „přípravenost novely zákona o SPO“ (dimenze sporná), „zájem dítěte“ (dimenze naléhavá), důraz na prevenci (dimenze zcela nezbytná).

A/1: „Nepovedou. Jak už jsem řekl, problematika výchovně nezvladatelných dětí se neřeší. Kapacity středisek výchovné péče jsou nedostačující. Domnívám se, že pěstounská péče je stále jenom a pouze kamuflovaná adopce, pěstouni stejně navazují k dětem vztah a vyvstanou jejich problémy s biologickými rodiči ohledně styku a podobně. Pěstouni nejsou, domnívám se, že kdo chtěl být profesionálním pěstounem tak už tak udělal, nevkládám příliš naději do náborech na nové pěstouny. Domnívám se, že novela zákona o SPO je pouze „bakalářská práce z dílny MPSV“ čímž nechci urazit bakaláře, která vychrlila mnoho požadavků na první linii, kterou jsou OSPODy, ale nepřipravila pro realizaci zákona terén – služby, vzdělání pracovníků a to bychom si v péči o ohrožené děti rozhodně neměli dovolit.“

B/2: No tak samozřejmě jsme se obávali, že změny budou provedeny tou formou, že budou zrušeny krizová centra, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc atd. a my budeme dávat děti do pěstounské a předpěstounské péče nevím komu. To se naštěstí nestalo. Teprve od ledna 2013, kdy je novela zákona o SPO v účinnosti, můžeme někde vidět nábor na pěstouny. To se ale mělo dělat nejméně 2 roky dopředu, než se tady ten zákon uvedl v život. Domnívám se, že toto bude jen přechodné období, kdy se zjistí, nakolik se podaří získat pěstounů, kteří by se těchto dětí ujali. Samozřejmě jsou tady děti, kteří ztratili rodiče a potřebují náhradní rodinu, ale jsou tady také děti, které jsou umístěny z jiných důvodů a tady si nejsem jistá, zdali pěstounská péče je skutečně to pravé. O dětech z výchovnými problémy ani nemluví, to si doopravdy představit nedokážu. Soud se nás každého půl roku ptá, zdali by pro děti nebyla vhodná náhradní rodinná péče. Všech dětí jsem se na to vždy ptala a řekly mi, že si nedokážou představit, že by šly z ústavu do nějaké pěstounské rodiny. V podstatě to závisí i na dalších věcech, s těmito dětmi je započato nějaké vzdělávání, jsou navázáni na prostředí domova a je to o další určité traumatizaci dítěte a vyjmutí ho z prostředí, na které je zvyklé. Budoucí pěstouni by si měli skutečně uvědomit, že nedostanou do péče dítě, bez jakýchkoliv problémů, ale dítě s určitým zatížením ať už zdravotním, výchovným či jiným. Pěstoun by měl mít dostatek umu dítě vychovávat a ovlivňovat. Doufám, že motivace pěstounů skutečně nebude finanční a že si bude vědomi, do jakých problémů jdou a jaké trauma může způsobit dítěti, pokud by pěstounská péče nevyšla. Mám zkušenost, kdy manželé si vzali do pěstounské péče hodně problematického chlapce, a když poté manžel umřel, pěstounka si vůbec nedokázala

s chlapcem poradit i v důsledku úmrtí manžela. Tento chlapec byl pěstouny vrácen 2x. Nakonec skončil ve výkonu trestu odnětí svobody. **Ten fakt, že byl 3x odmítnut pečujícími osobami na něm bezesporu zanechalo vliv, cítil se nechtěný.**

D/4: Nemyslím si to. Rodiče, kteří se rozhodli žít určitým stylem života, který zahrnuje zanedbávání péče o dítě, budou takto žít i nadále. **Navíc pěstouni nejsou, kterým by se tyto děti svěřovali, takže se děti budou muset stejně umístit do ústavního zařízení.**

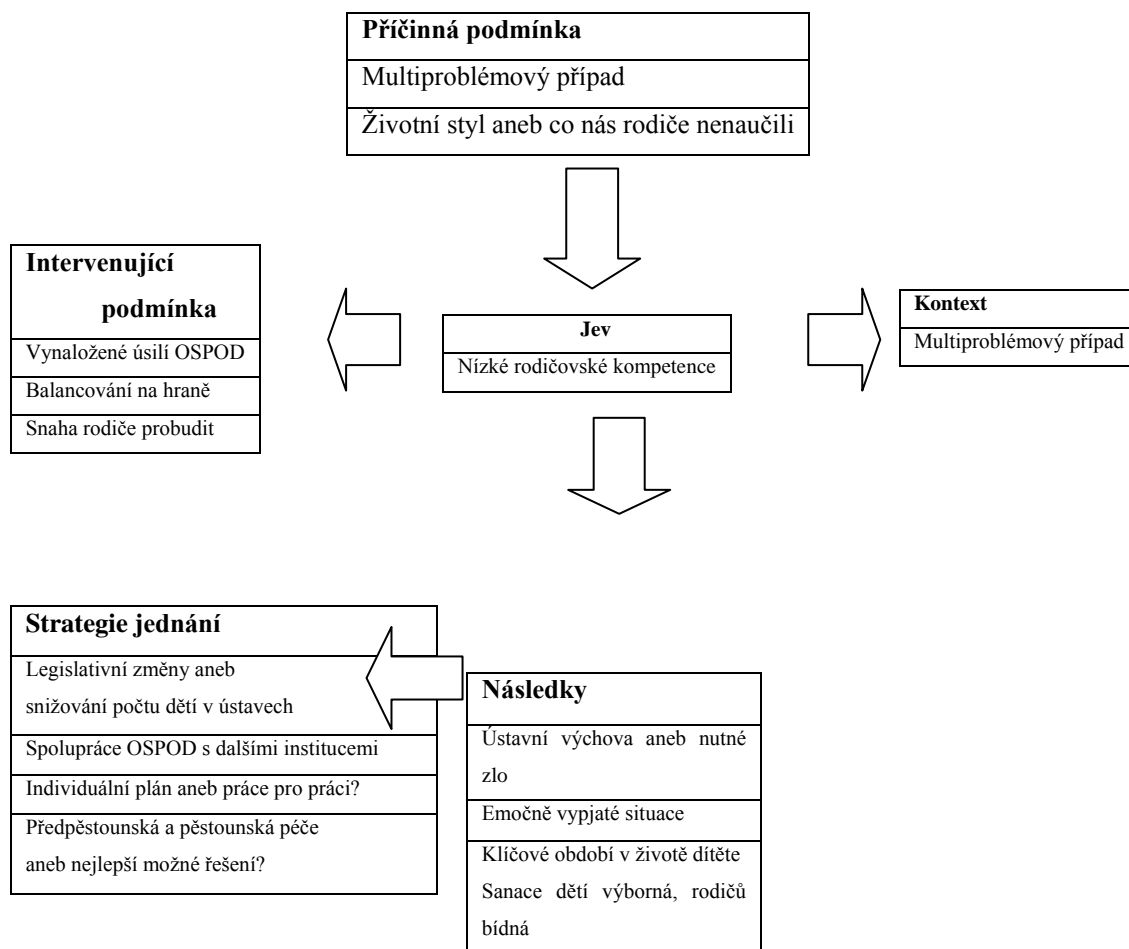
E/5: No to rozhodně ne, protože **stát by se měl zaměřit ne na již odstraňování vzniklých škod, ale na prevenci v době, kdy ještě dítě není v ústavu. Tady je jaksi nedoceněný prostor.** Samozřejmě je dobrá myšlenka, využít náhradní rodinnou péči k eliminaci počtů dětí v ústavním zařízení, dojde asi ke snížení, ale ne nijak zásadnímu.

AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ

Ve výše uvedeném textu jsme vytvořili kategorie a subkategorie. V rámci axiálního kódování dle Strausse a Corbinové budeme nyní nalézat jejich propojení a vytvoříme názorné schéma, dle níže uvedeného „kódovacího paradigmatu“.

Z pohledu respondentů je příčinnou podmínkou ústředního jevu schématu „Nízkých výchovných kompetencí rodičů“ kategorie „Multiproblémový případ“. Jako intervenující podmínku jsme určili „Vynaložené úsilí OSPOD“ a jako kontext ústředního jevu a intervenující proměnné, opět kategorii „Multiproblémový případ“. Následkem „Nízkých výchovných kompetencí rodičů“ je kategorie „Ústavní výchova aneb nutné zlo“ a reakcí na tuto kategorii je strategie jednání „Legislativní změny aneb snižování počtu dětí v ústavech.“

Model axiálního kódování



SELEKTIVNÍ KÓDOVÁNÍ

Jako centrální kategorie pro účely sestavení paradigmatického modelu byla vybrána kategorie „Nízké rodičovské kompetence“, domníváme se, že se jedná o dostatečně abstraktní pojem a tedy je možné jej považovat za centrální i v případě selektivního kódování. **Nízké rodičovské kompetence** jsou dle všech respondentů základním činitelem, který negativně ovlivňuje zdárný vývoj dítěte a může vést k jeho ohrožení ve smyslu odebrání dítěte z rodinného prostředí. Rodičovské kompetence mohou být sníženy z důvodu existence různých patologií (závislosti, týrání, zneužívání, zanedbávání), duševního onemocnění, ale v těchto případech většinou podává OSPOD návrh na nařízení předběžného opatření a okamžité odebrání dítěte z rodiny. Všichni konverzační partneři se ale shodli, že u případů, kde pracovníci OSPOD vyvíjí dlouhodobé úsilí rodinu sanovat, jsou příčinnou nízkých výchovných kompetencí rodičů

jejich preference, tj. **zda-li rodič má motivaci zlepšit za dostatečné podpory pracovníka OSPOD výchovné prostředí dítěte, neboť základním motivem je pro něho potřeba pečovat o dítě anebo se do popředí dostává jiná jeho potřeba, která se s péčí o dítě neslučuje.** Na dimenzionální úrovni jsou nízké rodičovské kompetence hodnoceny pracovníky OSPOD jako závažné a jejich úsilí sanovat rodinu sami hodnotí jako intenzivní.

Na otázku proč je motivace klientů zlepšit výchovné prostředí dítěte tak nízká, odpovídají respondenti tak, že rodiny často řeší ne jeden problém – nezaměstnanost, ztrátu bydlení, nestabilitu rodiny, neslučitelnost výchovných stylů, neschopnost hradit potřeby dítěte atd. **Důvod proč tomu tak je, spatřují konverzační partneři v životním stylu rodičů, který je dán výchovou a předává se z generace na generaci.** Na dimenzionální úrovni tento fakt hodnotí respondenti jako velmi problematický. OSPOD za těchto okolností vynakládá značné úsilí, vyhodnocuje situaci dítěte, často „balancuje na hraně“ a „snaží se rodiče probudit“. V kontextu se jedná o multiproblémový případ, kdy pracovníkům OSPOD se často nepodaří rodiče namotivovat a **OSPOD uzavírá, že výchovné prostředí dítěte je nevyhovující a rodiče nelze zákonnými prostředky přimět k nápravě.** Na dimenzionální úrovni hodnotí pracovníci OSPOD tento fakt jako frustrující a přistupují k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy nezletilého dítěte. Samotné umístění dítěte je stresující událost především pro nezletilé dítě, zde se respondenti shodují, že **„i když je to špatná matka, je to přece jenom matka“** a odejmutí je pro nezletilé dítě traumatizující. Téměř všichni respondenti považují umístění dítěte v jeho klíčovém věku 1. – 3. roku života jako nenapravitelný zásah do jeho vývoje v negativním slova smyslu. Pracovníci OSPOD nezaznamenávají zlepšení výchovných kompetencí rodičů po umístění dětí do ústavního zařízení, mírné zlepšení lze zaznamenat u rodičů, jejichž děti byly umístěny z výchovných problémů. Adaptace dětí v zařízení je převážně dobrá. **Komunikační partneři hodnotí na dimenzionálních škálách proces umístění jako situaci silně emočně vypjatou a úspěšnost sanace biologické rodiny jako problematickou, ale jedná se o případ od případu.**

V rámci legislativních změn došlo k zavedení individuálních plánů u dětí, které jsou ohroženy ústavní výchovou. Předpokladem jeho vypracování je úzká **spolupráce s dalšími institucemi, kterou nyní hodnotí pracovníci OSPOD jako funkční, nikoliv však v niancích, které jsou pro výkon sociálně – právní ochrany dětí potřebné.**

Pracovníci OSPOD vnímají nepropojenost dotčených resortů. Na dimenzionálních škálách hodnotí legislativní změny jako nedostatečně nepřipravené a pro ně tedy nejednoznačné.

Většina respondentů není přesvědčena o tom, že dojde ke snižování počtu dětí v ústavních zařízeních. Byl také zmíněn fakt, že **novela žádným způsobem neřeší děti umístěné ve výchovných ústavech.** Pracovníci OSPOD vyjadřují rozpaky nad tím, že by předpěstounská a pěstounská péče byla skutečně tím nejlepším možným řešením pro děti odejmuté z biologické rodiny z důvodu nízkých rodičovských kompetencí. Většina pracovníků OSPOD se obává, že opět dojde ke střídání výchovného prostředí a to bude pro nezletilé dítě více traumatizující než pobyt v jednom zařízení v okruhu pečujících osob, na které je zvyklé. **Z pohledu pracovníků OSPOD se jedná o dimenzi spornou a potřebu zaměřit se na prevenci před umístěním nezletilého dítěte do ústavního zařízení či jiného druhu náhradní rodinné péče jako naléhavou.**

Závěr

Diplomová práce „Ústavní výchova a její determinanty z pohledu orgánu sociálně – právní ochrany dětí“ se věnuje klíčovým faktorům, které jsou pracovníci OSPOD úřadů obcí s rozšířenou působností nuceni zvažovat při práci s rodinou ohroženého nezletilého dítěte a v případě přistoupení k návrhu na nařízení ústavní výchovy.

V kontextu výše uvedeného je hlavním cílem diplomové práce popsat faktory, které pracovníci OSPOD považují za relevantní pro svůj proces rozhodování o přistoupení k výchovnému opatření v případech ohrožení nezletilého dítěte.

Text diplomové práce byl zpracováván od září roku 2012, a proto nebylo možné hned od úvodu zachytit legislativní změny, které jsou účinné od ledna 2013, a tak je jim věnována pouze poslední podkapitola. Pokud do 1.1.2013 neexistovaly jednotné formuláře pro vyhodnocování situace ohrožených dětí, tak nyní jsou k dispozici všem pracovníkům orgánu sociálně – právní ochrany dětí i s potřebnou metodikou. Tyto materiály ovšem byly pracovníkům doručeny teprve poté, co novela Zákona o sociálně – právní ochraně dětí nabyla účinnosti, do této doby proběhlo ze strany MPSV pouze jedno školení v prosinci roku 2012, které se legislativními změnami zabývalo. Jak vyplynulo z rozhovorů s pracovníky OSPOD, nikdo neví, zda – li novelizace zákona povede ke zkvalitnění systému péče o ohrožené děti. Prognóza je spíše skeptická, neboť se naši zákonodárci rozhodli řešit vysoký počet dětí umístěných v ústavních zařízeních posílením institutu náhradní rodinné péče a byrokratickým zatížením pracovníků OSPOD v první linii. Důraz by měl být ovšem kladen na prevenci tj. zkvalitnění sítě služeb pro rodiny s dětmi, posílení pravomocí těchto organizací, zlepšení jejich spolupráce s OSPODem a samozřejmě nastavení dávkového systému tak, aby nedocházelo k umístování nezletilých dětí z materiálních důvodů. Na výzkumnou otázku *„Jaké determinanty považují pracovníci OSPOD úřadu obce s rozšířenou působností za relevantní pro svůj proces rozhodování o přistoupení k výchovnému opatření v případech ohrožení nezletilého dítěte?“* odpověděli pracovníci OSPOD tak, že subjektivně je pro ně nejpodstatnější **motivace rodičů a jejich vůle změnit za pomoci OSPOD a dalších institucí nepřijatelné výchovné podmínky dětí, které vedou k ohrožení nezletilého dítěte a pracovníka OSPOD k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy.** Rozhovor byl zaměřen především na případy, kde dochází k umístění dětí z důvodu nízkých rodičovských kompetencí. **Všichni respondenti spatřují souvislost mezi prostředím, ve kterém rodič vyrůstá a jejich životním**

a výchovným stylem. Domníváme se, že právě zde vzniká **prostor pro sociální pedagogiku** ve smyslu vyrovnávání rizik a konfliktů, které vznikají při střetu životního stylu rodičů a potřeb dítěte. V rámci preventivního působení by se měla sociální pedagogika zaměřit na ovlivňování prostředí, v němž ohrožené dítě vyrůstá a to ve spolupráci s orgánem sociálně – právní ochrany dětí, který rodiny tohoto typu sanuje.

Diplomová práce je určena především laické veřejnosti, která se domnívá, že práce sociálních pracovníků úřadu obce s rozšířenou působností není psychicky náročná a že pracovníci OSPOD často navrhuji odebrání dítěte z rodiny neoprávněně. Není tomu tak, jak vyplývá z rozhovorů s pracovníky OSPOD, před přistoupením k tomuto opatření je vyvinuta i několikaletá snaha o sanaci rodiny, nelebení náhradní pečující osoby v okruhu široké rodiny dítěte a teprve až po vyčerpání všech zákonných prostředků je přistoupeno k nejzávažnějšímu výchovnému opatření. A i když o nařízení ústavní výchovy rozhoduje soud, odpovědnost za včasné podání návrhu a vyhodnocení situace dítěte má pracovník OSPOD. Bohužel pobytem dítěte v ústavním zařízení dochází k deprivaci dítěte a tomuto nelze zabránit ani častými návštěvami rodičů v zařízení. Dítě je vystaveno řadě rizik, které ústavní zařízení nemůže eliminovat. Je prokázáno, že u dětí v ústavní výchově dochází k opoždění tělesného, rozumového, socioemočního vývoje a k rozvoji psychických poruch. Důvodem proč k tomuto opoždění dochází je citová deprivace, dítě potřebuje ke zdárnému vývoji **individuální péči jedné milující osoby**. Z provedeného výzkumu je zřejmé, že tohoto jsou si pracovníci OSPOD vědomi, a proto přistupují k podání návrhu na ústavní výchovu jako k poslednímu možnému řešení. Teprve čas ukáže, jestli institut předpěstounské a pěstounské péče je schopen suplovat péči jedné milující osoby a nebude tak docházet po její ukončení k opětovné traumatizaci dítěte a zatěžujícímu střídání výchovného prostředí. Pracovníci OSPOD úřadů obcí s rozšířenou působností nyní budou vypracovávat individuální plány ochrany ohroženého dítěte, jen doufejme, že to nebude na úkor sociální práce jako takové.

Domníváme se, že pokud naši zákonodárci nebudou věnovat pozornost preventivním aktivitám, které jsou v ČR nekoordinované a nesystematické a to i směrem k výchovně problematické mládeži a nedojde nejen k legislativní propojenosti dotčených resortů tj. MPSV, MŠMT a MZ nelze dosáhnout vytýčeného cíle tj. především zkvalitnění systému péče o ohrožené děti. Snížení počtu dětí v ústavních zařízeních by měl být pouze následek.

Resumé

Diplomová práce „Ústavní výchova a její determinanty z pohledu orgánu sociálně právní ochrany dětí“ se věnuje systému péče o ohrožené děti v ČR, konkrétně klíčovými faktorům, které jsou pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí nuceni zvažovat při výkonu sociálně – právní ochrany ve vztahu k dětem, které se nachází v závadovém výchovném prostředí vlivem nízkých výchovných kompetencí biologických rodičů.

Diplomová práce obsahuje úvod, kde je vysvětleno, z jakého důvodu je důležité věnovat se tomuto aktuálnímu problému, proč je autorce diplomové práce toto téma blízké a vymezuje hlavní a dílčí cíle práce.

První kapitola „**Ústavní výchova v podmínkách ČR z pohledu OSPOD**“ obsahuje 3 podkapitoly, které se věnují vysvětlení základních pojmů, které jsou používány i v dalším textu tj. co je orgán sociálně – právní ochrany dětí a jaká je jeho úloha, jaké zákonné normy upravují práva nezletilého dítěte, povinnosti OSPOD a co je institut ústavní výchovy, kdo ho nařizuje a kdo je oprávněn podávat návrh na jeho nařízení i zrušení. V závěru první podkapitoly konstatujeme, že počet dětí, kterým byla nařízena ústavní výchova z jiných důvodů než výchovných od roku 2011 vzrostl. Druhá podkapitola blíže rozebírá potřeby nezletilých dětí a klíčové činitele, které mohou způsobit, že rodiče nemohou, nechtějí, případně neumí potřeby svých dětí uspokojit a jaké práva a povinnosti rodičů plynou z jejich rodičovské zodpovědnosti dle Zákona o rodině. Poslední podkapitola první kapitoly se zabývá vyhodnocováním situace dítěte OSPODem v době, kdy ještě neexistoval individuální plán péče o ohrožené děti. Postup je popsán dle metodických pokynů MPSV, specifikujeme práva a povinnosti OSPOD, ale i rodičů a dalších zainteresovaných institucí. Druhá kapitola „**Úloha orgánu sociálně právní ochrany dětí v systému péče o ohrožené děti**“ obsahuje tři podkapitoly. První podkapitola se věnuje ukládání dalších výchovných opatření a to nejen soudem, ale i OSPODem ve správním řízení. Druhá podkapitola popisuje samotný akt odebrání dítěte z péče rodičů v případě, že OSPOD podá k soudu návrh na vydání předběžného opatření, co všechno musí pracovník při tomto kroku zvažovat a co je pracovníkům OSPOD vytýkáno. Třetí podkapitola se již věnuje realizaci ústavní výchovy, a jaké jsou povinnosti OSPOD spojené s pobytem dítěte v ústavním zařízení. Třetí kapitola „**Dopad institucionální péče na osobnost dítěte**“ shrnuje názory odborníků na vliv ústavní výchovy na osobnost dítěte, rizika ústavní péče a blíže rozebírá novelu Zákona č. 359/1999 Sb. ve znění zákona č. 401/2012 Sb., která přinesla

především posílení institutu pěstounské péče a změny v systému vyhodnocování situace ohroženého dítěte ze strany OSPOD. Poslední kapitola diplomové práce nazvaná **„Rozhovory s pracovníky OSPOD“** vymezuje cíl výzkumu, který je zúžen na zodpovězení výzkumné otázky *„Jaké determinanty považují pracovníci OSPOD úřadu obce s rozšířenou působností za relevantní pro svůj proces rozhodování o přistoupení k výchovnému opatření v případech ohrožení nezletilého dítěte?“* Dále charakterizuje metodu výzkumu a techniku sběru dat. Rozhory jsou analyzovány a vyhodnocovány pomocí otevřeného, axiálního a selektivního kódování dle „zakotvené teorie“. Výsledky výzkumu jsou prezentovány prostřednictvím selektivního kódování a v závěru diplomové práce.

Seznam použité literatury a prameny

Zákony, vyhlášky

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte*.

Úplné znění *Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině*, jak vyplývá ze změn provedených zákony č. 227/2006 a č. 342/2006 Sb.

Úplné znění *Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí*, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 165/2006 Sb. a 401/2012 Sb.

Vyhláška MPSV ze dne 17.12.2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně – právní ochraně dětí, 20 s., Průvodce k vyhodnocení situace dítěte, 17 s., Informace k vyhodnocení situace dítěte, 10 s.

Zákon č. 109/2002 ze dne 5.2.2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Knihy, syntetické materiály

Disman, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2005, 374 s., ISBN 80-246-0139-7.

Dunovský, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicem, 1986, 107 s.

Hendl, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 407 s., ISBN 978-80-7367-485-4.

Holub, M. a kol. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, 751 s., ISBN 978-80-7201-668-6.

Jedlička, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 478 s., ISBN 80-7312-038-0.

Langmajer, J. Matějček, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicem, 1974, 297 s.

Matoušek, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, 380 s., ISBN 80-7178-548-2.

Matoušek, O. a kol. *Sociální práce v praxi, Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, 251 s., ISBN 80 – 7367-002-X.

Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, 287 s., ISBN 80-7178-549-0.
Matoušek, O., Palzarová, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, 184 s., ISBN 978-80-7367-739-8.

Motejl, O. a kol. *Rodina a dítě. Sborník veřejného ochránce práv*. Praha: Aspi, 2007, 215 s., 2007.

Mühlpachr, P. *Vývoj ústavní péče*. Brno: MU Pedagogická fakulta, 2001, 49 s., ISBN 80-210-2512-3.

Pelikán, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2011, 270 s. ISBN 978-80-246-1916-3.

Pemová, T., Ptáček, R. *Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012, 187 s., ISBN 978-80-247-4317-2.

Průcha, J. a kol. *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2008, 322 s., ISBN 978-80-7367-416-8.

Strauss, A., Corbinová, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999, 196 s., ISBN 80-85834-60-X.

Špeciánová, Š. *Právní manuál pro sociálně – právní ochrany dětí*, Praha: Linde, 2005, 402 s., ISBN 80-86131-61-0.

Úlehla, I. *Umění pomáhat*. Praha: Slon, 2005, 128 s., ISBN 80-86429-36-9.

Vágnerová, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2007, 356 s., ISBN 978-80-246-0841-9.

Warshak, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o dítě*. Praha: Jan, 1995, s. 264. ISBN 80-85529-16-5.

Wintrová, A. a kol. *Občanský soudní řád*. Vydání 3. Praha: Linde, 2007. 1087 s., ISBN 978-80-7201-647-1.

Časopisy a podpůrné materiály

Právo a rodina č. 11/2011 – 13. ročník, Rodina, Manželství, Děti a mládež, Dědictví. Praha: Linde, 2011, 24s., ISSN 1212 – 866X.

Právo a rodina č. 12/2010 – 12. ročník, Rodina, Manželství, Děti a mládež, Dědictví. Praha: Linde, 2010, 24 s., ISSN 1212 – 866X.

Právo a rodina č. 7/2012 – 14. ročník, Rodina, Manželství, Děti a mládež, Dědictví. Praha: Linde, 2012, 24 s., ISSN 1212 – 866X.

Právo a rodina č. 1/2013 – 15. ročník, Rodina, Manželství, Děti a mládež, Dědictví. Praha: Linde, 2013, 24 s., ISSN 1212 – 866X.

Ptáček, R. Kuželová, H., Čeledová, L. Vývoj dětí v náhradních formách péče. Praha: MPSV, 2011, 54 s., ISBN 978-80-7421-040-2.

Plíková, V. Poslanecká sněmovna přijala novelu zákona o sociálně – právní ochraně dětí. Praha: MPSV, 2012, 2 s.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Metodické doporučení MPSV. č. 2/2009 k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci, s. 10. Dostupné z www.mpsv.cz. 13.4.2012

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Metodické doporučení MPSV. č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou, 12 s. Dostupné z www.mpsv.cz. 13.4.2012

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Metodické doporučení MPSV. č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě, 12 s. Dostupné z www.mpsv.cz. 13.4.2012

Tisková zpráva MPSV ze dne 6.12.2012, Poslanecká sněmovna přijala novelu zákona o sociálně – právní ochraně dětí. Praha: 2012, 2s.

Internetové odkazy

Ministerstvo spravedlnosti, Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v opatrovnických věcech, www.justice.cz/infodata/přehledy, dne 29.8.2012.

<http://zrcadlo.blogspot.cz/2008/06/jake-pozadavky-by-mel-splnovat-clovk.html>, dne 15.11.2012.

<http://casopis.vsehrd.cz/2012/05/postaveni-nezletilych-v-rizeni-o-narizeni-ustavni-vychovy/>, dne 26.10.2012.

<http://www.euractiv.cz/socialni-politika/clanek>, dne 4.11.2012

Šulová, L. Náhradní rodinná péče a její úskalí, www.dobromysl.cz, dne 18.11.2012.

Příloha

Rozhovory

A/1

Jak dlouho pracujete na oddělení sociálně – právní ochrany dětí úřadu obce s rozšířenou působností a jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

V oboru pracuji 7. rokem, moje nejvyšší dosažené vzdělání je magisterské.

Jaké jsou dle Vašich zkušeností nejpodstatnější faktory, které negativně ovlivňují výchovnou způsobilost rodičů a mohou vést k umístění dítěte do ústavního zařízení?

Pokud použijeme deterministický model, tak zjistíme, že to jinak dopadnout nemohlo. Neboť pokud má rodič nízkou inteligenci, neuplatní se na trhu práce, má nízký příjem a důsledkem toho nemůže hradit bydlení, potřeby dětí. Vždy se jedná o multiproblémový případ.

Co nejčastěji takovým rodičům vytýkáte?

Většinou je to kombinace několika základních faktorů – především neschopnost zajistit základní materiální úroveň dětí a tady bych zdůraznil, že situace je stále více nelehká. Přičemž všichni jsme obeznámeni s nálezem ústavního soudu, že materiální nedostatečnost nemůže být důvodem pro odebrání dítěte z rodiny, nicméně dávkový systém, tak jak je dnes nastaven, konkrétně dávky státní sociální podpory – příspěvek na bydlení, neumožňuje některým rodinám, aby na něho vůbec dosáhly. Takže hlavním problémem, který na OSPOD řešíme je velmi nízká až podprůměrná materiální úroveň rodiny, díky které rodiče nejsou schopni zajistit dětem základní životní potřeby – stravu, přístřeší – teplo, světlo. Tyto rodiny jsou většinou vykořeněné, nezdržují se v místě svého trvalého bydliště a tak ani nedosáhnou na příspěvek na bydlení. To je naše zkušenost.

Domníváte se tedy že nález ústavního soudu, že dítě by nemělo být z rodiny odebráno z materiálních důvodů je na místě?

Domnívám se, že skutečně by tam neměl být je tento problém. Mělo by se jednat o kumulaci více problémů, které například duševní nemoc rodiče, týrání, zneužívání, zanedbávání, návykové látky, zanedbávání školní docházky, nezáměr o dítě z důvodu střídání partnerů atd. Nemám zkušenost,

že by na našem oddělení někdo podal návrh na nařízení předběžného opatření jenom a pouze z toho důvodu, že rodina ztratila střechu nad hlavou. Je to o tom, najít azylové bydlení např. domov pro matky s dětmi. Většinou se jedná o rodiny, které se protloukají na bytovém trhu, dlouhodobě odmítají azylové bydlení, i když tato varianta je z hlediska příjmu dávek hmotné nouze velmi dobře podpořitelná. Samozřejmě vždy hledáme řešení v širší rodině dítěte, pokud tady taková možnost je, řešíme to pomalým předběžným opatřením dle § 76 o.s.ř., poté se to řeší konečným rozhodnutím ve smyslu svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osobě než rodiči případně pěstounskou péčí rodinných příslušníků. Soudy jsou dle mých zkušeností nakloněny pěstounské péči u těchto rodinných příslušníků, neboť tato varianta je samozřejmě v zájmu řádné péče o dítě, neboť například u prarodičů v důchodu by poté nemohla být o řádné péči řeč. Pokud novela zákona o sociálně – právní ochraně dětí zakotvila, že příjem dávek pěstounské péče u rodinných příslušníků bude podléhat vyjádření OSPOD, zda – li je tento případ hodný zvláštního zřetele, tak záhy novým metodickým pokynem uvedlo, že dát negativní stanovisko k příjmu těchto dávek není možné. Jedná se o jistý alibismus našich zákonodárců. Je také jasné, že pokud by OSPOD dal negativní stanovisko, záhy bude podána stížnost klienta pro nesprávný úřední postup.

Jaké situace s klienty jste zažil při sanaci rodiny, a zakotvily z nějakého důvodu ve Vaší paměti?

Vybaví se mi multiproblémová rodina s více než 2 dětmi, vztahové problémy mezi rodiči anebo doplněnými páry, vybaví se mi naše snaha sanovat finanční nedostatečnost prostřednictvím dávek, problematika alkoholu, nejistého bydlení, přestupků ze strany rodičů a hlavně termín „ničemný rodič“, u kterého jsme přesvědčeni, že v jeho osobnosti není taková patologie, aby ta péče vypadala tak, jak vypadá. Finanční možnosti také nejsou tak tristní, aby rodič nezajistil potřeby dětí, kdy se stejnými finančními prostředky vyjdou jiní rodiče případně rodičovské páry úplně jinak – tj. o poznání lépe. Jednoznačně se to projevuje v těch preferencích rodičů – zda – li raději investují do cigaret, alkoholu anebo nakoupí jídlo pro děti. Tam, kde jsme přesvědčeni, že to bohužel nejde dotovat žádným dávkovým systémem, případná terapeutická pomoc je pouze v relacích snů, je zapotřebí motivovat, poskytovat poradenství. Zde je možné mluvit o jistém pochybení na straně rodičů, ale vhodnější je mluvit o velmi nízkých rodičovských kompetencích. Aniž bych chtěl zasahovat do medicínské oblasti, domnívám se, že se jedná o velmi „pokřivený rodičovský pud“ což je ale dle mého mínění dáno výchovou a faktem, že rodič nevyrostal v prostředí, které by zakládalo podmínky pro pozitivní rozvoj rodičovských kompetencí v širokém slova smyslu normy. To znamená, že pokud rodič sám nezažil jak má péče o dítě vypadat, je velmi malá pravděpodobnost, že to bude dělat jinak a lépe, obzvláště pokud do popředí vystupuje některá z patologií jako závislost na alkoholu, partnerovi, hráčství. Zažili jsme maminku, která si měsíčně vydělala pouze 1.000,- Kč, jinak byla na sociálních dávkách a tyto peníze utratila za internetové připojení a hrála a hrála a hrála.

Které situace jsou pro Vás osobně nejnáročnější při práci s těmito typy klientů, můžete nám nějakou pospat?

Nedá se říct, že některá situace by pro mě byla nejnáročnější. Samozřejmě z hlediska dlouhodobého vedení případu je náročné tzv. **balancování na hraně**, kdy pracovník OSPOD má odpovědnost za vedení případu a za to, jak to v té rodině dopadne a případné následky jsou samozřejmě na vrub toho pracovníka. Proto nejsložitější je z mého pohledu bilancování, hledání pro a proti, rozhodování o tom, jaké nástroje použít, aby se výchovné kompetence rodičů zlepšili, posouzení, zda – li jsou tyto nástroje reálné, zda – li dochází k nějakému pozitivnímu nebo negativnímu efektu a zda – li negativní působení rodičů nepřekročilo míru, která už je za zájmem dítěte. Náročné je také vědomí, že ač je ten rodič sebesthorší, z pohledu dítěte to tak není. Nezažil jsem, že by si dítě uvědomovalo špatnou péči rodičů. Nezletilé dítě snese po materiální stránce hodně velké příkoří, je schopné přivyknout si na velmi nízký standard. I pokud jsou děti od svých rodičů vystaveny nezájmu, hrubému chování, i za těchto okolností je mají rády a pokud je přistoupeno k nařízení ÚV, tak se po rodičích ptají a chtějí se k nim vrátit, ať už žijí kdekoliv. Ať už je rodič sebesthorší, vždy dochází u dítěte po umístění k určité frustraci. Na tomto místě zdůrazňuji, že případů, kde dochází skutečně k opravdovému týrání, zneužívání a zanedbávání je opravdu minimum. V některých případech jsou rodiče schopni zapracovat na problému, díky kterému je dítě z rodiny odebráno. Například jsem zažil návrat dítěte k matce po absolvování protialkoholní léčby, kde poté rodina začala opět fungovat, ale to je případ od případu.

Jakými slovy byste popsal úsilí, které je zapotřebí vynaložit pro zlepšení výchovných kompetencí rodičů?

Pracovník potřebuje především čas, aby se zorientoval, aby získal informace, podklady, měl dostatek informací pro vyhodnocení a zaujmutí nějakého stanoviska. Pokud situace již krystalizuje, je zapotřebí zjistit v čem je zakopaný pes a **vynaložit snahu, aby se rodič probudil**. Každý pracovník to řeší jinak, některý dobrým slovem – poradenstvím, poučováním, motivováním a někteří to řeší tvrdým slovem ve smyslu: „ Podívejte paní, jestli to takhle půjde dál a příště tady zase najdeme rozházené prázdné láhve s vodkou, nevysypané popelníky, zakouřené místnosti, žádné jídlo, i když tvrdíte, že peněz máte dost, my má zjištěno, že na dávkách berete 12.000,- Kč a po zaplacení nájmu ve výši 4.500,- Kč Vám zbývá relativní slušná částka pro zjištění alespoň minimálního standardu. Vidíme, že na vodku a cigarety máte. Jestli to bude pokračovat takhle dál, děti budou chodit za školu, mít špatný prospěch, nebo ť se s nimi nikdo neučí, nepřipravuje, nedopadne to dobře!“ Taková situace samozřejmě jde akceptovat jen určitý čas a pokud nepřichází žádné pozitivní zlepšení, tak je jasné, že problém se týká rodičovských kompetencí. Poté již nelze motivovat, doporučovat a radit, ale pracovník již dovozuje důsledky, které budou následovat a uděluje sankce ve smyslu napomenutí. Z toho si ovšem rodič nic nedělá a poté přichází důraznější řešení a to podání návrhu na soud o zahájení řízení o výchovném opatření. Zde spoléháme na to, že zapůsobí autorita soudu. Dojde k vypracování individuálního plánu, zhodnocujeme, do jaké míry se rodičům daří stanovená kritéria plnit. Samozřejmě vyhodnocujeme, do jaké míry jsou poměry dítěte ovlivněny subjektivním zaviněním rodiče a do jaké míry za to mohou jiné okolnosti. Od fáze pomoci

přecházíme k fázi kontroly a následné podání návrhu na soud na stanovení výchovného opatření, kterým je také to nejzávažnější odebrání dítěte z rodiny. Z mého pohledu se ale pořád jedná o nástroj sociální politiky, jak zajistit zdárný vývoj dítěte.

Co má na rodiče s nízkými výchovnými kompetencemi pozitivnější vliv, stanovení výchovného opatření soudem anebo OSPODem ve správním řízení?

Zde si musíme položit základní otázku, zdali pracovníci OSPOD ovládají správní řád a umí tyto řízení vést dokazování. Domnívám se, že v žádném případě ne a nadřízené orgány na to velmi kašlaly. Považuji za důležité ukládat výchovné opatření z pozice úřadů ve vztahu k rodinám s dětmi, které mají trvalé bydliště v městské části, něco jiného to je v případech, kdy rodiče nemají na území obvodu trvalé bydliště. Jsem zastáncem toho, že v opatřeních ukládaných rodičům dítěte by měla být určitá posloupnost. Nezahlcovat soudy takovými řízeními, jako je stanovení dohledu a soudu předkládat pouze návrhy, které vedou k nařízení ústavní výchovy. Pokud to OSPODy dříve nedělali, tak nyní to ze zákona dělat musí.

Vnímáte dilema podat návrh na nařízení předběžného opatření anebo návrh na ÚV?

Já to nevnímám jako dilema, protože § 76a má jasně vymezené mantinely a jasnou úpravu za jakých okolností ho podat lze. Takže je jednoznačné, že v případě musí nastat nějaký zlom tj. ohrožení dítěte na životě, na zdraví. Domnívám se, že § 76a je velmi zneužívaným institutem, nemělo by tomu tak být. Je to projev toho, že pracovník již není ochoten nést zodpovědnost za vývoj v tom daném případě a skutečně by se 76a mělo používat jako máku a není tomu tak. Není tomu všude tak, ale v celostátním měřítku ano. Kdybyste dělala výzkum o počtu podávaných návrhů na úřadech obcí s rozšířenou působností, ke kterému patří ještě další obce, které představují ten agrálnější, rurálnější venkov a počtu podávaných návrhů na 76a o.s.ř v městských částech, došla byste k výraznému rozdílu. Městské části podávají těchto návrhů mnohem méně, neboť mají rodiny blízko svému pracovišti a jsou schopni na vývoj situace dohlédnout. Je jasné, že pokud někdo podá 76a a další víkend posílá děti domů na dovolenku, tak návrh podaný v tomto smyslu nebyl důvodný. Pádným důvodem pro podání návrhu v tomto smyslu je podezření z týrání, zneužívání a zanedbání, ublížení na zdraví a za okolností, kdy je OSPOD volán PČR přímo na místo. Rozhodně by se neměli dělat v situaci, kdy se rodina vyskytla na ulici. Pokud OSPOD řeší dlouhodobě nevhodné výchovné poměry, je to jednoznačně o podání návrhu, nikoliv návrhu na předběžné opatření.

Domníváte se, že metodické pokyny MPSV Vám pracovníkům dostatečně pomáhají vyhodnocovat situaci dítěte?

Domnívám se, že ano. Metodické pokyny o stanovení individuálního plánu jsou z roku 2009 ale řekněte mně, na kolika OSPODech se používají?

Proč tomu tak je, proč nadřízené orgány nekontrolují využívání metodických pokynů?

Řeknu Vám to takhle, nové věci se do praxe zavádí jen velmi těžce. Současné pokyny k vyhodnocování situace dítěte jsou jen poloviční, neboť MPSV si nemůže dovolit tímto způsobem zahltit pracovníka. Řekněme si na rovinu, případů, kdy se bavíme o skutečně komplexním ohrožení dítěte na úrovni ústavní výchovy není tolik, nicméně je zapotřebí jim věnovat patřičnou pozornost. Pracovníci OSPOD vykonávají především opatrovnickou agendu, což je dle mého odhadu 80% veškerých spisů, ohrožení dítěte je zbylých 20% a teď samozřejmě záleží na období, někdy jsou pracovníci opatrovnickými agendami přímo zahlceni, kolik toho na ně napadne, tolik toho tam je, jedná se především o úpravu výchovy a výživy, věnujeme se složitým případům úpravy styku a jakýkoliv standard, který nám říká, kolik toho pracovník OSPOD snese, není. Nyní ve statistickém výkazu MPSV vůbec nezajímalo, kolik pracovník OSPOD absolvoval za sledovaný rok soudních jednání, přitom je to jedna z činností, která pracovníka časově a emočně vytěžuje nejvíce a nikoho to nezajímá.

Jak vnímáte úroveň spolupráce dalších institucí jako škol, praktických lékařů s pracovníky OSPOD?

Notak jsem samozřejmě rozčilený, neboť tyto instituce mají zákonnou povinnost oznamovat OSPODu, že se jedná o dítě dle § 6 zákona o SPO, ale lékaři, učitelé Vám řeknou podle čeho to mají poznat? Je to samozřejmě o odborné způsobilosti, lékař to má poznat tak, že na dítěti jsou hematomy, že dítě je při preventivní prohlídce špinavé. Dneska už Vám lékař špinavé dítě hlásit nebude. Je to podobné, jako když se soudy dotazují obcí na pověst určitého rodiče, dnes je objektivním měřítkem pouze to, zdali byl rodič řešen na přestupkové komisi anebo ne. Nic jiného už Vám žádný úřad nenapiše, protože by záhy řešil žalobu. Proč by si například starosta dělal problémy, když s tímto člověkem musí žít v jedné obci? Takže spolupráce s těmito institucemi z hlediska informací, které OSPOD potřebuje, je otázkou velké pedagogické, velké lékařské a občanské statečnosti. Niance, které potřebuje pracovník OSPOD pro svou práci slyšet Vám nikdo neřekne a pokud Vám je řekne, tak Vám je do zprávy nenapiše. A ani se nedivím, dnes chodí rodiče na rodičovské schůzky s právníky. Takže proč by si učitel dělal pracovní a osobní peklo, když žák je v prostředí školy nějakým způsobem snesitelný.

Individuální plán ovšem tuto spolupráci institucí vyžaduje, jak tento rozpor řešit?

Ono si to sedne, ale jednoznačně je to o financování. Nedělejme si iluze, systém má takovou kvalitu jaké je vzdělání lidí, kteří v něm sedí. Takže máme komise sociálně – právní ochrany dětí, které jsou orgánem pro výkon přenesené působnosti, má oprávnění dělat případové konference a zvat si soudce,

státní zástupce a samozřejmě komise musí zaplatit jejich účast případně ušlou mzdu, náklady na dojezd. A teď se ptám, na co stačí účelová dotace pro výkon sociálně – právní ochrany dětí, kterými se ztěžka pokryjí osobní náklady pracovníků, a kde máme náklady na všechno ostatní? Jsme prostě v ČR, stanoví se zákonná povinnost, aniž by systém byl na faktické plnění těchto povinností připravený. Na OSPOD se kladou stále větší nároky, ale dotace zůstávají stále stejné.

Přiznejme si, že také nemáme dostatečné služby pro sanování rodiny, i když rozvoj sítě služeb ministerstvo přislíbilo. Zde mluvím především o dětech výchovně nezvladatelných a těch samozřejmě v ústavech ubývat nebude, touto problematikou se nikdo nezabývá. Pokud si někdo myslí, že sníží počet dětí v ústavu tak, že zruší zařízení případně sníží jejich kapacitu, tak tyto opatření rozhodně k cíli nepovedou. Dojde pouze k tomu, že se zvýší výskyt patologie v terénu. Za těchto okolností tedy k snižování počtu návrhu na PO dle 76a nedojde a řekněme si na rovinu, je frustrující vědět, jakou kvalitu práce máme odvádět a podmínky tady nejsou.

Máte zkušenost, že rodiče s nízkými výchovnými kompetencemi jsou schopni spolupracovat s těmito službami?

To nehodnotím, šance se jim musí dát, nejdříve v rámci poradenství, pokud to nestačí nařízením povinností ve správním řízení. Protože často poté slyšíte u soudu výmluvy rodičů, že si nemysleli, že se ta situace vyhrotila až sem, oni si nemysleli, že bude přistoupeno k tomuto opatření, bylo jim to špatně vysvětleno. Nebo neměli dostatek času? Pokud samozřejmě OSPOD podá návrh na 76a, tak asi skutečně ne. Neustále se tady snažíme vypracovat určitý model sociální práce s rodinou, který je založen na prevenci, podpoře funkcí rodiny. Starší kolegové, kteří si ještě pamatují okresní úřady pamatují programy, kdy se pořádalo tzv. kempy pro rodiny s dětmi, kam dojížděli psychologové, soudci ... tam se šilo, vařilo a dělali se tyto praktické věci ... to jsou věci, které nám v síti sociálních služeb chybí. Tj. pokud maminka nemá návyk vařit, není schopná nakoupit potraviny tak, aby levně uvařila, tak se tady bavíme o základních kompetencích. Takže si musíme říct, jaké jsou reální možnosti při práci s rodiči, když nemáme standardizované postupy a služby, jejichž efektivitu bychom mohli měřit. My nemáme nástroje, které by byly šity na míru té či oné rodiny. Samozřejmě tady se bavíme o nemotivovaných klientech, kteří jsou ale výchovně způsobilí a musí jim být dána šance absolvovat program pro zlepšení jejich rodičovských kompetencí, který jim musí být dostupný časově, finančně, prostorově. Musí být dobře garantovaný, centrálně koordinovaný, musí být standardy, musí být na ně nějaká inspekce a potom se můžeme o něčem bavit. Obzvláště u nemotivovaných klientů není řešením osobní asistent do rodiny, který poté dělá vše a matka už nic, leží a dokonce už popíjí alkohol za přítomnosti asistentky a asistentka běhá, stará se, nakonec je to celá maminka, ale potom se nemůžeme bavit o tom, že tato služba plní účel aktivizace rodičovských kompetencí.

Jak dle Vašich zkušeností prožívají nezletilé děti samotný proces umístění?

OSPOD má samozřejmě ze zákona povinnost spolupracovat s rodiči při umístění, musí nachystat veškerou dokumentaci, komunikovat se zařízením, domluvit dobu nástupu dítěte do zařízení

a to je samozřejmě ten lehčí způsob. Jsou samozřejmě případy, kdy rodič je vystaven pro něho nereálné situaci, musí odevzdat dítě do péče nějakého zařízení. Což je pro všechny zúčastněné situace emočně napjatá a nemusí ji zvládnout ani rodič ani dítě a klasickým obranným mechanismem je reakce, kdy dítě dobrovolně do ústavu předat nechtějí. To se nám ale stává minimálně, obvykle se nám daří rodiče namotivovat, aby dobrovolně dítě předali do péče zařízení. Emočně silně to prožívají především děti a mladiství s výchovnými problémy, kteří si již plně uvědomují dopad opatření a nemohou uvěřit, že tato situace nastala. Pokud rodiče mají finanční problém s dopravou dětí do zařízení, tak tam se dá požádat o dávku mimořádné okamžité pomoci. Samozřejmě jsou i případy, kdy máme v rodině 6-7 dětí, které rodiče nechtějí vydat, a tam se potom dělá výkon soudního rozhodnutí za pomoci soudního vykonavatele. Rodiče většinou podlehnou autoritě soudu a dítě vydají. Poslední kategorií rodiče, která stojí za zmínku je rodič s duševní poruchou a tam se dělá výkon rozhodnutí s pomocí PČR a různých taktik, které bych tady nerad zmiňoval.

Jak se dle Vašich zkušeností adaptují v prostředí ústavního zařízení děti rodičů, jejichž výchovné prostředí bylo nevyhovující?

Podle našich zkušeností se děti adaptují dobře, nicméně jsou všem známy studie Langmajera a Matějčka, které říkají, že pokud je dítě umístěno v „klíčovém období“ to znamená, že je nevymazlené jednou pečující osobou, má to vliv na patřičný vývoj orgánů a toto již nejde ničím nahradit, má to vliv na velikost mozku, toto je dnes už fyziologicky zmapováno. Je to bez debat, jedná se o změny, které traumatizují dítě. Z tohoto důvodu je jednoznačné, že je v zájmu dítěte do 3 let věku umístit ho do předpěstounské péče na dobu určitou, aby mohlo být vymazleno jednou klíčovou osobou, přičemž dítě si na tuto osobu velmi rychle zvykne. Skutečně má smysl bavit se o individuální péči jedné osoby u velmi malých dětí, ale jak víme, v Jihomoravském kraji pěstouni nejsou. Toto se ale neděje, pěstouni na dobu určitou nejsou, pokud budou, budeme je samozřejmě využívat. Pěstounská péče na dobu určitou existuje přibližně od roku 2006, ale seznam těchto pěstounů došel na naše oddělení teprve minulý týden. Jestli se však toto řešení osvědčí u starších dětí, tam už jsem skeptičtější. Starší dítě traumatizuje již první převoz do zařízení a potom ho traumatizovat dalšími změnami?

Jaké máte zkušenosti se sanací rodiny poté, co je dítě umístěno do ústavu?

Dobré zkušenosti nemám. Faktory, které ovlivňují výchovnou způsobilost rodičů už jsou v takové fázi, že úspěšnost sanace je velmi nízká. Navíc rodiče se na život bez dítěte velmi rychle adaptují, důvodem tohoto je prokázání domněnky, že jejich skutečný zájem je někde jinde. Ale nechci paušalizovat, protože bych mohl zmínit i pozitivní případy – rodiče si najdou zaměstnání, zapojí se elektřina, rodiče sníží konzumaci alkoholu, ale to stále ještě nevede k navrácení dítěte do rodiny, ale pouze k tomu, že dáme souhlas s udělením dovolenky dítěte. Považuji za velmi důležité, udržet kontakt rodičů s dětmi v ústavní výchově. Mám ale zkušenost, že dítě si v DD uvědomí, v jaké bídě žilo a váží si prostředí domova, obzvláště ty starší, které mají nějaké ambice pochopí, že v prostředí své biologické rodiny by neměly takovou životní perspektivu. Poprvé zažívají úspěch, vyhrávají soutěže, radikálně se jim zlepši známky

ve škole. Zdůrazňuji, že dětské domovy mají velké úspěchy v **sanaci dětí**. **Takže závěrem, výsledky v sanaci dětí máme výborné, v sanaci rodičů bídné. Přesto se stává, že děti se chtějí vrátit do biologické rodiny, anebo se naučí žít v dětském domově a směřovat k vlastnímu cíli.**

Domníváte se tedy, že všechny legislativní změny povedou ke snížení počtu dětí v ústavech?

Nepovedou. Jak už jsem řekl, problematika výchovně nezvladatelných dětí se neřeší. Kapacity středisek výchovné péče jsou nedostačující. Domnívám se, že pěstounská péče je stále jenom a pouze kamuflovaná adopce, pěstouni stejně navazují k dětem vztah a vyvstanou jejich problémy s biologickými rodiči ohledně styku a podobně. Pěstouni nejsou. Domnívám se, že kdo chtěl být profesionálním pěstounem, tak už tak udělal. Nevkládám příliš nadějí do náborů na nové pěstouny. **Domnívám se, že novela zákona o SPO je pouze „bakalářská práce z dílny MPSV“ čímž nechci urazit bakaláře, která vychrlila mnoho požadavků na první linii, kterou jsou OSPODy, ale nepřipravila pro realizaci zákona terén – služby, vzdělání pracovníků a to bychom si v péči o ohrožené děti rozhodně neměli dovolit.**

B/2

Jak dlouho pracujete v oboru a jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Pracuji v oboru 25 let a moje nejvyšší vzdělání jsem získala na střední škole sociálně – právní.

Jaké jsou dle Vaši zkušeností nejpodstatnější faktory, které negativně ovlivňují výchovnou způsobilost rodičů a mohou vést k umístění dítěte do ústavního zařízení?

Domnívám se, že se nikdy nejedná jenom a pouze o jeden faktor, který by negativně ovlivňoval výchovnou způsobilost rodičů jako např. finanční nedostatečnost, ztráta bydlení. Protože pracuji i jako kurátor dětí a mládeže domnívám se, že podstatným faktorem je stabilita nebo spíše nestabilita rodiny. Většinou problém začíná rozvodem případně rozchodem rodičů dítěte, protože téměř všechny děti, které jsem umísťovala byly z narušeného manželského svazku. V době rozvodu samozřejmě až na ty složitější spory není výchovná způsobilost rodičů nějak zásadně zkoumána, ani znalecké posudky dle mé zkušenosti nejsou zcela schopny zachytit, jak jsou rodiče schopni dítě v daném prostředí vychovávat. Při znaleckém zkoumání rodiče často prezentují jistou představu o tom, jak by měla výchova vypadat, ale v reálných situacích selhávají, nechávají se unášet svými partnery, stereotypními vzorci chování a modely výchovy, které převzali od svých vlastních rodičů a nejsou schopni z mého pohledu kurátora vytrhnout děti ze závadového prostředí. V dalších případech, kdy se neřeší s rodiči výchovné problémy, ale jejich nízké výchovné kompetence, považují za základní faktor to, že tito rodiče nejsou schopni zajistit dětem **základní podmínky pro život.**

Proč tomu tak z Vašeho pohledu je, z jakého důvodu rodiče nejsou schopni zajistit dětem uspokojivé životní podmínky?

V některých případech je tomu skutečně tak, že sami rodiče se ocitnou v podmínkách, které jim neumožňují tyto podmínky zajistit a to z důvodu ztráty bydlení, ztráty zaměstnání apod. a za těchto okolností nemohou základní životní podmínky udržet. To může být ale až důsledek toho, že si rodič není schopen práci udržet a to z důvodu nějaké patologie a potom ztratí bydlení, protože ho nemůže platit, ale průvodní problém je samozřejmě někde jinde. Sociální pracovník s rodinou pracuje, jsou určité věci, se kterými pomoci může – vyřídí dávky, najít azylové bydlení, když ale děti nastoupí do školy, začnou vyplouvat na povrch další problémy, které se již netýkají jen nepříznivých podmínek dětí, ale i nedostatečného výchovného působení. Snažíme se tedy rodinu motivovat ke zvýšení jejich výchovných kompetencí prostřednictvím různých služeb, jako je asistent v rodině atd., pokud se situace stále zhoršuje, nezbyvá jiná možnost než podat k soudu návrh na stanovení výchovného opatření a někdy to skutečně skončí umístěním dětí do ústavního zařízení, neboť ty základní věci ze strany rodičů plněny nejsou. Zdůrazňuji, že k přistoupení tohoto opatření dochází skutečně ve chvíli, kdy OSPOD je přesvědčen, že vyčerpal veškeré možnosti k nápravě rodičů, ale ke zlepšení stále nedochází, kdy rodičům byl dán dostatečně dlouhý čas, aby potřebné věci dali do pořádku, ale nedali.

Domníváte se tedy, že nález ústavního soudu, že dítě by nemělo být z rodiny odebráno z materiálních důvodů je na místě?

Domnívám se, že není na místě. My jsme si samozřejmě vědomi, že matku s dítětem lze umístit do domova pro matky s dětmi, případně dítě dát na doporučení OSPOD či žádost rodiče do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ale jsou i případy, kdy přijde o střechu nad hlavou úplná rodina například s 5 dětmi, rodiče nemají peníze, aby zaplatili jejich pobyt v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc anebo zařízení má plnou kapacitu a odmítá 5 dětí do zařízení vzít. OSPODu nezbyvá dělat nic jiného, než podat návrh třeba i na pomalé PO k soudu a to se souhlasem rodičů. Měla jsem i problém s otcem, který měl dítě ve výchově a ztratil bydlení, aby našel azylové ubytování. Nakonec se mu podařilo získat ubytování v sociální ubytovně MMB, ale i zde se nějakou dobu čekalo, než bude otcovi náhradní bydlení přiděleno. Kdyby se v této době nepostarali prarodiče dítěte, chlapec by skončil v dětském domově na určitou dobu. Skutečně azylové služby nemyslí na to, že výchovu dítěte může zajišťovat i otec a druhý rodič třeba zemřel anebo je zbavený rodičovské zodpovědnosti. Tyto situace se velmi těžce řeší, jediným východiskem je pak skutečně jen širší rodina, která ovšem být k dispozici nemusí, anebo odmítne se o dítě postarat. I v těchto případech je dobré mít různá krizová zařízení, kde může dítě skončit, aby pracovník OSPOD měl prozatím čas pracovat s širší rodinou na převzetí dítěte. Skutečně málo kdy se stává, že by se dítě umísťovalo jen z toho důvodu, že rodina ztratila střechu nad hlavou a jinak by byla po všech stránkách funkční. Vždy se jedná o mnohem více problémů, protože jinak by tuto situaci rodič nenechal zajít tak daleko anebo si problém bydlení vyřešil jinak.

Které situace jsou pro Vás osobně nejnáročnější při práci s těmito typy klientů?

Za náročnou považuji situaci, kdy sociální pracovník je nastartovaný směrem k řešení situace, ale neseťká se s odezvou, ale s **nemotivovaným klientem**. Sociální pracovník se snaží poskytovat poradenství a to velmi zevrubně, vyloženě říká klientovi, co by měl udělat pro zlepšení situace, ale nic se neděje. Tak zvaně pro sociálního pracovníka tady není materiál, se kterým by mohl pracovat. Sociální pracovník se pak už uchyluje, k velmi silné podpoře, vyřizuje s ním potřebné věci, dává mu k dispozici služby dalších institucí, ale klient nespolupracuje, neudělá nic, zcela rezignuje a přitom zde není žádný zásadní důvod, proč by spolupracovat nemohl. To vypovídá o tom, že citové vazby tohoto rodiče k dětem jsou velmi mělké a proto ani není schopen udělat nic proto, aby umístění dětí zabránil.

Jakými slovy byste popsal úsilí, které je zapotřebí vynaložit pro zlepšení výchovných kompetencí rodičů?

Toto úsilí je zatěžující právě proto, že rodič není ochoten na současném nevyhovujícím stavu nic změnit a pracovník OSPOD je na to sám a v tu chvíli nikdo nic nezmůže. Můžeme zajistit týmy odborníků, které rodičům pomůžou s výchovou, manželskými problémy, můžeme pomoci se špatnou finanční situací prostřednictvím dávkového systému, pomoci jim najít náhradní ubytování, ale pokud tuto situaci klient řešit nechce a bude její řešení nějakým způsobem sabotovat, tak nezabrání umístění dítěte opravdu nikdo. Úsilí klientů je často nedůsledné, za pomoci OSPODu si například podají žádost o dávku, ale musí doložit potřebné listiny a to už neudělají. Je to o vůli a o chtění, stejně tak je tomu s výchovnou způsobilostí, každý rodič pochází z nějakého sociokulturního prostředí, kde se naučil určité návyky, pracovník OSPOD po něm chce, aby něco změnil, ale pokud nechce, tak úsilí OSPOD je zcela marné – je to o prioritách. Taková rodina by potřebovala sociálního asistenta, který by dennodenně docházel do rodiny a rodiče motivoval tzv. jim šlapal na paty a tím fixoval jejich návyky, které se týkají úklidu, péče o dítě, přípravy dítěte do školy, hospodaření atd. Samozřejmě asistentka musí posílit jejich rodičovské kompetence, říct jim např. jak se čistí velmi špinavá sedací souprava, ale samotná práce už je na nich samotných a to obou rodičů, neboť oba rodiče mají nejen stejné práva ale i povinnosti, vymlouvat se jeden na druhého není cesta kupředu.

Co má na rodiče s nízkými výchovnými kompetencemi pozitivnější vliv, stanovení výchovného opatření soudem anebo OSPODem ve správním řízení?

Domnívám se, že soudní rozhodnutí má pro klienty větší váhu v tom, že ji ukládá instituce, které se obávají. Díky soudnímu řízení rodiče pochopí, pokud se tomu tak doposud nestalo, že skutečně může dojít k tomu nejzávažnějšímu výchovnému opatření a u rodiče se motivace k možné nápravě zvyšuje, klient se může začít více snažit. I když těžko říct, my na našem oddělení výchovné opatření ve správním řízení nestanovujeme.

Domníváte se, že pracovníci OSPOD umí vést správní řízení?

Domnívám se, že správní řízení jako takové není problém. Potom ale vyvstává i jiný problém, ve správním řízení máme ukládat i pokuty za nesplnění uložené povinnosti. Např. v kurátorských případech bych měla mladistvému uložit povinnost sebevzdělávat se na dvouměsíčním pobytu, ale pokud vím, že by sociálně slabý rodič nezvládl zaplatit poplatek za pobyt ve výši 6-7.000,- Kč a navíc bych mu měla udělit pokutu za nesplnění povinnosti, tak se mi to jeví kontraproduktivní. Spíše se snažím rodiče motivovat a případně najít vhodnou alternativu. Je také zapotřebí si uvědomit, že pokud podáváme návrh k soudu na stanovení výchovného opatření, tak často ještě ani my sami nevíme, které výchovné opatření soudu navrhneme, i když máme již řadu listin a důkazů o tom, že ve výchovném prostředí dítěte se objevují nedostatky. Potřebujeme více času na rozkrývání problému a zjištění, kde je zakopaný pes. Někdy dojde k takovému zvratu, že soud rozhodne o nařízení ústavní výchovy. V těchto případech si myslím, že soudní řízení může sehrát významnou roli a to většinou pozitivní.

Jak vnímáte úroveň spolupráce dalších institucí jako škol, praktických lékařů s pracovníky OSPOD?

Školy samozřejmě vehementně řeší výchovné problémy dětí. Pokud se jedná o děti, které chodí do školy špinavé, nepřipravené, tak zde už je vehemence škol trochu nižší. Pokud se jedná o podezření z nějakého špatného zacházení s dítětem, tak toto hlásí i na PČR a tím i sami sebe kryjí, aby něco nezanedbali. Rozhodně si myslím, že spolupráce by mohla být lepší s dětskými lékaři. Oni chtějí být s rodiči tak nějak v symbióze, ale měli by OSPODu hlásit případy, kdy se jim něco nezdá, aby OSPOD mohl zahájit prevenci a rozkrýt problém včas. Mám zkušenost, že praktičtí lékaři toho hodně řeknou po telefonu, ale do zprávy to nenapiší. Tady vzpomenu na poslední odpověď lékařky na náš dotaz stran péče matky o dítě, která uvedla, že vzhledem k tomu, že se dítě ze všech nemocí uzdraví, tak o dítě pečuje dobře. Máme zkušenost, že v rodině tj. v domácnosti byli evidentně hygienické závady, o čemž svědčily i zprávy ze ZŠ, ale praktická lékařka uvedla, že děti v její ordinaci nezapáchají. Nebyla ochotna ani ve spolupráci s OSPOD navštívit domácnost a posoudit hygienické podmínky dětí. Domnívám se, že to není o tom, zdali je lékař letitý praktik anebo mladý nezkušený lékař, ale lékaři jsou si vědomi, že pokud napíší negativní hodnocení, tak toto bude OSPODem použito a oni budou do celého problému vtaženi a oni si budou nuceni obhájit své stanovisko. Problém spatřuji především v nepropojenosti jednotlivých resortů. Každý resort je povinen dělat to a to, ale co jim plyne za povinnosti z povinností dalších resortů, k tomu žádné metodiky nenajdete – takzvaně ryba smrdí od hlavy. O tomto vypovídá i fakt, že školy v naší městské části nám nedovolí provést pohovor s dítětem bez přítomnosti školského pracovníka a ohání se nějakou jejich vyhláškou, že škola je za dítě zodpovědná. Vínu za tyto situace dávám především vládě a parlamentu, že nejsou schopni povinnosti resortů propojit.

Nyní novela zákona o SPO předpokládá velmi úzkou spolupráci těchto institucí s OSPODem, domníváte se, že za těchto okolností se spoluprácelepší?

Novela zákona o SPO je účinná od ledna 2013, prozatím jsem neslyšela, že by k nějakému výraznému zlepšení došlo. Je jasné, že pokud ke zlepšení spolupráce nedojde, nemůže k žádné významnější změně v péči o ohrožené děti dojít. I když z pozice kurátorky mohu říct, že se mi kulaté stoly za přítomnosti dalších zainteresovaných stran daří pořádat – OSPOD, SVP, ředitel školy, rodiče, dítě. Domnívám se ale, že to skutečně lehké nebude dát všechny dohromady, často má někdo nějakou neodkladnou povinnost a z toho kola vypadne. Protože jsem letitý pracovník, tak mohu zavzpomínat na komisi péče o dítě, kam se nachystaly případy, které byly složité a konaly se přímo na pracovišti, účastnili se jich odborníci a tito byli také zaplacení.

A nedomníváte se, že toto je ten problém, že učitelé, lékaři, soudci nejsou za účast zaplacení?

Bylo to v jiném politickém režimu, oni dostali za účast zaplacení, ale konkrétně jak, to nevím. Bylo tam zhruba 10 odborníků – školský inspektor, lékař, policista, prostě z každé oblasti, která přichází do styku s dětmi, tam byl někdo. Každý řekl svůj názor na daný případ a myslím si, že to nebylo špatné. Toto nyní existuje pouze na MMB. Myslím si, že toto by ani nyní nebylo od věci, aby každý z těchto představitelů zdůraznil rodičům jejich povinnosti a pohled na věc. Skutečně by to nebylo od věci u případů, které drásají nervy pracovníkům OSPOD, aby rodiče slyšeli názor na věc z těchto úst. Obzvláště by to mělo smysl u těch nespolupracujících rodičů, aby se jejich počínání projednalo na těchto komisích, domnívám se, že by to zajisté bylo v zájmu ohrožených dětí. Domnívám se, že by to mohlo mít na klienty výchovný efekt a taková komise by mohla mít pro rodiče určitou prestiž a nemuselo by se to třeba hnát až na soud. Výsledkem by mohl být zápis o průběhu jednání a toto by mohlo mít větší efekt na rodiče než správní řízení.

A platilo by se to z peněz na sociálně – právní ochranu dětí?

No to bychom museli dostávat jiný obnos peněz, ten dneska nestačí ani na platy pracovníků. Domnívám se, že to by mohlo být v zájmu obce, tedy samosprávy. Pokud je tedy komise sociálně – právní ochrany orgán přenesené působnosti, tak by se ta komise mohla jmenovat komise sociální prevence a být dotována z rozpočtu obce. Ale ne, že v té komisi budou sedět volení představitelé obce, museli by to být rozhodně odborníci.

Jak vnímáte fakt, že odpovědnost za vyhodnocení případu máte Vy jako pracovník OSPOD?

Domnívám se, že tento fakt spíše pracovníka OSPOD aktivizuje. Domnívám se, že individuální plán nám pomůže udělat si časový harmonogram práce s rodinou a vyhodnotit současnou situaci. Důležité je však uvědomit si, že příčinu problému nebo to „v čem je zakopaný pes“, můžeme rozkrýt až po delší době. Skutečně mít odpovědnost za vývoj případu není jednoduché. Díky individuálnímu plánu ale nebude moct sociální pracovník nechat věci vyhnít, ale rozplánuje si jednotlivé kroky a bude vyhodnocovat jejich účinnost a to je jistě pozitivní. V souvislosti s odpovědností je zřejmé, že udělat moc je špatně a málo taky. Důležité je najít tu správnou cestu, která nám pomůže objektivně rozkrýt problém v rodině. Je to hodně o balancování na hraně, zvažování pro a proti např. nepořádek v bytě, ale citové vazby rodiče na dítě a dítěte na rodiče jsou v pořádku atd. anebo bordel v bytě, šťastné dítě, ale to moc často nebývá, vždy dojde ke kumulaci více problémů. Pak je taky problém, pokud dítě pochází z nestabilního výchovného prostředí a na matce je skloubit více oblastí dohromady – zajistit dítě materiálně, tedy pracovní vytížení a výchovnou funkci např. u dítěte s ADHD. Je pravdou, že individuální plány také pomůžou v tom smyslu, že když vypadne jeden pracovník, tak ten druhý se bude moct rychle zorientovat v případě i učiněných opatření. Ale tak jako to bylo i v jiných legislativních změnách, teprve čas nám řekne, jestli se případné kroky osvědčily anebo nikoliv.

Jak vnímáte dilema podat návrh na nařízení předběžného opatření X návrh na ÚV, řešila jste to někdy?

Z pozice kurátorky pro děti a mládež jsem toto dilema řešila mnohokrát. Návrh na zahájení řízení o výchovném opatření na soud znamená, že sociální pracovník již má o rodině sumu negativních poznatků a v této době se již obává, že soud bude muset přistoupit k nejzávažnějšímu výchovnému opatření. Ale tato situace je takto špatná dlouhodobě, zhoršuje se, ale stále ještě nejsou splněny podmínky pro podání návrhu na PO. Samozřejmě v této době již sociální pracovník využil veškeré metody práce k nápravě situace, ale nedaří se, i když nikde není popsána lhůta, po kterou by se měl soc. pracovník snažit rodinu sanovat. To je opět na zodpovědnosti pracovníka a v závěru na rozhodnutí soudu. Stane se, že v průběhu řízení o výchovném opatření je pracovník OSPOD nucen podat návrh na PO, protože se objeví situace, kdy dítě je vážně ohroženo na životě a zdraví. Vždy je to o citu sociálního pracovníka. Nemyslím si, že pokud budu mít nějaký plán, tak tento pocit, že je zapotřebí udělat opatření to změní. Na druhou stranu jsem zvědavá, jestli se můj pocit bude shodovat s plánem a škálami. Pokud pracovník pracuje v této branži dlouho, tak ví, kdy nazrál čas a je zapotřebí návrh k soudu podat.

Domníváte se, že tedy to rozhodnutí, zda-li přistoupit k opatření je z velké míry ovlivněno zkušenostmi sociálního pracovníka a aktuální situací než metodickými pokyny?

Samozřejmě, že žádný metodický pokyn ani individuální plán nemůže zachytit tu zkušenost sociálního pracovníka s dílčím případem. Metodický pokyn obecně říká, v jaké situaci je dítě ohroženo, ale mohou nastat situace, které nebudou podle metodického pokynu ohrožující, ale přesto sociální pracovník ví, že opatření musí být, neboť dítě je ohroženo a vyhodnocení je na něm samotném. Například u kurátorských případů zastávám názor, že čím dřív, tím lépe. Na druhou stranu i já se musím nějakým způsobem krýt a radši návrh na PO podám, i kdyby mi ho měl soud zamítnout a zahájit bez návrhu řízení o výchovném opatření. Návrh je vždy zapotřebí dostatečně doložit listinnými důkazy. Ale existují i situace, kdy se dítě může ocitnout bez jakékoliv péče – samotné, bez jídla, někde na chatě, tak zde podáme návrh na PO, abych rychle zajistila poměry dítěte, návrh nemůžu podložit listinnými důkazy od lékařky, o tom jak jsem pracovala s rodiči, neboť ti tady nejsou a já ani nevím, k jaké lékařce dítě chodilo. Podmínky pro rychlé PO tu ale jsou.

Jak dle Vašich zkušeností prožívají nezletilé děti samotný proces umístění?

Nemůžu říct, že bych u dětí zaznamenala stejné reakce, nemluvím samozřejmě o dětech útlého věku, které ještě nejsou schopné posoudit dopad tohoto opatření. Prožívání je u každého dítěte individuální, ale bezesporu se jedná o velký zásah do psychiky dítěte, byť to dítě dává najevo, že se ho odebrání z rodiny nějak zvlášť nedotýká, že ho to netrápí, tak ten negativní prožitek tam bývá. I když může někdo říct, že je to neprofesionální, ani sociálnímu pracovníkovi není tato situace lhostejná, i když je zde rozdíl mezi pracovníky mužského a ženského pohlaví, ženy do toho vkládají více emocí. Většinou umísťujeme dítě v rámci výkonu soudního rozhodnutí se soudním vykonavatelem, který očividně do toho příliš emocí nekládá. Muži umí své emoce dostatečně skrýt. K tomu prožívání dětí chci ještě uvést, že jsem zažila umísťování dětí, které byly matkou týrány, děti měly na hlavě boule, neboť matka je přivazovala ve sklepech ke stolu a tam jim hlavou bouchala o stůl. Přesto všechny tyto děti ve věku do 6 let se při odebrání matky křečovitě držely, plakaly a nechtěly ji opustit. Pamatuji se, že i pro řidiče sanitky to byl traumatizující zážitek a já si na to dodnes vzpomínám a hodnotím to jako rozhodně nejhorší průběh umísťování. Utkvělo mi tak v paměti umísťování jednoho mladistvého s výchovnými problémy, který při odebrání u matky klečel a prosil ji, ať mu dá ještě šanci. Přitom věděl, že bude umístěný, matka na to také byla připravena a souhlasila, přesto ten okamžik byl velmi emotivní. Do dneška mi tento zážitek zůstal v hlavě, když jsem se ale o tom s tímto chlapcem bavila v době jeho zletilosti, řekl, že si na to nějak výrazně nepamatuje, ale pro mě to vůbec příjemné nebylo.

Máte zkušenost, že rodiče dobrovolně předají dítě do ústavu anebo nespolupracují, kladou odpor?

U těch případů, kde se jedná o malé děti, které se umísťují ne z výchovných problémů, mám zkušenost, že rodiče kladou odpor. V případě umístění dětí s výchovnými problémy, rodiče odpor nekladou, naopak to berou tak, že skončí jistě peripetie s dítětem a přistupují k tomuto faktu velmi neemotivně. Děti pláčou, prosí, rodiče se nijak neprojeví, což o něčem taky svědčí.

Domníváte se, že umístění dítěte do ústavního zařízení do 3 let dítěte je závažný zásah do dalšího vývoje a je zapotřebí tento zásah ještě více zvažovat?

Víme, že období do 3 let života dítěte je zásadní a má vliv na jeho další vývoj. Domnívám se, že další problémy v životě dítěte jsou ovlivněny a poznamenány právě problémy v tomto důležitém období. Domnívám se, že u dítěte a matky je velmi zásadní propojení, ať už se jedná o matku jakoukoliv. Domnívám se, že pokud je dítě odtrženo od pokrevní matky, tak to na něm spáchá velkou škodu. V uspokojování potřeb dítěte se naruší něco, co ani netušíme, že se může narušit. Díky tomuto narušení vztahu matka dítě, se naruší něco, co už nejde napravit.

Domníváte se, že za těchto okolností je institut předpěstounské péče dobrým řešením?

Pokud se dítě dostane do dobré předpěstounské rodiny, kde se mu dostane vše, co potřebuje, především po té citové stránce, po materiální stránce stačí jen přiměřeně, tak předpěstounská péče může nahradit péči rodičovskou lépe než péče ústavní. I když ústavní výchova může mít také svoje pozitiva zvláště v některých případech, no fungovalo to tak do dneška a stále funguje. Nedomnívám se však, že tuto péči by těmto dětem mohli poskytnou pěstouni, kteří mají v pěstounské péči 11 dětí. Pak ta péče funguje podobně jako v kojeňáku. Myslím si, že pěstouni by měli mít jen určitý omezený počet dětí, neboť každé dítě je individualita, pochází z odlišného prostředí a potřebuje jiný přístup.

Jaké máte zkušenosti se sanací rodiny poté, co je dítě umístěno do ústavu?

Je to zase případ od případu. Máme zkušenost, že se rodičům uleví, vrátí se do svého volného života před narozením dětí a v postatě jim současný stav vyhovuje a nic na tom nechtějí měnit. U dětí s výchovnými problémy mám odlišné poznatky, někteří rodiče se snaží o návrat dítěte do rodinného prostředí, často ho navštěvují a jsou ochotni zapomenout na všechny prohřešky dítěte a jsou rodiny, které pouze usilují o návštěvu dítěte doma jednou za měsíc, o prázdninách atd. Otázka zní, jak sanovat rodiče, kteří ztratili bydlení, protloukají se životem a návrat dětí nestojí? U některých rodičů jde skutečně ten zájem do ztracena a tady se už pozná, které děti by byly vhodné pro pěstounskou péči. Domnívám se, že sanace rodiny v těchto případech je velmi složitá, neboť se jedná o **změnu životního stylu** rodiče a vzorce chování, které jsou předávány generačně a to je téměř bezvýhodná situace, nejsou schopni.

Jakou máte zkušenost ze sanací dětí v zařízení?

Moje zkušenosti jsou velice rozporuplné, především co se týká školní docházky. Protože žijeme v krajském městě, kde jsou specializované školy, tak dětem se specifickými vzdělávacími potřebami – hyperaktivita, ADHD, můžeme zajistit patřičný přístup. Poté pokud dojde k umístění dítěte a DD nemá možnost dát dítě do takového typu školy, tak u dítěte opět dochází k problémům a zhoršení. Tady

je ale na vině diagnostický ústav, který má specifika daného případu vyhodnotit. U dětí s výchovnými problémy a umístěním do výchovného ústavu mám pozitivní zkušenost, všechny děti ukončily vzdělání a vyučily se až na dvě útěkářky. Ale děti, které začaly v ústavu nějakým způsobem fungovat, tak vyučení dosáhly.

Mátě zkušenosti, že rodiče dětí v zařízení navštěvují, žádají OSPOD o udělení dovolenky?

Hlavně mají zájem ústavy, aby děti do rodiny jezdily a my se je snažíme motivovat. Někdy je to skutečně pod tlakem, ten rodič by třeba nemusel mít dítě u sebe tak často, ale nakonec souhlasí. Na a pokud rodiče nemají podmínky pro pobyt dětí, snažíme se zaangažovat širší rodinu.

A závěrečná otázka, domníváte se, že legislativní změny tak, jak byly nastoleny, povedou ke snižování počtu dětí v ústavech?

No tak samozřejmě jsme se obávali, že změny budou provedeny tou formou, že budou zrušeny krizová centra, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc atd. a my budeme dávat děti do pěstounské a předpěstounské péče nevím komu. To se naštěstí nestalo. Teprve od ledna 2013, kdy je novela zákona o SPO v účinnosti, můžeme někde vidět nábor na pěstouny. To se ale mělo dělat nejméně 2 roky dopředu, než se tady ten zákon uvedl v život. Domnívám se, že toto bude jen přechodné období, kdy se zjistí, nakolik se podaří získat pěstounů, kteří by se těchto dětí ujali. Samozřejmě jsou tady děti, které ztratily rodiče a potřebují náhradní rodinu, ale jsou tady také děti, které jsou umístěny z jiných důvodů, a tady si nejsem jistá, zdali pěstounská péče je skutečně to pravé. O dětech s výchovnými problémy ani nemluvím, to si doopravdy představit nedokážu. Soud se nás každého půl roku ptá, zdali by pro děti nebyla vhodná náhradní rodinná péče. Všechny děti jsem se na to vždy ptala a řekly mi, že si nedokážou představit, že by šly z ústavu do nějaké pěstounské rodiny. V podstatě to závisí i na dalších věcech, s těmito dětmi je započato nějaké vzdělávání, jsou navázáni na prostředí domova a je to o další určité traumatizaci dítěte a vyjmutí ho z prostředí, na které je zvyklé. Budoucí pěstouni by si měli skutečně uvědomit, že nedostanou do péče dítě, bez jakýchkoliv problémů, ale dítě s určitým zatížením, ať už zdravotním, výchovným či jiným. Pěstoun by měl mít dostatek umu dítě vychovávat a ovlivňovat. Doufám, že motivace pěstounů skutečně nebude finanční a že si budou vědomi, do jakých problémů jdou a jaké trauma mohou způsobit dítěti, pokud by pěstounská péče nevyšla. Mám zkušenost, kdy manželé si vzali do pěstounské péče hodně problematického chlapce, a když poté manžel umřel, pěstounka si vůbec nedokázala s chlapcem poradit i v důsledku úmrtí manžela. Tento chlapec byl pěstouny vrácen 2x. Nakonec skončil ve výkonu trestu odnětí svobody. Ten fakt, že byl 3x odmítnut pečujícími osobami na něm bezesporu zanechalo vliv, cítil se nechtěný.

Domníváte se, že legislativní změny jsou dostatečně MPSV nachystané?

Domnívám se, že měly být nachystané nejméně 5 let dopředu. Všechny reformy šité horkou jehlou ztroskotaly na věcech, které se vůbec nedomyslely. Mohl se dopředu provést průzkum zájmu lidí o to stát se pěstounem v časovém rozpětí 5 let, neboť se změny týkají tak závažné věci, jako je život dětí.

Domníváte se, že pěstouni jsou připraveni řešit problémy ohledně styku s biologickými rodiči, se kterými má i OSPOD a ústavní zařízení co dělat?

To si nedokážu představit. Myslím si, že pěstouni si pěstounskou péči vykrývají rodičovský pud a potřebu mít děti a vůbec si neumí představit, že tyto děti si za sebou táhnou to pokrevní rodičovstvo, které často bývá velice problematické – bezdomovci, alkoholici, narkomani, rodiče propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kteří zasáhnou do pěstounské péče s vědomím toho, že „toto je moje dítě a já mám na něho právo“ a na toto pěstouni připravení nejsou. Jedná se o určité závaží, které za těmito dětmi jde a pěstouni vidí jen to dítě, pro které udělají dobrý skutek. Zažila jsem na školení výpověď jedné předpěstounky, která si vzala k sobě 2 romské chlapce a prožívala s nimi jejich odmítání vrstevnickou skupinou, skupinou lidí v hromadných prostředcích atd. a to byla zrovna paní se speciálně pedagogickým vzděláním a přesto si s tímto poradit nedokáže a s takovými reakcemi okolí nepočítala a to ještě kluci nezačali chodit do ZŠ. Taky jsem zažila případ, kdy si manželé vzali k sobě k vlastnímu dítěti 2 romské děvčátka do péče. Já jsem situaci začala řešit, když holkám bylo 15 a 16 let a začaly krást v rodině, fetovat, stýkat se s vrstevníky romského etnika. Matka tuto situaci vůbec nezvládla, odstěhovala se a děti zůstaly ve výchově otce a on je chtěl umístit, holky byly pro něho výchovně nezvladatelné. Otec mi řekl, že si vzal k sobě 2 romské děti, aby dokázal okolí, že s manželkou nejsou rasisti a xenofobní. a to je špatný důvod a zahrávání si se životem dítěte, byť je romské.

C/3

Jak dlouho pracujete v oboru a jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Dobrý den, na sociálním odboru pracuji celoživotně, ale na oddělení péče o děti 18. rok, jestli dobře počítám. Moje vzdělání je takové, které odpovídá tehdejšímu vzdělávání a to by byla jedna jediná střední škola sociálně – právní, na kterou se šlo dostat po ukončení střední školy s maturitou. Pokud vím všichni jsme nastoupili po gymnáziu. V této době jsme ještě nezískali žádný titul.

Jaké jsou dle Vaší zkušeností nejpodstatnější faktory, které negativně ovlivňují výchovnou způsobilost rodičů a mohou vést k umístění dítěte do ústavního zařízení?

Domnívám se, že hlavním faktorem je zázemí a prostředí, ze kterého rodiče pocházejí. To jakým způsobem byli vychováváni, jak to funguje u nich v rodině, co tam bylo důležité, prostě ten styl výchovy, který je poté příčinou poruch v rodině – ekonomické, sociálně – výchovné atd. Je to o tom přístupu k výchově, aby se děti nějakým způsobem rozvíjely, aby rodiče zajistili dětem to potřebné zázemí – materiální, citové, které je k té výchově potřeba.

Máte tedy zkušenost, že rodiče s nízkými výchovnými kompetencemi vyrůstali v stejném prostředí a tento problém se generačně přenáší?

Já si myslím, že z velké části ano, ale nejde to zobecnit zcela na všechny případy. Například nyní jsme umísťovali 5 sourozenců, kde byla úplná rodina, matka pocházela z velmi nuzných podmínek, kde hygienické podmínky byly také zcela nedostatečné. Je pravdou, že tam nás babička děti ani za asistence policie nikdy do domu nepustila, ale z toho co jsem se doslechli od kolegyně z bytového odboru, tak tam bylo prostředí pro děti zcela nevhodné, neskutečné z hlediska špíny a špatných hygienických podmínek. Důsledkem pak byla zcela nevybavená domácnost, lidi tam žili ve špině, zápachu až je to pro normálního člověka nepředstavitelné a nepochopitelné, **jak to mohli nechat tak daleko dojít**. Na druhou stranu je zvláštní, že matka těchto dětí na ulici vždy působila čistě a upraveně a u ní doma byl takový nepořádek. Každopádně nepořádek není ten zásadní důvod, pro který by člověk uvažoval o nařízení ústavní výchovy.

Byly v této rodině nějaké patologie nebo ještě něco jiného než špatné vzorce chování převzaté z původní rodiny, něco, co by tuto jejich nedostatečnost „opravňovalo“?

Když vezmeme vzdělání těchto rodičů, tak matka měla základní vzdělání a to si nejsem stoprocentně jistá, že dokončené. Potom se už nikdy ničím nevyučila, nijak se dál nerozvíjela. Otec se po základní škole vyučil na nějakém technickém oboru, ale jestli ho dokončil, to si také nejsem jistá. Matka dětí pochází ze 4 sourozenců a všichni jsou dle našich poznatků schopni si bytové a materiální podmínky zajistit, matka ne.

Co tedy bylo rodičům z Vaší strany dále vytýkáno kromě nevhodných hygienických podmínek?

Tam došlo k tomu, že neplatili nájem, energii, nakonec se tedy ocitli bez tepla, světla, stravy, základních materiálních podmínek pro život. Děti chodily neupravené, zapáchaly a nakonec je rodiče ani neposílali do školy a tím se dopouštěli trestního činu. Spolupráce rodičů stran nápravy těchto problémů byla tristní. Děcka jsou na tom ještě relativně dobře, na to v jakých podmínkách žily. Nebyly zanedbané až tak ve srovnání s jinými. Já dokážu pochopit, že byt není bůhví jak vybavený, ale to že rodiče za vydatné pomoci OSPODu nejsou schopni hradit základní potřeby pro život, to pochopit nedokážu,

navíc když tam ty peníze skutečně jsou – dávky hmotné nouze, státní sociální podpory – příjem přes 20.000,- Kč a někteří lidé jsou schopní bez problému s nimi vyjít. My jsme pomohli rodiče vyřídít veškeré dávky, sepsat splátkové kalendáře na úhradu dluhu za bydlení, ale vše bezvýsledně. Rodiče už o jeden byt v minulosti přišli, neboť ho také nehradili, ale protože měli 3 děti, byl jim přidělen byt náhradní o velikosti 1+1 a tam žilo dohromady 7 lidí. Ale dle názoru mého i všech kolegyně se dá i v tak stísněných podmínkách relativně vyžít, kdyby se rodiče snažili – poklidit, vyvětrat, povléct postele, zajistit každému dítěti lůžko atd. Opravdu, kdo z kolegyně shlédl bydliště dětí, chtělo se mu plakat, přesto nevhodné hygienické podmínky nevedly k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy, došlo tam ke kumulaci více problémů a s rodinou se pracovalo přibližně 3 roky, neustále byly prováděny sociální šetření, neustále rodiče byli zváni na OSPOD a bylo jim poskytováno poradenství, jednotlivé kroky k nápravě jim byly zevrubně popisovány, pak již došlo k vytýkání naprostého nezájmu a k podání návrhu na ÚV – nejdříve byl podaný návrh na zahájení řízení o výchovném opatření, jehož výsledkem byl dohled, ale díky tomuto se rodiče nepozastavili nad tím, že by měli skutečně něco změnit a napravit.

Co má na rodiče s nízkými výchovnými kompetencemi pozitivnější vliv, stanovení výchovného opatření soudem anebo OSPODem ve správním řízení?

Já mám tedy zkušenost spíše přes soud z 99%. Domnívám se, že pokud o výchovném opatření rozhodne soud jako vyšší instance, tak logicky může toto rodič vnímat jako závažnější problém, než když o výchovném opatření rozhodne sociální pracovník. Je to i tím, že u soudu proběhne jednání jako takové, musí k tomuto být předkládány důležité důkazy, včetně našich poznatků, zprávy lékařů, učitelů, dochází k výslechu rodičů u jednání a výsledkem je rozsudek jménem republiky.

Domníváte se tedy, že to rodiče může probudit k větší iniciativě?

Myslím si, že jo. Rodiče to berou vážněji než naše rozhodnutí ve správním řízení. Prostě soud působí na ty rodiče více formálně a rodičům to naznačuje jistou vážnost situace a potom jsou schopni takové rozhodnutí více respektovat.

Paní kolegyně, Vy jste se dotkla spolupráce s praktickými lékaři, školami, jak tuto spolupráci s OSPOD hodnotíte?

Tak to je trošku horší, obzvláště u lékařů vnímám, jakoby se báli k našim dotazům vyjádřit a nějakým způsobem se do řešení situace vložit. Pokud se jich konkrétně dotazujeme na určité informace, tak dostaneme jen holé, nic neříkající informace a ani ne na všechny dotazy. Takže ta spolupráce s lékaři není na bůhvíjaké vysoké úrovni. Informace, které jsme si schopni sdělit osobně nebo do telefonu, lékaři rozhodně do zprávy nenapiší, asi se obávají konfliktu s rodičem, prostě nejsou tak odvážní. Cítím to tak když s nimi potřebuji řešit nějaký případ, že spíš obtěžujeme a pak se nám dostane odpovědi, která se spíše jeví jako výmluva: „My už jsme je dlouho neviděli“ a tak. Školy jsou na tom poněkud lépe,

ty jsou schopny popsat situaci se vším všudy. I když jsou školy a školy, některé školy po nás chtějí naopak řešit věci, které by si v rámci svých pracovníků mohli vyřešit sami nebo které nemá OSPOD šanci ovlivnit v oblasti vzdělávání dítěte.

Domníváte se, že se nyní spolupráce lékařů s OSPODem zlepšila, když je tady novela zákona o SPO, která tuto úzkou spolupráci předpokládá?

Změnit by se to asi mělo, ale jestli se to stane, ukáže až čas. Zatím to ale začíná, ještě nic pořádně nezačalo, takže nemám zkušenosti. Otázka je, jestli lékaři jsou s novelou obeznámeni a došlo i ke změně jejich povinností, případně zdali jsou proškoleni atd.

Jakými slovy byste popsala úsilí, které je zapotřebí vynaložit pro zlepšení výchovných kompetencí rodičů, při sanaci rodiny ještě než dojde k umístění dětí?

Je pravdou, že musím myslet na nějaký konkrétní případ, zase tolik dětí nemá rodiče, kteří nejsou schopni pro ně zajistit základní životní podmínky a pokud se podává návrh na PO, tak tam je to většinou rychlé a bez dlouhodobější spolupráce s rodinou, i když to není pravidlo, k ohrožení života a zdraví dítěte může dojít i v dlouhodobých případech. Když si tedy vzpomenu na moji práci s rodiči 5 dětí, tak to tedy bylo náročné po všech stránkách hlavně po časové. Neustále jsem je musela kontaktovat, provádět šetření v bydlišti, řešit s nimi věci, obvolávat různé instituce, úřady. Rodiče nechtěli spolupracovat, nechtěli uvěřit, že je situace taková, jaká je. Náročné bylo i to, že oba rodiče měli široké příbuzenstvo, všechny bylo nutné obeslat, promluvit si s nimi a zjistit, zda – li by oni nemohli dětem zajistit náhradní rodinné prostředí. Někteří z nich se alespoň dostavili, někteří s námi odmítali spolupracovat. Z našeho pohledu to vypadalo, že nikdo nechce dětem pomoci, příbuzní po umístění dětí tvrdili, že pomáhali, ale v té první fázi, kdy rodiče byli vystěhováni z toho prvního bytu, pak už došlo k rezignaci. Domnívám se, že pokud by rodiče skutečně chtěli zachránit 5 zdravých krásných dětí, tak je to přece rodina úplná, musí se jim to podařit, ale **je to o chtění, motivaci, zájmu o zachování rodiny**. Je to nepochopitelné zdravé děcka, hodné děcka, milé děcka a dokonce i poslušné. Nejhůře na mě působí situace, kdy musíme rodiče poučovat, říct jim, co je čeká, pokud nepodniknou ty a ty kroky, aby zachránili rodinu.

Která situace byla pro vás nejnáročnější právě v tomto případě?

Nejnáročnější bylo to zklamání, že člověk vynaložil tolik snahy a úsilí, aby děti nebyly umístěny, ale bezvýsledně. Pomohli jsme ji získat dávky, domluvili jsme na SSP, aby příspěvek na bydlení byl zasílán na úhradu nájmu. Rodiče měli jen jednu povinnost a to každý měsíc o tuto dávku požádat. Udělali to jen 1x po druhé se zpožděním a pak už jim na tom nezáleželo, jestli mají zaplacené bydlení. Takže oni ty možnosti měli, peníze měli, jen kdyby se k tomu chtěli alespoň trochu postavit. Takž nejnáročnější je pro mě ta neangažovanost a laxnost rodičů i přes veškerou snahu, pomoc no doslova komfort, který jim zajišťujeme. Do tohoto případu se vložil i náš místostarosta, který chtěl dětem pomoci. Rodiče předstírali

zájem, ochotu spolupracovat, ale když došlo na lámání chleba, zase nic neudělali. Jim to bylo prostě jedno a to vypovídá o jejich skutečné lásce k dětem. U soudu se potom rodiče hájí tak, že lžou, jak když tiskne a svádějí jejich problémy na OSPOD, i když snaha z naší strany překračovala hranice běžné sanace rodiny. Nakonec k našemu údivu, rodiče s nařízením ústavní výchovy souhlasili a sami děti do DD odvezli. Zajímavé i je, že jsme na oddělní 4 pracovnice, 2 mladé a 2 starší, kam patřím i já. Ty mladší se domnívaly, že je zapotřebí podat návrh na umístění dětí a my starší jsme ještě chtěly něco zkusit, abychom umístění zabránily.

Jak vnímáte fakt, že odpovědnost za vyhodnocení případu máte Vy jako pracovník OSPOD?

Vnímám to tak, že za těchto okolností hraje ve vyhodnocování situace dítěte důležitou roli pocit, intuice sociálního pracovníka, kdy je zapotřebí zasáhnout. Nejsou důležité jenom metodické pokyny, zákony atd. protože pokud se něco stane, tak odpovědnost jde na hlavu tomu pracovníkovi. Jedná se o skutečně závažné rozhodování o životě dětí.

Jak vnímáte dilema podat návrh na nařízení předběžného opatření anebo návrh na ÚV?

Samozřejmě jsem toto dilema řešila, i když u těchto dlouhodobých případů se více podává návrh na nařízení ústavní výchovy, případně PO dle 76 pomalé. Dá se říct, že 76a se podává jen velmi výjimečně, není to tak běžné.

Domníváte se tedy, že nález ústavního soudu, že dítě by nemělo být z rodiny odebráno z materiálních důvodů je na místě?

To, že rodina ztratí bydlení rozhodně není důvod pro nařízení ústavní výchovy, ale za určitých okolností se může stát, že děti jsou na nějaký čas umístěny v určitém typu zařízení, ale to na žádost rodičů samotných, pouze v těch nejhorších případech formou PO. V nedávné době jsem řešila takový případ, kdy matka s dětmi ztratila střechu nad hlavou a děti umístila na žádost naší a ona se k tomu pouze vyjádřila. Až si našla bydlení, děti si k sobě s naším souhlasem vzala zpět.

Domníváte se, že metodické pokyny MPSV Vám pracovníkům dostatečně pomáhají vyhodnocovat situaci dítěte?

Myslím si, že ano, ale žádná metodika ani zákon nemůže upravit všechny situace, se kterými se pracovník OSPOD při své práci setká a odpovědnost je stejně na něm samotném. Takže metodiky nikdy nemůžou být komplexní. Je to někdy na individuálním posouzení případu. Názorů může být na oddělení více,

co člověk, to jiné vnímání (odbornost, praxe, zkušenosti) a tohle metodiky ani zákon nejsou schopny ošetřit.

Jak dle Vašich zkušeností prožívají nezletilé děti samotný proces umístění?

Domnívám se, že děti to nesou velmi smutně, pokud ze strany dětí existuje citová vazba k rodiči, tak to špatně prožívají, ať už je rodič jakýkoliv. Děti to dle mých poznatků nesou daleko hůř než rodiče. Záleží to také na tom, jestli rodiče s umístěním dětí souhlasí anebo ne. Pokud souhlasí, tak to nějak zvlášť neprožívají. V některých případech jsem skutečně přesvědčena, že se rodiče zbaví starosti a začnou si žít volným životem. Všimla jsem si, že někteří rodiče děti z počátku hojně navštěvují a pak jejich zájem opadá. Za dětmi nejezdí, neberou si je na dovolenku. Domnívám se, že je to i tím, že rodiče byli z bytu, na kterém vázl dluh, vystěhováni a odstěhovali se a prozatím OSPODu neumožnili šetření za účelem dovolenek dětí do jejich bydliště.

Máte zkušenost, že jsou rodiče nápomocni s umístěním dítěte do zařízení anebo se musí přistoupit k výkonu soudního rozhodnutí?

Obecně lze říct, že u rychlých PO se dělá výkon soudního rozhodnutí a u pomalých PO a nařízeních ústavní výchovy je to individuální.

Domníváte se, že umístění dítěte do ústavního zařízení do 3 let dítěte je závažný zásah do dalšího vývoje?

Domnívám se, že v každém věku se jedná o zásah do života dítěte a v tomto ranném věku ani nemluvě. Záleží na okolnostech případu, u dítěte, které je týrané, zneužívané, tak to je bez debat nutnost, u rodičů, kteří péči o dítě nezvládají, bych se snažila to řešit jinak – domov pro matky s dětmi atd. Někdy je ale odejmutí dítěte z péče rodičů záchrana.

Domníváte se, že předpěstounská péče je příznivým řešením pro tyto děti?

To nevím. Je to o zvykání si dítěte zase na novou pečující osobu a když to nevyjde, tak jde zase k někomu jinému.

Takže se domníváte, že v ústavním zařízení je stabilnější prostředí pro dítě?

Opravdu trvám na tom, že posouzení by mělo být individuální, případ od případu. Třeba si nemyslím, že rozdělení dětí a svěřeni těch mých 5 dětí do pěstounské péče by nemělo dle mého mínění na děti pozitivní vliv. Děti jsou v DD všechny spolu v bytečku, kde se střídají pravidelně 3 tety a děti jsou tam dle mého pohledu relativně spokojené. Rozdělení dětí by bylo na škodu.

Jaké máte zkušenosti se sanací dětí v ústavu?

Děti si v ústavu velmi rychle zvykly, navázaly vztahy ke svému blízkému okolí. U těch starších dětí se zjistily poruchy učení, že by chlapec měl mít individuální vzdělávací plán, tyto skutečnosti vyšly najevo, až děti prošly speciálním vyšetřením.

Jaké máte zkušenosti se sanací rodiny poté, co je dítě umístěno do ústavu?

Ta skutečně není nic moc, rodiče většinou po umístění dětí nic pro návrat dětí nedělají. Naopak se jim tento stav líbí. A u těchto typu rodičů máme skutečně zkušenosti, že si je na dovolenky bere spíše širší rodina. „Pokud to jde, tak to podpoříme.“

Domníváte se tedy, že všechny legislativní změny povedou ke snížení počtu dětí v ústavech?

To ukáže čas.

D/4

Jaké jsou dle Vaší zkušeností nejpodstatnější faktory, které negativně ovlivňují výchovnou způsobilost rodičů a mohou vést k umístění dítěte do ústavního zařízení?

Výchovnou způsobilost rodičů?

Ano, výchovnou způsobilost rodičů.

Tak já si myslím, že je to především vliv kmenové rodiny, kde už v minulosti tyto problémy byly řešeny – rodiče nedohlíželi na pravidelnou školní docházku dětí, objevovaly se zde výchovné problémy, nadměrné požívání alkoholu, takže děti v podstatě přebraly tento model výchovy a později ho sami aplikují na svých dětech včetně všech jejích negativních aspektů.

Můžu tomu rozumět tak, že v případě ohrožených dětí řešených OSPOD se nikdy neřeší jen jeden problém v rodině, ale vždy se jedná o multiproblémovou rodinu?

Ano určitě, já si myslím, že ty problémy jsou tam vždycky nakumulovaný. Nikdy se nejedná je třeba o požívání alkoholických nápojů, to může být prvotní spouštěč, ale potom dochází k nezaměstnanosti rodiče, rodič nemůže najít zaměstnání, není schopen hradit potřeby spojené s bydlením...

A problémy se začnou kumulovat.

Které konkrétní věci tedy nejčastěji rodičům vytýkáte v souvislosti s ohroženými dětmi?

Většinou zanedbání péče, že nenavštěvují praktického lékaře, neabsolvuji pravidelné preventivní prohlídky, nestarají se o děti tak, jak by měli, co se týká nejen zdravotní péče, ale také hygieny, nepředkládají dětem potřebné podněty, zvláště nyní mluvím o dětech útlého věku. To je asi tak všechno...

Domníváte se tedy, že nález ústavního soudu, že dítě by nemělo být z rodiny odebráno z materiálních důvodů je na místě?

Řekla bych, že umístit děti z materiálních důvodů na místě není, ale může to být důvod pro umístění dítěte, vždy je to na individuálním posouzení. Samozřejmě dnes jsou peníze pro zajištění základních potřeb dítěte nutné, pokud nejsou, tak se s tím začnou vynořovat další problémy spojené s udržení bydlení, takže může to být jeden z důvodů pro umístění dítěte. Takže se domnívám, že nelze paušalizovat.

Jaké situace jste zažila při sanaci rodiny před umístěním dítěte a utkvěly Vám nějakým způsobem v paměti?

Nejvíce mi v paměti utkvěla jedna rodina, kde byl opravdu velký nepořádek. I když nepořádek v bytě nebývá důvodem pro odebrání dětí z rodiny, tak tady musím konstatovat, že se jednalo o nehorázné hygienické podmínky. Samozřejmě se tam potom začaly nabalovat další problémy, pro které nakonec děti byly umístěny, ale ty bytové podmínky byly neúnosné.

Které situace jsou pro Vás osobně nejnáročnější při práci s těmito typy klientů?

Pro mě osobně jsou nejnáročnější situace, kdy se umísťují děti do ústavu, obzvláště pokud se jedná o malé děti útlého věku, které se na umístění žádným způsobem nepříčinily a jedná se vyloženě o selhání toho rodičovského elementu, kdy my z pozice OSPODu se jim snažíme pomáhat a oni záměrně neudělají nic pro napravení situace, nadále děti vystavují ohrožení a potom se velmi diví, když to špatně dopadne. A potom nesou nelibě stížnosti takových rodičů, kteří pro nápravu situace neudělají nic a pak si na nás ještě stěžují a my samozřejmě máme pocit, že jsme udělali maximum a my jim prostě nemůžeme splnit jejich očekávání, aniž by to nebylo proti zájmům dítěte.

Jakými slovy byste popsala právě toto úsilí, které musí pracovník OSPOD při sanaci rodiny vynaložit?

V podstatě jsem to řekla už v minulé odpovědi, to úsilí je z naší strany značné a někdy taky dost beznadějně, protože klienti nejsou ochotni, spíše než nejsou schopni, vynaložit potřebné úsilí k nápravě.

Co má na rodiče s nízkými výchovnými kompetencemi pozitivnější vliv, stanovení výchovného opatření soudem anebo OSPODem ve správním řízení?

Zde si myslím, že na nápravu situace má jednoznačně lepší vliv uložit výchovné opatření ve správním řízení, neboť pokud to rodiče nebudou respektovat, může jim být uložena sankce.

No a je to v zájmu dítěte uložit sociálně slabé rodině pokutu?

No tak alespoň se proberou a budou spolupracovat.

A jaký dopad to bude mít na Vaše vzájemné vztahy pracovník – klient?

Dobrý ne.

Paní kolegyně, Vy jste se dotkla spolupráce s praktickými lékaři, školami, jak tuto spolupráci s OSPOD hodnotíte?

Tak obecně vzato je ta spolupráce dobrá. Se školskými zařízeními určitě, tam bych problém neviděla, spíš mám problém s krizovými centry atd., kdy oni informují rodiče pouze jednostranně, něco například matce naslibují, ale je to právně nesplnitelné. Často rodičům něco naslibují, ale splnit to nemohou, nemají k tomu dostatek pravomocí a rodiče se stejně nakonec objeví u nás na OSPOD a ta tíha je stejně nakonec na nás.

Díky novele zákona o SPO nyní musí OSPOD vypracovávat individuální plány ohrožení dítěte, které předpokládají úzkou spolupráci především s lékaři a školami, domníváte se, že této úzké spolupráce budou lékaři schopní?

Tak to nám ukáže budoucnost. To nyní nejsem schopná posoudit, je fakt, že už nyní mají někdy problém zodpovědět nám naše dotazy, obzvláště lékaři. V tom případě, kde děti jednoznačně zapáchaly, stěžovala si na to škola i my jsme to jednoznačně zaznamenali, no není divu, když rodina měla doma nehorázné hygienické podmínky a lékařka napsala, že podle ní je vše v mezích normy.

Kolik času je dle Vašich poznatků potřebné dát rodičům, aby prokázali, že jsou schopní anebo naopak nejsou schopní výchovné prostředí dětí zlepšit?

To je opět individuální, někdy je na místě rychlé předběžné opatření, pokud je dítě v ohrožení života, ale pokud se nejedná o akutní ohrožení dítěte, tak zastávám názor, že rodina by měla mít dostatečný prostor, aby se pokusila výchovné podmínky dětí stabilizovat – vyřídít si dávky, najít si bydlení a tak dále, my jsme jim k tomu nápomocni a pokud toho rodiče nevyužijí, tak jsme nuceni podat návrh k soudu na zahájení řízení o výchovném opatření, kdy ještě ani mi sami nevíme, jaký bude výsledek. Chcete slyšet dobu?

Ano můžete.

No já myslím, že do půl roku se to vykrytalizuje. Průměrně tak 3-6 měsíců, pak už pracovník může vidět, jestli rodiče vyvinou nějakou snahu anebo ne.

Jak vnímáte fakt, že odpovědnost za vyhodnocení případu máte Vy jako pracovník OSPOD?

No tak ta odpovědnost je především na soudu. My podáváme návrhy, podněty, doporučujeme, ta odpovědnost na nás prakticky je, ale záleží především na soudu, jak celou věc uzavře.

Jak vnímáte dilema podat návrh na nařízení předběžného opatření anebo návrh na ÚV?

Tak tady je jednoznačně zkušenost, že návrh na předběžné opatření podáváme tehdy, pokud je vývoj dítěte vážně ohrožen, nefunguje zde širší rodina, která by výchovu dítěte mohla převzít. Návrh na výchovné opatření podáváme tehdy, když ještě není jasné, jak se případ bude vyvíjet a zda-li skončí stanovením dohledu anebo nařízením ústavní výchovy. Vždycky se ale snažíme využít všechny zdroje z širší rodiny, které by mohli výchovu dítěte zajistit.

Domníváte se, že metodické pokyny MPSV Vám pracovníkům dostatečně pomáhají vyhodnocovat situaci dítěte?

Z mého pohledu jsou metodické pokyny velmi obecné a problémy jsou velmi specifické a metodické pokyny nemůžou zachytit vše, s čím se my tady potýkáme.

Individuální plány se Vám zdají lepší?

Individuální plán je z mého pohledu takový nadstandard, shrnuje sice problémy ohroženého dítěte, ale stejně veškeré informace musí být uvedeny i ve spise a pracovník si ho musí stejně nastudovat celý, nazvala bych to „práci pro práci“. Je fakt, že zatím nemám zkušenost s vypracováním individuálního plánu.

Jak dle Vašich zkušeností prožívají nezletilé děti samotný proces umístění?

Tak pokud jsou to děti útlého věku, tak tu separaci od rodičů prožívají velmi citlivě. Jak říkám, i když špatná matka, je to přece jenom matka. Ať jsou rodiče jakýkoliv, děti jsou na ně citově vázání a je to pro ně traumatizující. U dětí s výchovnými problémy to probíhá klidněji, protože ty tuší, co je čeká, neboť se na příčinách umístění sami vydatně podílely. U dětí útlého věku se umísťuje většinou z důvodů již zmíněných, probíhá to rychle a děti nejsou na to připravené.

A jak reagují rodiče na umístění dětí?

Tak samozřejmě reagují také podrážděně, nechtějí si připustit, že selhali, i když je na tuto možnou alternativu dostatečně dlouho připravujete, pracujete s nimi, tak oni si i nadále myslí, že jsou dobrými rodiči.

Máte zkušenost, že rodiče sami dobrovolně děti zavezou do ústavního zařízení anebo se musí dělat výkon soudního rozhodnutí?

Toto jsem zažila jen u dětí s výchovnými problémy, že by rodiče sami dobrovolně dítě do ústavu předali. Jinak pokud se jedná o problémy ve výchovných kompetencích rodičů, tak se dělá výkon soudního rozhodnutí.

Domníváte se, že umístění dítěte do ústavního zařízení do 3 let dítěte je závažný zásah do dalšího vývoje?

Domnívám se, že je to vždy zásah do života dítěte. Naopak si myslím, že starší děti prožívají odloučení hůře, neboť si ho plně uvědomují. Dítě v ½ roku si plně neuvědomuje, že je odloučeno od pečující osoby. To je můj názor.

Domníváte se, že pěstounská péče tak, jak je nastavena je vhodným řešením pro tyto děti?

Je to určitě řešení, ale za okolností, kdy by byla ta pěstounská rodina natolik prověřená, že by tam ty děti zůstaly a nestřídaly by výchovné prostředí. Toto skýtá velké riziko.

Nedomníváte se, že potom budou pracovníci OSPOD řešit s pěstouny stejné problémy jako s rodiči ohledně kontaktu s biologickými rodiči atd.?

No to si až tak nemyslím, protože většina těchto rodičů se o své děti výrazně nezajímá a ani nemají přehled o tom, kde jsou. Nebude to tak časté, ale problém tam určitě bude.

Jaké máte zkušenosti se sanací rodiny poté, co je dítě umístěno do ústavu?

Dle mého názoru ke zlepšení poměrů v rodině nedochází, pokud je to nevyburcovalo do doby než je dítě umístěno, tak teď už je nevyburcuje nic. Rodina většinou klesne na ještě nižší socioekonomickou úroveň než byla předtím.

A jaké máte zkušenosti se sanací dětí v ústavu?

Je pravdou, že tam kde navrhujeme odebrání dětí z důvodu špatné péče rodičů, tak tam skutečně ke zlepšení výkonu dětí a celkově jejich prospívání dochází – děti jsou čisté, pravidelně chodí do školy, tím selepší jejich prospěch, a co hlavně jsou najezené, což bývá jeden z důvodů, proč je dítě umístěno, protože nemá potřebnou stravu.

Máte zkušenost, že rodiče děti v dětském domově pravidelně navštěvují nebo spíš si je žádají na dovolenky?

Tak tady je zkušenost taková, že rodiče děti navštěvují v ústavu, protože si bytové podmínky pro pobyt dětí stále nevytvořily, a proto bychom ani nemohli dát souhlas s dovolenkou. Často se také stává, že rodiče už potom děti vůbec nenavštěvují anebo sporadicky za vydatného přemlouvání OSPOD případně DD, často se stává, že rodiče zavřou takzvaně za dětmi dveře.

A poslední otázka, domníváte se, že legislativní změny tak jak jsou nastaveny, povedou ke snížení počtu dětí v ústavech?

Nemyslím si to. Rodiče, kteří se rozhodli žít určitým stylem života, který zahrnuje zanedbávání péče o dítě, budou takto žít i nadále. Navíc pěstouni nejsou, kterým by se tyto děti svěřovaly, takže se děti budou muset stejně umístit do ústavního zařízení.

Ještě prosím uveďte své nejvyšší dosažené vzdělání a jak dlouho pracujete na OSPOD?

Moje nejvyšší vzdělání je sociálně – právní a na OSPODu pracuji 13 let.

E/5

Pane kolego, jaké jsou dle Vašich zkušeností nejpodstatnější faktory, které negativně ovlivňují výchovnou způsobilost rodičů a mohou vést k umístění dítěte do ústavního zařízení?

Tak přeji dobrý den, k otázce ... tak faktory, které ovlivňují negativně... no tak to, v jakém prostředí rodiče vyrůstali, to je jedna záležitost, která negativně ovlivňuje a mám takovou zkušenost a dle svých zkušeností hraje roli také to, zda – li rodiče pochází z úplné nebo neúplné rodiny, kde došlo k rozvodu rodičů a další zkušenost bývá taková, že se v rodině nachází nějaká patologie – návykové látky, tuším že většinou alkohol.

Pane kolego, máte zkušenost, že se jedná v těchto případech o jeden problém v rodině anebo dochází ke kumulaci více problémů?

Jistě to nebývá jen jeden faktor, je vždy souhra více faktorů, je to případ od případu, individuální.

A můžete nám říct, které konkrétní věci tedy nejčastěji rodičům vytýkáte v souvislosti s ohroženými dětmi?

Poměrně často se objevuje nesoulad ve výchovných postupech rodičů, to je jedna věc a prosazování vlastních zájmů jedince nikoliv jako rodiče v tom výchovném procesu, to se hodně vytýká, hodně se to objevuje a opakuje.

Jaké situace jste zažil při sanaci rodiny před umístěním dítěte a utkvěli Vám nějakým způsobem v paměti?

Mně se například stalo, že rodina byť úplná nefungovala z hlediska jednotného výchovného stylu rodičů, kdy rodiče si nebyli jisti svými výchovnými postupy a nebyli schopní v rámci svých rodičovských kompetencí zajistit péči dítěte v tom smyslu, že si s ním nevěděli rady, jaké výchovné postupy mají použít atd. a pak bylo nezbytné přistoupit k té ústavní výchově. Výchovné kvality rodičů nebyly natolik kvalitní, abychom se vyhnuli ústavní výchově.

Které situace jsou pro Vás osobně nejnáročnější při práci s těmito typy klientů?

Nejnáročnější situace je pro mě taková, když předávám rodičům informace, jak by měli postupovat v těch výchovných situacích a Ti rodiče prostě nectí a nerespektují základní pravidla, která se jim předkládají a podrobně vysvětlují. Rodiče často vše odkývají, dávají najevo, že všemu rozumí, že jsou srozuměni s tím, jak mají v probíraných situacích postupovat, ale ta realita bývá úplně opačná. Veškeré úsilí, které vynaložíme, pak vyjde vniveč, jak se říká „**skutek utek**“. Prostě jsou základní věci, které nejsou dodržovány, a pak nelze předpokládat úspěch.

Jakými slovy byste popsal právě toto úsilí, kdy se snažíte zlepšit výchovné kompetence rodičů a nemá to ten kýžený výsledek, který byste předpokládal?

No slovy...

Jaké pocity, emoce sociální pracovník má při vynakládání tohoto úsilí, které nakonec nemá výsledky?

Tak určitě je tady jistá míra frustrace, pocit neúspěchu s tím já ale vždycky počítám, ale právě proto, že počítám s neúspěchem, tak jsem vždy potěšen, že alespoň některé informace a rady jsou využity ve prospěch dítěte, ale je pravda, že někdy to tak nefunguje a ten zmar a jisté zklamání nastupuje, potom je otázkou, jak se s tím člověk vyrovná, ale já osobně s tím problém nemám.

Dobře. Co má na výchovnou způsobilost rodičů pozitivnější vliv, stanovení výchovného opatření soudem anebo OSPODem ve správním řízení?

Domnívám se, že výchovné opatření stanovené prostřednictvím soudu má jaksí větší vážnost, mám za to že ta vážnost, společenský statut soudu je vyšší, pevnější než rozhodnutí ve správním řízení, ale myslím si, že jakékoliv rozhodnutí tohoto charakteru je až poslední možnost, zastávám názor, že celá věc by se nejdřív měla řešit domluvou mimo tyto instituty, ale každopádně soudní rozhodnutí má v očích klientů, rodičů větší váhu.

Pane kolego, Vy mimo jiné pracujete na pozici vedoucího odboru, domníváte se, že pracovníci OSPOD umí vést správní řízení?

No každopádně, to je automatická záležitost každého úředníka, já jsem přesvědčen a vím, že pracovníci umí vést správní řízení a používat všechny nástroje, které jsou jim zákonem umožněny.

Pane kolego, jak hodnotíte spolupráci s praktickými lékaři, se školami v systému péče o ohrožené děti, jak jsou Vám tyto instituce nápomocny?

Tak obecně lze říct, že tato spolupráce je funkční, míra kvality je však rozdílná a to instituce od instituce. Například, když se podíváme na základní školy, tak jsou takové, které si umí vyřešit výchovné problémy s žáky školy sami v rámci svých pravomocí a pedagogického sboru a ty, které ke všemu potřebují orgán sociálně – právní ochrany dětí. Takže rozdíly tady rozhodně jsou, ale obecně lze říct, že spolupráce funguje, funguje i s praktickými lékaři, tady bych řekl, že ta spolupráce je lepší než se školami.

Pane kolego, takže se domníváte, že spolupráce s lékaři, školami v rámci vypracovávání individuálních plánů péče o ohrožené děti bude fungovat při pořádání kuratel atd.?

No měla by fungovat, samozřejmě v rámci pořádání těch novelou upravených případových konferencí je to otázka časových možností všech institucí, ale já předpokládám, že to bude fungovat, musí, neboť jde o společnou věc, když to fungovat nebude, tak se nic nevyřeší. Takže já doufám, že to fungovat bude.

Domníváte se tedy, že nález ústavního soudu, že dítě by nemělo být z rodiny odebráno z materiálních důvodů je na místě?

Samozřejmě umístění dětí z materiálních důvodů není na místě, pokud ostatní funkce rodiny nejsou narušeny, ale to se stává opravdu jen málokdy.

Kolik času je dle Vašich poznatků potřebné dát rodičům, aby prokázali, že jsou schopní anebo naopak nejsou schopní výchovné prostředí dětí zlepšit?

Mám zkušenost, že do měsíce se projeví, jaká ta výchovná způsobilost rodičů skutečně je. Měsíc mě stačí k tomu, abych si udělal obrázek.

Dobře, jak vnímáte fakt, že odpovědnost za vyhodnocení případu máte Vy jako pracovník OSPOD? Soud samozřejmě rozhoduje, ale častokrát, aby rozhodovat mohl, musí se mu dostat informace od OSPODu.

Z mého pohledu je nešťastné, že odpovědnost za vyhodnocení případu má pouze jeden pracovník, jeden člověk, který díky těm mnoha rolím, které zastává, může udělat chybu, nevyhodnotit případ správně. Je to také o zkušenostech pracovníka, jeho osobnosti, co pracovník to jiná osobnost a může jinak vyhodnotit případ. Není to ideální, když jeden pracovník zodpovídá za mnohdy závažná rozhodnutí. Otázkou samozřejmě je, jestli se ta odpovědnost dá podělit i mezi další instituce, ty činitele v těchto kauzách. Ale je to dáno zákonem, takto je to stanovený, nedá se s tím nic dělat, **každý pracovník se s tím musí takzvaně nějak poprat, ale rozhodně to není ideální**, obzvláště když je případů na jednu hlavu pracovníka hodně.

Jak vnímáte dilema podat návrh na nařízení předběžného opatření anebo návrh na ÚV?

Je to případ od případu, tam záleží opravdu na tom vyhodnocení té akutnosti, aktuálnosti toho případu. Pracovník s dlouholetou praxí pozná, kdy je zapotřebí využít institutu předběžného opatření a kdy ne. Je to opravdu souhra několika činitelů a je to na zvážení toho pracovníka.

Domníváte se, že metodické pokyny MPSV Vám pracovníkům dostatečně pomáhají vyhodnocovat situaci dítěte?

No, metodických pokynů je poměrně dost, jsou sice obsáhlé, nicméně pro některé situace jsou velmi obecné, je to tak půl na půl. Nemyslím si, že by to bylo zrovna ideální na druhou stranu je potřeba říct, že jsou pro některé opravdu závažné případy ty postupy nějak popsány, doporučení dány, takže nemyslím si, že by to bylo až tak úplně špatné. Takže zdroje jsou.

A nemyslíte si, že je to spíše než o metodických pokynech na individuálním posouzení pracovníka?

Tak je to na tom pracovníkovi, protože kdybychom měli jeden případ a 2 nezávislé pracovníky, tak každý ten případ může vyhodnotit nějak jinak. Nemůžeme mít opravdu šablony, ta individualizace je opravdu velká a záleží na pracovníkovi, jak se rozhodne.

Domníváte se, že individuální plány budou mít pro Vaši práci nějaký zásadní význam?

Domnívám se, že zpřehlední situaci, ale vypracování zabere zase nějaký čas, takže spíše pro přehlednost bude mít význam, pro akutní rychlé vyhledání potřebných informací.

Jak dle Vašich zkušeností prožívají nezletilé děti samotný proces umístění?

No samozřejmě záleží na věku těch dětí. Postupně se snižujícím se věkem pociťují toto děti podstatně negativněji. Podle mých zkušeností je nejtraumatičtější umístění přelom 1. a 2. stupeň ZŠ, nebo co se týká těch projevů při umístění. Pokud jsou to děti, které končí školní docházku nebo jsou již na střední škole, tak tyto jsou s tím jistě lépe srozuměny, přijímají to podstatně lépe než děti mladšího věku.

Domníváte se, že umístění dítěte do ústavního zařízení do 3 let dítěte je závažný zásah do dalšího vývoje, jedná se přece jenom o klíčové období ve vývoji dítěte?

Jsem si vědom, že ten zásah je tam zásadní, hodně velký, protože to dítě přirozeně biologicky tíhne k matce a když ta matka z role vypadává, tak to citové strádání je tam stoprocentně a vzniká dítěti ujma, která se projevuje v opoždění jeho vývoje a velmi těžce se napravuje.

Domníváte se, že pěstounská péče, tak jak je nastavena, je vhodným řešením pro tyto děti?

Teoreticky by to mohlo být dobré řešení, ale ne v případě, že se to prostředí dítěte a pečující osoby budou měnit. Dítě je v předpěstounské péči jen na nějakou omezenou dobu, dítě si vytvoří k pečující osobě vztah, ten zase za nějakou dobu skončí, což z mého pohledu není moc dobré. Domnívám se, že na psychiku dítěte to může mít mnohem negativističtější dopad, než umístění v jednom ústavu.

Máte zkušenost, že rodiče sami dobrovolně děti zavezou do ústavního zařízení anebo se musí dělat výkon soudního rozhodnutí?

Mám zatím zkušenost takovou, že rodiče spolupracují a zatím nebylo nutné přistoupit k výkonu soudního rozhodnutí.

Jaké máte zkušenosti se sanací rodiny poté, co je dítě umístěno do ústavu?

Je to samozřejmě individuální, případ od případu, záleží na chtění těch rodičů, ale to zlepšení není hned. To vyžaduje nějakou dobu a ta většinou po umístění dítěte není krátká.

A jaké máte zkušenosti se sanací dětí v ústavu?

Mám takovou zkušenost, že děti se v drtivé většině v ústavu nezhoršují, co se týká například prospěchu. Většinou zůstávají na stejné úrovni, případně dochází ke zlepšení, ne hned, ono to nějakou dobu trvá. Horší je to samozřejmě s adaptací na prostředí toho domova, ale vždy se ta situace toho dítěte zklidní, na prostředí domova se dítě adaptuje.

Máte zkušenost, že rodiče dětí v dětském domově pravidelně navštěvují nebo spíše si je žádají na dovolenky?

No u dětí umístěných z výchovných důvodů většinou domů jezdí na dovolenky. U těch dětí, které byly umístěny z důvodu nedostatečných kompetencí na straně rodičů, tak ty si většinou berou na dovolenky širší příbuzní a rodiče je spíše navštěvují v zařízení, neboť pro ně stále nemají vhodné podmínky.

A poslední otázka, domníváte se, že legislativní změny tak jak jsou nastaveny, povedou ke snížení počtu dětí v ústavech?

No to rozhodně ne, protože stát by se měl zaměřit ne na již odstraňování vzniklých škod, ale na prevenci v době, kdy ještě dítě není v ústavu. Tady je jaksi nedoceněný prostor. Samozřejmě je dobrá myšlenka, využít náhradní rodinnou péči k eliminaci počtů dětí v ústavním zařízení, dojde asi ke snížení, ale ne nijak zásadnímu.

Ještě prosím uveďte své nejvyšší dosažené vzdělání a jak dlouho pracujete na OSPOD?

Vysokoškolské magisterské, na OSPOD pracuji 5 let.